

SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Siirt University
Journal of Social Sciences Institute

Yıl / Year: 2016 Cilt: 4 Sayı: 6-7

ISSN: 2147-8406

SIIRT ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yayımlayan / Publisher

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt, Türkiye
Siirt University Institute of Social Sciences, Siirt, Turkey

Derginin Sahibi / Owner

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına, Müdür
On the Behalf of Siirt University Institute of Social Sciences, Director
Doç. Dr. Ökkeş KESİCİ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yayın Dili / Language

Türkçe / Turkish
İngilizce / English

Yayın Türü / Type of Publication

Yılda İki Defa Yayımlanan Hakemli Dergi

Yayın Aralığı

Yılda iki kez
Biannual

Posta Adresi / Post Address

Siirt Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Batman Yolu 10. Km 56100 Merkez/Siirt/Türkiye

Telefon / Telephone

+904842121111 Dâhili / Internal: 3451

e-posta / e-mail

sosbilens@siirt.edu.tr

WEB

<http://dergipark.gov.tr/susbid>

<http://susbid.siirt.edu.tr>

Basımevi

Hermes Ofset Ltd. Şti. İskitler / Ankara

Basım Tarihi / Date of Publication

Aralık 2016

SUSBİD

ISSN 2147-8406

Editör / Editor

Yard. Doç. Dr. Said OLGUN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Editör Yardımcısı / Asistant Editor

Arş. Gör. İbrahim ÇALAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

İngilizce Editör / English Editor

Yard. Doç. Dr. Yasin ÇOŞKUN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Redaktörler / Redactors

Arş. Gör. Erdem AKIN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Arş. Gör. Ömer KUCAK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. İsmail ARSLANTAŞ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ökkeş KESİCİ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Ata PESEN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Eşef Hakan TOYTOK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Said OLGUN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ÖLMEZ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ, Atatürk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Cemalettin ERDEMCI, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İhsan Süreyya SIRMA, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet KORKMAZ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Özcan DEMİREL, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Şaban SAĞLIK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Tuncay GÖRGÜLÜ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ, Fırat Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Arzdar KİRACI, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Beşir MUSTAFAYEV, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Burçin BOZDOĞANOLU, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Gülnisa AYNAKUL, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Mustafa KAHYAOĞLU, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Nurettin ÖZGEN, Ankara Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Rezan KARAKAŞ, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Şahap BULAK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. Adnan ALKAN, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Yard. Doç. Dr. İhsan GÜL, Siirt Üniversitesi, Türkiye

Sekretarya / Secretariat

Abdurrezzak ÇELİK, Siirt Üniversitesi, Türkiye

sosbilens@siirt.edu.tr

+904842121111/3451

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES FOR THIS ISSUE

Doç. Dr. İsmail ARSLANTAŞ
Yard. Doç. Dr. Yasin ÇOŞKUN
Yard. Doç. Dr. Ata PESEN
Yard. Doç. Dr. Erhan AKIN
Yard. Doç. Dr. Rasim TÖSTEN
Yard. Doç. Dr. Said OLGUN
Yard. Doç. Dr. Şahap BULAK
Yard. Doç. Dr. Şerif DEMİR
Yard. Doç. Dr. Veysel OKÇU
Yard. Doç. Dr. Yılmaz AKDEMİR
Yard. Doç. Dr. Yunus Emre AVCI

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

ABDULSELAM ARVAS

Destanlarda Eski Türk Kültürleri ve İslam (“Manas Destanı” Örneği)1 - 11
Old Turkish Cults and Islam In Epic (Example Of “Manas Epic”)

ÖMER KUÇAK

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları.....13 - 26
Land Assets of The Foundations in Siirt And Its Vicinity in The Last Quarter of the XIXth Century

KAZIM BENEK

Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi27 - 39
The Emergence of The Press in Ottoman Empire and Its Development Until the Second Constitutional Period

RASİM TÖSTEN – SABRİ ANIK – MEHMET SELMAN KAYAN

Siirt Üniversitesi Öğrenci Profili Ve Harcama Analizi41 - 58
Siirt University Student Profile and Expenditure Analysis

YUNUS EMRE AVCI – MEHMET ŞAHİN

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi59- 79
Investigation of Classroom Teachers Problems During Sound-Based Reading and Writing Training

Değerlendirme Makalesi / Review Article

ERDEM AKIN

Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri.....81 – 87

DESTANLARDA ESKİ TÜRK KÜLTLERİ ve İSLAM ("MANAS DESTANI" ÖRNEĞİ)*

Abduselam ARVAS**

Özet

Bu çalışmada Türk dünyası için çok önemli bir eser olan Kırgızların "Manas Destanı" üzerine bir inceleme yapılmıştır. İncelemede destanın Radloff, Orozbekov ve Karalayev gibi üç varyantı temel alınmıştır. Destanlar zaman içerisinde zamana, mekâna ve anlatıcıya bağlı olarak bünyelerine yeni unsurlar alabilmektedir. Bu husus, "Manas Destanı"nda da gözlemlenmektedir. Nitekim "Manas Destanı"nda Türklerin eski kültürlerinden olan tözler ervaha dönüşmüştür. Yine destanda boy ataları, dinî kimliği olan kişiliklere evrilmiştir. Çok eski bir gelenek olan ölüye yemek verme ise yerini İslami bir veçhe kazanan aş törenine bırakmıştır. Bu araştırmada söz konusu unsurlardan eski Türk inançlarına ait "atalar kültü" gibi eski ananelerin değişik biçimlerine ve bunların İslamleşmesine dikkat çekmeye çalışılmıştır. Kısaca bu makalenin amacı "Manas Destanı"nda yer alan Eski Türk kültürlerinden bazılarını ele almak ve bunların destanda İslamî hâle dönüşüp dönüşmediğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkler, İslam, kült, Manas, destan.

OLD TURKISH CULTS AND ISLAM IN EPICS (EXAMPLE OF "MANAS EPIC")

Abstract

In this study, a review carried out on the "Manas Epic" of Kyrgyz which is very important for Turkish world. The review based on the three variants of epic such as; Radloff, Orozbekov and Karalayev. Epics can receive new elements in time to its existence due to time, space and narrator. This incident also is observed in the "Manas Epic". Indeed, the essence of the former cults of Turkish people has turned into spirits in "Manas epic". Also, the ancestors were evolved into religious identities in epic. An ancient tradition to give food to the dead fell into disuse and it has given place to Islamic wedding ceremony. In short, the purpose of this article is to consider some of former Turkish cult in "Manas Epic" and to reveal whether they turned into Islamic in epic.

Keywords: Turks, İslam, cult, Manas, epic.

*Bu makale, 12-15 Ekim 2012 tarihleri arasında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te düzenlenen "II. Uluslararası Orta Asya'da İslam Medeniyeti" adlı sempozyumda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve makaleye dönüştürülmüş şeklidir.

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: aarvas@karatekin.edu.tr

Giriş

Her milletin tarihi, milli destan ve efsaneleriyle başlar ve önemli vesikalar olan bu ürünler toplumun ruhunda binlerce yıl yaşarlar (İnan 1998: 191). Dünyanın değişik bölgelerine yerleşen ve kültür seviyesi bakımından türlü derecelerde bulunan Türk halklarının destanları arasında Kırgızların “Manas Destanı” bu açıdan önemli bir yer işgal etmektedir. Dünyanın hiçbir milletinde “Manas Destanı” kadar uzun epik bir esere rastlamak mümkün değildir. Nitekim V. M. Jirmunskiy, muazzam ölçüleri bakımından “Manas Destanı”nın dünya destansı yaratıcılığının tüm eserlerini geride bıraktığını ifade etmiştir (2011: 31). Bütün varyantları dikkate alındığında “Manas”ın bir milyonun üzerinde dizeye sahip olduğu ispatlanmış bir gerçektir. Acaba, söz konusu anıt eserin bu denli uzun ve geniş olmasının sebebi nedir?

J. Tosh, “Tarihin Peşinde” adlı eserinin ilk bölümünde genel olarak tarihin bir bilinçlenme süreci olduğunu ve toplumların bu süreçte bir yandan kendi geçmişleri hakkında bilgi edinme sürecine girerken, diğer taraftan da gelecek nesillere yol haritası çizerek kendi idealleri doğrultusunda onlara destek olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca tarihin sadece yazılı kaynaklardan değil, eski zamanlardan kalmış askeri malzemelerden (silahlar, zırhlar...), yaşayan kişilerin tanıklıklarından, kazılardan, **sözlü geleneklerden** (vurgu A. Arvas’a aittir) vs. oluştuğunu da dile getirmektedir (Tosh 2005: 31-32). Thompson’un da halkın sözlü geleneği olarak değerlendirdiği sözlü tarihin, tarih kadar eski olduğu hatta ilk tarih türünün sözlü tarih olduğu düşüncesini hatırlatmak yerinde olur (1999: 19). Demek ki, tarihin bir parçası olan sözlü gelenek ürünleri toplum üzerinde çok etkili araçlardır.¹

İşte sözlü geleneğin önemli bir ürünü olan “Manas Destanı”, bu düşünceleri haiz olduğu için Kırgız Türkleri tarafından asırlardır korunmuş ve genişleyerek günümüze kadar getirilmiştir. İlginç bir husus ise daha Yenisey havzasında iken bile yüksek medeniyete sahip Kırgızların, bu destanı yazılı gelenekle değil *sözlü gelenek* yoluyla korumuş olmasıdır. Nitekim Kırgızların tarihî seyir içindeki serüveni şöyle ifade edilmiştir: “VIII. asırda yüksek bir kültüre (*mabetlere, yazıya, ziraat ve şehir hayatına*) malik olan Kırgızlar IX. asırda tam bir göçebe ordular halinde görülmüyorlar. Aynı devirde türlü yabancı kültürlerin tesirleri altına düşmüşlerdir: Bir taraftan Çin, Hint, Tibet kültürleri diğer taraftan İran-İslam kültürü, son asırlarda Avrupa-Rus kültürü. Manas destanı bütün bu kültürlerden müteessir olmuştur” (İnan 1998: 161).

Kanaatimizce, destanın *sözlü gelenekte* yaşamasının başka bir nedeni de Abdülkadir İnan’ın, “Manas Destanı”nın Kırgızların bütün mitolojisini, masallarını ve her türlü geleneklerini tek kahraman etrafında toplayan bir Kırgız ansiklopedisi olduğu yönündeki fikrinde saklıdır (İnan 1998: 125’ten

¹ Nitekim sözlü gelenek ürünlerinin, ideolojik düşünceleri yaymada kullanıldığı bilinmektedir. Bu hususta detaylı bir araştırma için bk. Temur 2011.

Çokan Velihanov). Filhakika, Jirmunskiy de “Asırları içine alan tarihlerinde, *Manas Destanı Kırgızlar için hikmetlerinin, itikatlarının, gelenek ve adetlerinin tek edebi yansımasıdır*” (2011: 31) cümlesini sarf etmiştir. Bundan olsa gerek yakın zamanlarda “Manas Destanı”ndaki kelimelerin A’dan Z’ye kadar alfabetik olarak izahını ele alan ve “Manas Ansiklopediyası” adını taşıyan bir eser yayımlanmıştır (Karıpkulov vd. 1995).

“Manas Destanı” üzerine yapılan çalışmalarelbette bu araştırmalardan ibaret değildir. Bu anıt eser hakkındaki araştırmaların sayısı o kadar fazladır ki onlar hakkında bilgi vermeye kalkışmak en azından bir kitap yazmayı gerektirmektedir. Sadece Türkiye’de bile bu destan üzerine yapılan çalışmaların bir bibliyografyası makale konusu (Demir 2003) olmuştur ki, kanaatimizce bu makale Türkiye’deki bütün çalışmalardan bahsetmiş değildir. Çok sayıda çalışmalara konu olan “Manas Destanı” üzerine yazılacak ve bu eseri değişik yönleriyle inceleyecek pek çok husus hâlâ bakir bir şekilde araştırmacıları beklemektedir. Bu bildiri de Radloff, Orozbekov ve Karalayev varyantlarından hareketle “Manas Destanı”ndayer alanEski Türklerin “atalar kültü” ile Kırgızların İslam’ı kabulünden sonra bu destana yansıyan dinîunsurlar üzerine bir fikir teatisi yapılmıştır. Başka bir deyişle, eski bir Türk inancı olarak “atalar kültü”nün “Manas Destanı”nda yer alışı ve sonradan İslamileşmesi problemi üzerine bazı sorulara cevap bulmaya çalışılmıştır.

1. “Töz”lerden“Arbak/Ervah”lara

Kırgızların namaz, oruç, zekât gibi dinî emirleri yerine getiren şefkatli, ahlaklı Müslüman Türk halklarından biri oldukları halde pek çok Şamanizm geleneğini yaşattıkları ve *baksılara* hizmet eden ruhların bulunduğu inandıkları dile getirilmiştir (İnan 1998: 476). Gerçekten de “Manas Destanı” dikkatle incelendiğinde Şamanist geleneklerin korunduğu görülmektedir. Örneğin Türklerin eski inanışlarından “atalar kültü”, destanın Orozbekov da dâhil olmak üzere Radloff ve Karalayev varyantlarında *arbaklar* şeklinde işlenmektedir. Orozbekov, bilerek ya da bilmeyerek *arbakı* daha çok düşmanlar için kullanmaktadır ki, bu da İslam dininin etkisini akla getirmektedir. Oysa Radloff’ta ve Karalayev’de Manas ve yiğitleri için de sık sık *arbak* kelimesi geçmektedir. Radloff varyantında Koşoy hakkında bilgi verilirken şu dizelere yer verilir:

Baylanıpkalganbazardın	Bağlanan pazarın
Colun bir açkan Er Koşoy,	Yolunu açan Er Koşoy,
Aruungturatbaşında,	Namusun duruyor başında,
Arbagingturatkaşında,	Ervahın duruyor kaşında,
Arbaktarınkoldosun! (Yıldız 1995: 553)	Ervahların korusun!

Destanlarda Eski Türk Kültürleri Ve İslam (“Manas Destanı” Örneği)

S. Karalayev varyantında ise daha Manas doğmadan önce Çinlilerin onun için söylediği şu dizeler ilgi çekicidir:

Arslan Manas kökcaldın	Aslan Manas gök yalın
İçse kanga tük toybos,	İçse kana asla doymaz,
Arbağıoor, atı uluk	Ervahı ağır, adı emredici
Bereni oşol, beli oşol	Bahadırı bu, beli bu
Bul KakançılıuBeecindi,	Bu Kakançılı Pekin’e,
Toponsuukirbescerindi	Tufan su girmez yerine
Topolonsalçu er oşol.(Caynakova 1995: 8)	Tufan çıkaracak er işte bu.

Kırgız Türkçesinde *arbak* olarak telaffuz edilen kelime, ruhun çoğulu olan Arapça *ervah*tir. Bilindiği üzere İslam dininde yer alan *ruh* kelimesi, insanların ölümünden sonra bedeninden ayrılan ve ahirette tekrar insanlar dirildiğinde kendi bedenine giren *candemektir*. Ancak Eski Türklerde *tin* olarak ifade edilen bu kelime ölen adamın ruhu olduğu gibi onun *kutudur* da. Bu, aynı zamanda kutsal insanların ve halk arasında meşhur olan ataların büyük güce sahip olan *ruhudur*. Caynakova’nın belirttiğine göre “Manas Destanı”nda karşımıza çıkan *arbak*, çoğunlukla kahramanı zor koşullarda kollayan, ona yardım eden ve nefes veren sihirli, kutsal bir güç görevi görmektedir (Caynakova 1995: 383).

Abdülkadir İnan da “Manas Destanı”nda geçen peygamber, Hızır, evliya gibi zatların eski kâhin ve kamların rollerini yerine getirdiğini ve halkın dinî ihtiyaçlarını tatmin edenlerin, bunların *ruhu* olduğunu dile getirmiştir (1998: 115). Benzer görüşe sahip olan ünlü Rus Türkologlarından Jirmunskiy de “*Hayatta iken halk kahramanını çevreleyen şöhret halesi, Tanrının yardımı ve seçilmişlikle birlikte ölümünden sonra bir kült haline gelmesi için şarttır. Ermişlere, onların cenazelerine, yadigârlarına Hıristiyanlık ve İslamiyet’te saygı gösterilmesi, kahramanların daha eski zamanlarda yaşayan ecdatlarının bağlı olduğu kültten gelmektedir*” (2011: 47) diyerek atalar kültürüne değinmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere kahraman yahut ceddin *arbakı* dışında kutsallık atfedilen ve evliya olarak bilinen zatlara sığınma ya da onlardan yardım isteme de “Manas Destanı”nda geçen bir husustur. Özellikle bütün Türk dünyasında tanınan ve Nakşibendî tarikatının piri olarak görülen Bahaeddin, üç varyantta da düşmanla karşılaştığında veya olumsuz bir durum ortaya çıktığında “Manas”ta karşımıza çıkmakta ve koruyucu bir *ruh* görevini görmektedir.

Peki, Manas ve diğer Türk halkları destanında sık karşılaştığımız *ervah* / *arbakın* veyahut *veli ruhunun* temeli neye dayanmaktadır? İnan’ın

belirttiğine göre *arbaklara* dayalı *atalar kültü*, Moğollardaki *ongon kültünden* gelmekte olup bunun menşei ise *ceddialaya* tapmaktır (1998: 269). Öyleyse Türk ve Moğol halklarındaki bu inanış birbirinin benzeri olup Türklerde farklı bir kavramla ifade edilmiştir, denebilir. Şöyle ki, Moğolca *ongonun*, Yenisey ve Altay Türklerinde *töz*; Yakutlarda *tangara*; Lamaizm tesiri altında kaldıkları halde Tuba (Tıva), Uranhay Türklerinde *eren* olarak geçtiği aynı yazar tarafından dile getirilmiştir (1998: 269). Bütün bu kelimelerin ifade ettiği anlam ise temelde birleşmektedir.² Filhakika, *tözün* Altay Yenisey lehçelerinde; konmak için yeni bir varis arayan ölü *kamın* ruhu/hamisi, ölen *kamın* canı, ölen *kamların* ruhunu temsil eden tılsım olmak üzere üç anlamı bulunmaktadır (İnan 1998: 271’den Radloff). Demek ki *töz*; *ongon*, *tangara* ve *eren* ile aynı anlamı ifade ettiği gibi *arbak* ile de doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla eski Türk inançlarından *atalar kültünün* İslami bir renge bürünerek *arbaklar* şeklinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle İslami bir görünüş arz eden *ervah/arbak*, esas itibariyle *atalar kültünden* başka bir şey değildir.

Yukarıda ifade edildiği gibi *arbak* kelimesine Sağımbay Orozbekov varyantında da rastlanmaktadır. Ancak, kanımızca bu kelime destanla o kadar bütünleşmiş ki *atalar kültünden* gelen eski Şamanist bir inanç olduğu anlatıcılar tarafından fark edilmemiştir. Üstelik anlatıcılar, geleneksel bir ürünü her açıdan inceleyenler değil, bu ürünü gelecek nesillere aktaran kişilerdir. Bununla birlikte hem Radloff hem de Karalayev varyantında olmayıp da Orozbekov’da bulunan öyle dizeler vardır ki tamamen İslami akideleri ifade eder. Örneğin Çinlilerin kendilerine saldıracağını anlayan Manas, halkına kavga etmeden birlik olmaları ve İslam’ı kabul ederek dinî emirleri yerine getirmeleri gerektiğini şöyle dile getirmektedir:

Kavga etmeyi bırakalım,
Hepinize uygun olursa,
Eski dinimizi bırakalım,
Hakiki Peygamber’in diniymiş,
Onlar gibi biz de
Namaz kılalım,

² Dikkat edilirse eski Türkçe olan bu sözcüklerden “eren”, evliya; “tangara”, Tanrı anlamına gelmekte ve iki kelime de anlam itibariyle aynı olan yaratıcı bir gücü yahut güç sahibi bir iradeyi ifade etmektedir. Manas da bir savaşta yaralandığı zaman şu sözcükleri telaffuz eder: “Başkaları Tanrı Tanrı dediklerinde/ Ben kendim Tanrı’yım derdim/ Meğer Tanrı başka imiş.” Yine Manas’ın kırk yiğidinden biri onu Tanrı’ya benzetiyor: “Üstümüzdeki beyimiz havada gökte bulunan Tanrı gibidir” (İnan 1998: 140). Bu dizelerde Tanrı ile ifade edilen güç de kanımızca “eren” ve “tangara”yı bu noktada desteklemekte ve bunların eskiden Tanrı sözcüğüyle anlam açısından aynı olduğuna delil teşkil etmektedir.

Allah’a yakaran can kurtulurmuş,
 Ne kadar çok yalvarsak,
 Allah bizi korur der,
 Yardım ederse Peygamber,
 Kâfirler yıkılmış,
 İslam dinini kabul edelim (Akmataliyev vd. 2007: 495).

Bu denli açık bir şekilde dinî akidelerin anlatıldığı dizelere Orozbekov varyantında sık karşılaşılmaktadır. Mesela destanın başka yerinde Aykoco adlı evliyanın Manas’ı İslam’a daveti, Manas’ın dini ilimleri ve namaz kılmayı bir anda öğrenmesi çok güzel bir şekilde tasvir edilmektedir (Akmataliyev vd. 2007: 403). “Çon kazat/Büyük Gaza” gibi epizotlar da Orozbekov’un destana kazandırdığı bölümlerdir. Peki, bunun nedeni nedir ve niçin böyle bir şeye ihtiyaç duyulmaktadır? Bize göre, Kırgız Türklerinin her şeyi anlamına gelen “Manas Destanı”yla toplumu bilinçlendirmek istendiği gibi toplumsal birliktelik de sağlamaya çalışılmıştır. Böyle durumlarda ise anlatıcının fonksiyonu ve kişisel görüşü öne çıkmaktadır. Nitekim anlatıcının anlatı üzerindeki etkisi ve destanların her devrin ideolojisini yansıttığı dile getirilmiştir (Jirmunskiy 2011: 32; İnan 1998: 119).

Bu vesileyle Sagımbay Orazbakov hakkında değişik kaynaklardan kısa bilgi vermek faydalı olacaktır. Kırgızistan’ın kuzeyinde yer alan Narın şehrinde doğan S. Orozbekov, “Sayak” boyunun “Moynok” soyundandır. Babası, Ormon’un yanında hizmet eden yetenekli bir müzisyendi. Diğer Kırgız ozanlarından farklı olarak Sagımbay okuma yazma biliyordu. İslami tahsilin ilk aşamasını da görmüştü. Tören ağıtlarının usta icracısı olarak genç yaşlarda büyük şöhret kazanmıştı. “Manas”ı Balık, Tınıbek, Naymanbay vs. ünlü ozanlardan dinlemişti (Cusupov vd. 1992: 60-67). Orozbekov, Kırgız milli destanının rivayetlerini bilinçli olarak kendi repertuarı ile daha zengin hale getirmek için gayret göstermiş ve Kırgızların tarihi ile yakından ilgilenmiştir. Bu sahada tahsil görmüş dostlarından aldığı bilgiler tasavvurunu arttırmıştır. Büyük bir ihtimalle onun anlatmasının tarihî coğrafyasını (Orhun-Altay vb. nehirler) kısmen aldığı bu bilgiler oluşturmuştur. Dindar biriydi. Bu durum onun anlatmasına da yansımıştır (Jirmunskiy 2011: 37).

Öyle anlaşılıyor ki, çok istidatlı bir *manasçı* olan S. Orozbekov, tahsilinin de verdiği yetkinlikle “Manas Destanı”na pek çok dinî unsur ekleyerek Kırgızlar arasında İslami bilgilerin yerleşmesine katkı sağlamak istemiştir. Ayrıca böyle bir bakış açısıyla destanı Bağış Sazanov, Togolok Moldo vd. dinî eğitim almış *manasçılar* da anlatmıştır. Bu da, kendi dünya görüşünü yaymak isteyen bir insan yahut bir toplum için hiç de çekinilecek ya da kötü görülecek bir eylem değildir. Çünkü meseleye geniş

perspektiften bakıldığında dünya var olalı her düşüncenin, her inancın mensupları gelecek nesilleri istediği gibi yetiştirmek için elinden geleni yapmaktadır. Üstelik “Manas Destanı”na giren İslami unsurların bu *manasçılardan* çok daha önce başladığı da rahatlıkla ifade edilebilir. Çünkü Sayakbay Karalayev’in herhangi bir dinî eğitimi olmadığı halde onun varyantında da İslami unsurlar yer almaktadır.

Dolayısıyla bazı Rus Türkologların “*Manas’ın Sagımbay Orozbekov, Bağış Sazanov ve Togolok Moldo rivayetleri Panislamizm ve Pantürkizm öğeleriyle doldurulmuş ve eski destan üzerinde sahtekârlık yapılmıştır*” (İnan 1998: 128) görüşlerine katılmak mümkün değildir. Üstelik Türk halklarından Müslüman olanların çoğu İslam dinini yaymayı bir şeref bilmıştır. Nitekim Jirmunskiy, dinî tesirin çok eski geçmişine değinmese de İslami unsurların sadece Orozbekov varyantında değil Radloff ve Karalayev’de de olduğunu şu cümlelerle kabul etmiştir: “*Orozbekov anlatmasında bir adsız ihtiyar divane peyda olur. Karalayev’in anlatmasında Hızır, Radloff’un derlemelerinde dört peygamber ortaya çıkar. Orozbekov’un anlatmasında Manas adında yer alan ilk üç Arap harfinin, alegorik olarak yorumlanıp okunması dâhil, tamamı son zamanlardaki İslami etkinin ürünüdür*” (Jirmunskiy 2011: 42).

2. Bir Görevi İfa Etmek Üzere Ortaya Aniden Çıkan “Dubana”lar

Diğer Türk halklarının hemen bütün destanlarında görüldüğü gibi “Manas Destanı”nda da *ad koyma* mevzusu ve merasimi önemli bir yer tutmaktadır. Türk destanlarında hem kahraman doğmadan önce hem de doğduktan sonra ona *ad koymak* üzere dervişler, divaneler aniden peyda olur ve görevini yerine getirdikten sonra da yine aniden yok olurlar. “Manas Destanı”nda da ya *dubana* ya da *Hızır* ortaya çıkmakta ve kabile büyükleri tarafından isim konulamayan kahramana adını vermektedir. S. Karalayev’de “bir ak sakalçan dubana” (Caynakova 1995: 123) dizesinde ortaya çıkan *dubana*, divanenin Kırgızcadaki telaffuzundan ibarettir. Farsça kökenli bir sözcük olan *divane* deli, kaçık, bir şeye düşkün olan (TS 2005: 542) anlamlarına gelmektedir. Destanda ise *veli kültüne* dayalı olarak *derviş*, *Hızır* gibi kutsal kişileri ifade etmektedir. *Veli kültünün*, *atalar kültüyle* ilişkili olduğu da dile getirilmiş bir husustur. S. Orozbekov varyantında destan, Ala-Too’dan değişik yerlere sürülen Kırgızların bir tablosuyla başlamaktadır. Yurdundan kovulan Kırgızların bir kısmı Altay’a yerleşmiştir. Bunların içinde zengin bir bey olan Cakıp da vardır ancak onun hiç çocuğu yoktur. Bu duruma üzülen Cakıp, kendisine oğul doğurmadıkları için zaman zaman eşlerine de kızmakta ve bu durumdan mustarip bir halde ağlayarak şunları söylemektedir:

Zürriyetsiz ölürüm diye

Yavrusuz nasıl giderim diye,

Çocuksuzluktan ağlayıp,
 Gönlü çöküp, sökülüp,
 Gözünden yaş dökülüp,
 Boynuna torba geçirip,
 Mezarlığı görünce bey Cakıp,
 Bağırarak ağlayıp yalvarıp (Akmataliyev vd. 2007: 25)

Daha sonra gördüğü güzel bir rüyayı eşlerine anlatan Cakıp, onların da benzer rüyalar gördüğünü anlar ve rüyaları Kırgız aksakallarına yorumlatarak çocuğu olacağına kanaat getirir. Rüyada Cakıp’a görünen *derviş*, *ad koyma* merasiminde ise kahramana isim koymak üzere ziyafet veren topluluğun karşısına çıkar ve Manas’a isim verir:

Nasıl geldiğini kimse fark etmedi,
 Ortaya çıktı derviş
 Onlara dikkatlice baktı:
 Hepiniz toplanarak gelmişsiniz,
 Ne işiniz var burada?
 Berdike cevabı verdi:
 Ad koyarsan çocuğa
 Alırdın dervişim
 Sevabını bu insanların
 Ad koyamadı toplanan insanlar.
 Derviş söze başladı:
 Baş tarafına mem gelsin
 Peygamberin timsali,
 Ortasına nun gelsin
 Âlimin timsali,
 Sonuna sen gelsin
 Aslanların görüntüsü,
 Okudu Manas diye
 Ağzından bu kelime çıktı(Akmataliyev vd. 2007: 143-145)

Mezarlığa gidip çocuk isteme ve *ad koyma* geleneklerinin *atalar kültürüyle* bağlantılı olma ihtimali vardır. Nitekim Jirmunskiy “*Manas’ın doğumu, destan ve masallarda kahramanın mucizevî doğumu ile ilgili*

karakteristik tasavvurlar bakımından sıra dışıdır. Ortaya çıkan ermiş, başlangıçta muhtemelen kahraman bebeğin babası (boy totemi veya boyun ilahi reisi) olarak düşünülmüştür” (2011: 41) cümleleriyle aniden ortaya çıkan *dervişe* dikkat çekmek ve bu durumun dayandığı temeli açıklamak istemiştir. Dolayısıyla denebilir ki, gerek rüyada gerek *ad koyma* töreni esnasında ortaya çıkan *dervişin* ilk tipi ataların *arbakı*yla ilgili olup *kabile/boy tözü* şeklinde düşünülen bu şahıs, zamanla İslami renge bürünerek *dervişe* dönüşmüştür. Mezarlara gidip çocuk istemek de *atalar kültü*yle doğrudan ilgilidir. Çünkü mezarda yatan kutsal kişinin ya da atanın *ruhundan* yardım istenmektedir.

3. Atalara Sunulan Yahut Ölü Adına Dağıtılan Aş/Yemek

Mezarlardan istindat gibi atalar için verilen yemeklerin de *atalar kültü*yle ilişkisi bulunmaktadır. Geçmişte atalara sunulan/verilen yemekler “yuğ merasimi”yle gerçekleştirilmiştir. Gerçek hayatla bağlantılı olarak ortaya çıkan ve çok eski bir Türk geleneği olan “yuğ töreni”, pek çok Türk destanında olduğu gibi “Manas Destanı”nda da bulunmaktadır. Nitekim Eski Türklerde defn, matem ve ölü aş merasimi ve ayinleri tetkik edilirken, bunların “Manas Destanı”ndaki akislerinin de nazarı itibara alınması gerektiği dile getirilmiştir (İnan 1998: 124). Destanın önemli bir bölümünü oluşturan “Bok Murun” epizodunda tamamen bu gelenek anlatılmaktadır. Kökötöy için verilecek aş için Bok Murun şunları söyler:

Atakem Kan Kökötöy,	Babacığım Han Kökötöy,
Üzülüp kalgan eken,	Ölüp gitmiş imiş,
Aştı esen tartıngar!	Aşı güzelce hazırlayın!
Oşu cerde catingar!	O yerden ayrılmayın!
Endi mınanketinger!	Şimdi buradan gidiniz!
Aşka çakırıpbarıngar! (Yıldız 1995: 676)	Aşa çağırıp gidiniz!

Köktürk kitabelerinde “yog” şeklinde yer alan Türklerin bu eski geleneği, Avrupalı müelliflerin de dikkatini çekmiştir. İnan, Uygur eserlerinde “üzüt aş” denilen aşın da “yog” merasiminden başka bir şey olmadığını ve eski Türklerdeki bu kelimenin, Kırgızca “coktoo” kelimesinde hâlâ yaşadığını ifade etmiştir (1998: 122). Yukarıdaki dizelerde bulunan “üz-” fiili de tamamen Uygurlardaki bu geleneğin “Manas Destanı”ndaki yansımından ibarettir.

Ancak Kırgız Türklerinde “yuğ töreni” yerine dizelerden de görüleceği üzere “aş” sözcüğü kullanılmaktadır. Abdülkadir İnan, “aş töreni” hakkında şu bilgileri vermektedir: “*Aş, ölünün hatırası için yapılan büyük ziyafete denir. Bu aş ziyafeti ölünün vefatından sonra bir yıl içinde verilir. Aş ziyafeti matem merasiminden ziyade bir eğlence ve bayram manasını taşır. Matem kısmı aş başlamadan önce ölünün çadırında yapılır.*”

Bu merasim, kabile kadınlarının ağlamaları, ağıt terennüm etmeleriyle başlar ve hocanın Kuran’dan bir parça kıraatı ile son bulur” (1998: 121).

Yuğ töreni başlı başına bir gelenek olmakla birlikte onun atalar kültürüyle ilişkili bir merasim olduğu da söylenebilir. Filhakika, iptidai devirlerde aşın doğrudan doğruya ölünün kendisine verildiği ancak zamanla ölülerin ruhu için sadaka, kurban, helva dağıtmak, çeşmeler yapmak vb. gibi dinî adetler haline geldiği bilinmektedir (İnan 1998: 122). Altay, Hakas, Yakut gibi bazı Türk topluluklarında ölünün mezarına yemeklerin döküldüğü de kaydedilmiştir. Bugün dahi ölünün ardından verilen yemek, bu eski geleneğin dinî kurallara uyum sağlayarak günümüze ulaşmış şeklidir. Hatta Anadolu Türklerinin kullandığı “ölmüşlerin canına değsin” deyiimi bile bu inançla ilgilidir.

Sonuç

Türk dünyası için çok önemli bir destan olduğu herkesçe kabul edilen “Manas”, uzun bir süredir incelemelere konu olduğu ve üzerine pek çok eserler ortaya konduğu halde hâlâ incelenecek pek çok meseleyi içerisinde barındırmaktadır. Bunun nedeni ise destanın geçmişten beri ozanlar tarafından yaşatılarak günümüze kadar getirilmesi ve bunun neticesinde değişik dönemleri ve bu dönemlerin inançları ile düşüncelerini korumuş olmasıdır. Bu hususta V. M. Jirmunskiy “eski, tarih öncesi”ni ilk, “Kalmuk savaşları görüntüsündeki tarihi gerçekliği yansıtan XV.-XVI. yüzyılları”ni ikinci ve “XVII.-XIX. yüzyıllarda destanın Müslümanlaştırılması”ni son tabaka (2011: 93-94) olmak üzere destanı üç ana tabakaya ayırmaktadır. Destanda geçen Hac, Mekke, Medine, Kuran, namaz ve kitaplardan bahseden mısraların yeni unsurlar olduğunu ve bu kelimelerin ifade ettikleri mananın sarîh olmadığını belirten İnan da, Kuran zikredilirken “at başı kadar Kuran’ı/ Koyun başı kadar kitabı” ifadelerinin kullanıldığını dile getirerek, bu ibarelerin Müslüman ağzına yakışmayan tavsifler olduğunu söyler (1998: 162).

Her ne olursa olsun; bu denli uzun bir tarihi, geniş olayları, derin görüşlerive kutsal inançları kapsayan “Manas Destanı”ndaki tüm meseleleri tam anlamıyla çözmek ve kesin yargılara varmak pek de kolay değildir. Ancak, bu destan üzerine inceleme yaparken anlatıcıların ve devirlerin dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Esas itibariyle mensup olunan dinî inancı şiir formu içinde yaymak her dönemde ve toplumda kendini göstermiştir. Daha XII. asırda Ahmet Yesevi’nin, “Hikmet” isimli eseriyle bunu yaptığı aşikârdır. Bunu, sadece Müslümanlar değil Hıristiyan, Mecusî, Mazdeist, Lamaist vs. değişik inançlara mensup her toplum edebî eserlerinde uygulamıştır. Bu makalenin amacı da dinî unsurların anlatıcı ve dönemle ilişkili olduğunu vurgulayarak bazı soru işaretlerini ortaya

koymaktı. Eğer, okuyucunun kafasında yeni soru işaretleri ortaya çıkmışsa bu makale de amacına ulaşmış demektir.

KAYNAKÇA

- Akmataliyev, Abdıldacan vd. (2007). **Kırgız Destanları-6/Manas Destanı**, Çev.: Fikret Türkmen-Şurubu Uraimova, TDK Yayınları, Ankara.
- Caynakova, Aynek vd. (1995). **Manas** (SayakbayKaralayev Varyantı), C. I-II-III., Kırgızstan Yayınevi, Bişkek.
- Cusupov, Keneş vd. (1992). **Uluu Manasçı Sagımbay**, “Ala-Too” Curnalı, Bişkek.
- Demir, Alpaslan. (2003).**Manas Bibliyografyası Denemesi: Türkiye’de Manas Çalışmaları**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 6, s. 59-80.
- İnan, Abdülkadir. (1998). **Makaleler ve İncelemeler**, TTK Yayınları, Ankara.
- Jirmunskiy, V. M. (2011). **Türk Kahramanlık Destanları/I, II. Bölüm**, Çev.: Mehmet İsmail-Hülya Arslan Erol, TDK Yayınları, Ankara.
- Karıpkulov, A. (1995). **Manas Ensiklopediya**, Muras Yayınevi, Bişkek.
- Koyçuyev, T. K. vd. (1995). **Manas** (Sagımbay Orozbekov Varyantı), I-II-III-IV. c., Kırgızstan Yayınevi, Bişkek.
- Temur, Nezir. (2011). **Folklor ve İdeoloji**, TKAE Yayınları, Ankara.
- Thompson, Paul. (1999). **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih**, Çev.: Şehnaz Layikel, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tosh, John. (2005). **Tarihin Peşinde-Modern Tarih Çalışmalarında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular**, Çev.: Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük**. (2005). TDK Yayınları, Ankara.
- Yıldız, Naciye. (1995). **Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller**, TDK Yayınları, Ankara.

XIX. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE SİİRT VE HAVALİSİNDEKİ VAKIFLARIN ARAZİ VARLIKLARI

Ömer KUÇAK*

Özet

İnsanoğlundaki yardımlaşma duygusu insanlık kadar eskidir. Selçuklular ve akabinde beylikler dönemiyle birlikte vakıflar eliyle Anadolu'nun en ücra köşeleri dahi imar edilmiştir. Yardımlaşma duygusunun kurumsallaşmasını ifade eden vakıf müessesesi Osmanlı toplum hayatında da önemli bir yere sahiptir. Çok geniş bir coğrafyada hâkimiyet süren Osmanlılarda toplumun ihtiyaç duyduğu, eğitim-öğretim, bayındırlık, sağlık, temizlik işleri gibi birçok gereksinimi vakıflar karşılamıştır. Bu yönüyle günümüz sosyal devlet anlayışının karşılığını vakıfların kuruluş ve işleyiş aşamasında görebiliriz.

Çalışmamızda XIX. yüzyılın son çeyreğinde Siirt ve havalisinde faaliyet gösteren vakıfların türlerini, arazi varlıklarını, arazilerin vasıflarını ve nasıl tasarruf edildiklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Siirt, Vakıf Defteri

LAND ASSETS OF THE FOUNDATIONS IN SIIRT AND ITS VICINITY IN THE LAST QUARTER OF THE XIX TH CENTURY

Abstract

The feeling of sympathy in man is as old as humanity. With the Seljuks and then the rule of the emirates, even the most remote corners of Anatolia were reconstructed by foundations. Foundation institution that expresses the feeling of sympathy has an important place in Ottoman society life. In the Ottoman Empire, which dominates in a very wide geography Foundations met the needs of society such as education, public works, health, cleaning jobs. In this respect, we can see the same thing of today's social state understanding in the foundation and operation phases of foundations.

In our research, we will try to put forth the types of foundations in Siirt and its vicinity in the last quarter of the XIXth century, their land assets, characteristics of the lands and how they could save up money.

Keywords: Foundation, Siirt, Waqf Book

* Arş. Gör., Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, omerkucak@ hotmail.com

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

Giriş

1. Vakıf Kavramı

Sözlük anlamı olarak “*durmak, durdurmak, alıkoymak*” anlamlarına gelen vakıf kelimesi bir menkul ya da gayr-i menkulün hayır yapma gayesiyle ebediyen tahsis edilmesini ifade eder. Vakıf müessesesi İslam kültürünün önemli unsurlarından birisidir ve toplumsal hayatta geniş bir yer kaplar¹.

Vakfın gayesi; toplumun ihtiyaç duyduğu dini mekânların imarını, bakım ve onarımını sağlamak, muhtaçların ihtiyaçlarını gidermek, eğitim-öğretim, sağlık ve barınma gibi varlıkların ihtiyaç duyabileceği çeşitli alanlarda insanlara karşılıksız hizmet vermektir².

İslam tarih ve medeniyetinin önemli bir hayır kurumu olan vakıflar VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadar bütün İslam coğrafyasında sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta derin izler bırakmıştır³.

Vakfın işlerini vakfiye şartlarına uygun bir şekilde yönetmekle yükümlü olan görevliye 'mütevelli' veya 'nazır'⁴ denilmektedir.

Vakıf akarlarının önemli bir kısmını bağ, bahçe, tarla ve arsa gibi topraklar oluşturmaktaydı. Bu arazilerin gelirlerinin tamamı ya da öşrü vakıf mütevellisine verilirdi⁵.

2. XIX. Yüzyılda Siirt

Siirt adının kökeniyle alakalı hem batılı yazarlar arasında hem de İslam kaynakları arasında “*İs'ird, Sîird, İs'irt, Siirt, Saird, Seerd, Sert, saert, Sört, Söörd, Sö'ört*” gibi muhtelif şekillerde telaffuz edilmiştir. Osmanlılarda ise *Sîird* ve *İs'ird* olarak kullanılmıştır⁶.

Siirt ve civarındaki ilk yerleşimin ne zaman olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte eskiçağlarda Asur ve Babil ülkelerine komşu olmuştur. Tarihi süreçte Medler ve Persler hüküm sürmüş, 639 yılında İyaz. Bin Ganm tarafından İslam topraklarına katılmıştır. Siirt'in Osmanlı hâkimiyetine girişi ise Yavuz Sultan Selim Han'ın 1514 çaldıran seferi sonrasında olmuştur⁷.

¹ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2012, s. 475.

² Mustafa Güler, “Osmanlı Devletinde Vakıflar ve Vakıf Müessesesi”, **Osmanlı Teşkilat Tarihi El kitabı**, Editör: Tufan GÜNDÜZ, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 317.

³ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2012, s. 479.

⁴ Günay, **a.g.m.**, s. 478.

⁵ **A.g.m.**, s. 335.

⁶ Metin Tuncel, “Siirt”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s. 173.

⁷ **A.g.m.**, s. 173-174.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

1266/1849 senesi Devlet salnâmesine göre Siirt, Kürdistan Eyaletinin Diyarbakir Livasına bağlı bir kazayken⁸ 1276/1859 senesi Devlet salnâmesine göre aynı eyalete bağlı liva konumundadır. Mardin ve Diyarbakir Livalarıyla birlikte Siird Livası Kürdistan eyaletini oluşturmaktadır. Siird Livası bu dönemde Siird nam-ı diğer İs'ird, Rızvan, Garzan Maa, Hısn-ı Keyf, Şirvan, Karakeçi, Kürdilan, Nahiye-i Dirgör, Nahiye-i Araç, Nahiye-i Sason, Nahiye-i Akkisi, Nahiye-i Hizan, Nahiye-i Reşneyan'dan oluşmaktadır⁹. 1278/1861 senesinde Siird Livasına Zilan ve Pervari, Esbayrin yerleşimleri de eklenmiştir¹⁰.

1283/1866 senesinde Siird Livası Siird, Şirvan, Garzan, Kürdilan, Rızvan, Hizan, Esbayran, Sason, Dirgör/Dirgöl, Zilan, Eruh ve Pervari'den oluşmaktaydı¹¹. 1285/1868 senesinde Diyarbakir Eyaletine bağlı Diyarbakir Sancağı, Mamûrat-ül Aziz Sancağı, Mardin Sancağı, Resü-l Ayn Sancağı ile birlikte Siird Sancağı 5 sancak merkezinden birisidir. Bu dönemde Siird sancağı Siird, Nahiye-i Şirvan ve Ziriki, Bervari, Dirgöl/z, Zilan, Eruh, Hizan, Esbayran, Rızvan, Nahiye-i Kürdilan, Garzan ve Sason yerleşimlerinden müteşekkildi¹². 1286/1869 da Siird Sancağı Pervari ve Garzan kazalarından oluşmaktaydı¹³. H. 1287/M.1870 yılında Siird livası, Garzan kazası (Beşiri ve Rıdvân Nahiyeleri) Şirvan Kazası (İspayrit, Hizan nahiyesi) ve Zirki nahiyesi, Eruh kazası (Dirgöl nahiyesi ve pervari nahiyesi) Sason kazasından (Hiyan nahiyesi) oluşmaktadır¹⁴. 1289/1872 de Diyarbakir vilayetine bağlı Siird sancağı Garzan, Eruh ve Şirvan kazalarından müteşekkildi¹⁵. 1291/1874 de Diyarbakir vilayetine bağlı Siird sancağı Sason, Eruh, Şirvan ve Rızvan kazalarından müteşekkildi¹⁶. 1297/1879-1880 de de Diyarbakir vilayetine bağlı Siird sancağı Siird (Rızvan ve Beşiri nahiyesi), Şirvan (Hoyran ve Ziriki Nahiyesi) Eruh (Pervari Nahiyesi), Sason (Garzan, Hiyan nahiyeleri) kaza ve nahiyelerinden oluşmaktaydı¹⁷.

1298/1881'de Bitlis vilâyetine bağlı Siird Sancağı Eruh, Rızvan, Şirvan, Sason kazalarından ve Beşiri, Pervari, Hiyan, Zirki, Garzan ve maa

⁸ Selçuk Günay, **Resmî Devlet Salnâmelerine Göre (H. 1263–1334) Osmanlı İmparatorluğu'nun Mülkî Taksimatı**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi Ön Çalışması, Erzurum, 1980, s. 13.

⁹ Günay, **a.g.t.**, s. 37.

¹⁰ **A.g.t.**, s. 56.

¹¹ **A.g.t.**, s. 82.

¹² **A.g.t.**, s. 92.

¹³ **A.g.t.**, s. 103

¹⁴ **Salnâme-i Vilâyet-i Diyarbakır**, 2. Def'a, H. 1287 (M. 1870/1871), s. 64-69.

¹⁵ Günay, **a.g.t.**, s. 116.

¹⁶ Günay, **a.g.t.**, s. 124. **Salnâme-i Vilâyet-i Diyarbakır**, 6. Def'a, H. 1291 (M. 1874/1875), s. 117.

¹⁷ Günay, **a.g.t.**, s. 164.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

Esbayrit ve Hizan nahiyelerinden müteşekkildi¹⁸. 1300/1882’de Bitlis vilâyetine bağlı Siird Sancağı Rızvan, Şirvan, Eruh, Garzan ve Pervari kazalarından müteşekkildi¹⁹. 1302/1884 de Bitlis Vilayetine bağlı Siird Sancağı Rızvan, Şirvan, Eruh, Garzan ve Pervari kazalarından ve Zırıki, Beşiri ve Reşkonan nahiyelerinden müteşekkildi²⁰. 1310/1892 yılında Siird livası, doğusunda Pervari kazası, batısında Garzan ve güneyinde Bohtan nehrinin güneyinde bulunan Eruh kazası ve kuzeyinde ise Şirvan kazasıyla çevrilidir. Siird livasının doğusunda Van Eyaleti ve Hakkâri sancağı, Batısında Diyarbekir vilâyeti, Güneyinde Mardin Sancağının Midyat ve Cezire kazaları ve Kuzeyinde ise Bitlis Vilayeti ile çevrilidir. Siird livasının merkez kazasıyla birlikte Eruh, Pervari, Garzan ve Şirvan kazaları ile Rıdvan, Dirgöl, Zirki nahiyeleri bulunmaktadır²¹.

1333/1334-1917/1918 de Bitlis Vilayetine bağlı Siird Sancağı Bitlis, Muş ve genç Sancağıyla birlikte Bitlis vilayetini oluşturmaktaydı. Bu dönemde Siird Sancağı Pervari, Garzan, Eruh, Şirvan ve Şırnak kazalarından müteşekkildi²².

Siirt ve Havalisi Vakıfları

1. Cami-i Kebir (Ulu Camii) Vakfı

Ulu cami vakfına ait 43 parçası susuz tarla ve 107 parçası da bağ olmak üzere toplam 150 parça vakıf arazisi bulunmaktadır. 43 parça susuz tarlanın en büyüğü 48 dönüm ve en küçüğü ise 2 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarlalar toplamda 531 dönüm büyüklüğündedir. 107 parça bağın en büyüğü 14 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağlar toplam da 250 dönüm büyüklüktedir. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü 781 dönümdür. Vakfa ait olan bağlar ve tarlalar taliplerine kiralanmıştır²³.

2. Şeyh Halef Camii Vakfı

Şeyh Halef Camii vakfına ait 43 adet susuz tarla ve 60 parçası da bağ olmak üzere toplam 103 adet vakıf arazisi bulunmaktadır. 43 parça susuz tarlanın en büyüğü 80 dönüm ve en küçüğü ise 4 dönüm büyüklüğündedir. Vakfa ait susuz tarlaların toplam büyüklüğü 732 dönümdür. 60 parça bağın en büyüğü 12 ve en küçükleri de 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfa ait

¹⁸ **Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye**, 36. Def’a, H. 1298 (M. 1880/1881), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, H. 1298, s. 60.

¹⁹ Günay, **a.g.t.**, s. 186.

²⁰ Günay, **a.g.t.**, s. 210.

²¹ **Salnâme-i Vilâyet-i Bitlis**, 1. Def’a, H. 1310 (M. 1892/193), s. 231.

²² Günay, **a.g.t.**, s. 253-254.

²³ **Evkaf Defteri (EV.d.)**, Gömlek Nu: 34672, H. 16 Rebiyülevvel 1291 (3 Mayıs 1874), s. 2-4.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

bağların toplam büyüklüğü 123 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 855 dönümdür²⁴.

Defterde arazilerin “*vakıf tasarrufunda olduğu ve icaren ile şuna buna verildiği*” şeklindeki ifadeden arazilerin taliplerine kiralandığı anlaşılmaktadır.

3. Şeyh Mehmed Hazretleri Camii Vakfı

Şeyh Mehmed Hazretleri Camii Vakfına ait 7 adet susuz tarla, 38 adet bağ ve 1 adet de harman yeri olmak üzere toplam 46 adet vakıf arazisi bulunmaktadır. 7 parça susuz tarlanın en büyüğü 24 ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfa ait susuz tarlaların toplamı 70 dönümdür. 38 adet bağın en büyüğü 6 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfa ait bağların toplamı 82 dönümdür. Vakfa ait 1 dönüm büyüklüğünde bir adet de harman yeri bulunmaktadır. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü 153 dönümdür.²⁵

4. Hıdırü'l-Ahdar Camii Vakfı

Hıdırü'l-Ahdar Camii vakfına ait 2 adet susuz tarla, 3 adet bahçe ve 45 adet bağ olmak üzere toplam 50 adet vakıf arazisi bulunmaktadır. 2 adet susuz tarlanın en büyüğü 36 dönüm, en küçüğü ise 8 dönüm büyüklüğündedir. Toplam da 44 dönüm susuz tarlası vardır. Ayrıca birisi 16 dönüm, diğeri 12 dönüm ve en küçüğü 8 dönümden oluşan toplamda 36 dönüm bahçeye sahiptir. Bağların en büyüğü 5 dönüm en küçüğü ise 1 dönümdür. Toplamda 65 dönüm bağ arazisi vardır. Vakıf arazilerinin toplam büyüklüğü 145 dönümdür. Araziler taliplerine yıllık olarak kiralanmaktadır²⁶.

5. Nebi Camii Vakfı

Nebi camii vakfına ait 8 adet susuz tarla, 1 adet bahçe ve 83 adet de bağ olmak üzere toplam 92 parça vakıf arazisi vardır. 8 adet susuz tarlanın en büyüğü 24 dönüm ve en küçüğü ise 2 dönüm büyüklüğündedir. Vakfın 82 dönüm susuz tarlası vardır. Vakfın tek bahçe statüsündeki tarlası ise 8 dönüm büyüklüğündedir. 83 adet bağ statüsündeki arazilerin 1 tanesinin büyüklüğü belirtilmemiştir. Belirtilenler arasında bağların en büyüğü 4 ve en küçükleri ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağların toplam büyüklüğü ise 164 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 254 dönümdür²⁷.

²⁴ EV.d./34672, s. 4-6.

²⁵ EV.d./34672, s. 6.

²⁶ EV.d./34672, s. 7.

²⁷ EV.d./34672, s. 7-9.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

6. Dinar Camii Vakfı

Dinar camii vakfına ait 50 adet bağ ve 1 adet de bahçe olmak üzere toplam 51 adet vakıf arazisi bulunmaktadır. Bağların en büyüğü 5, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağların toplam büyüklüğü 96 dönümdür. Vakıf arazileri arasında bahçe statüsündeki tek arazinin büyüklüğü ise 8 dönümdür. Vakıf, toplamda 104 dönüm araziye sahiptir. Araziler taliplerine icaren kiralanmaktadır²⁸.

7. Şeyh Saad Camii Vakfı

Şeyh Saad Camii Vakfına ait 4 adet susuz tarla ve 59 adet de bağ olmak üzere toplam 63 adet vakıf arazisi bulunmaktadır. Tarlaların en büyüğü 16 dönüm ve n küçüğü 13 dönüm olmak üzere toplam büyüklüğü 60 dönümdür. Bağların en büyüğü 11 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğüne sahiptir. Bağların toplam büyüklüğü 128 dönümdür. Şeyh Said Camiinin vakıf arazileri toplamda 188 dönüm büyüklüğündedir²⁹.

8. Şeyhü'n-Neccar Camii Vakfı

Şeyhü'n-Neccar Camii Vakfına ait 72 adet bağ bulunmaktadır. Bağların en büyüğü 8 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfın toplamda 138 dönüm arazisi bulunmaktadır. Bu arazilerin tamamı bağ statüsündedir³⁰.

9. Sor Çeşmesi Vakfı

Sor çeşmesi vakfına ait 50 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ arazilerinin en büyüğü 4 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Arazilerden bir tanesinin büyüklüğü ise belirtilmemiştir. Vakıf arazilerinin tümü bağ statüsündedir ve toplamda 101 dönüm büyüklüğündedir³¹.

10. Suveyka Camii Vakfı

Suveyka Camii Vakfına ait 30 adet bağ ve 3 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. 30 adet bağın en büyüğü 4 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağların toplam büyüklüğü 55 dönümdür. Vakfın en büyüğü 24 ve en küçüğü 4 dönüm olmak üzere toplam 34 dönüm de susuz tarla arazisi bulunmaktadır. Vakfın bu arazileri icaren kiralanmaktadır³².

²⁸ EV.d./34672, s. 9.

²⁹ EV.d./34672, s. 9-10.

³⁰ EV.d./34672, s. 10-11.

³¹ EV.d./ 34672, s. 11-12.

³² EV.d./34672, s. 12-13.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

11. Sûk Camii Vakfı

Sûk camii vakfına ait 11 adet susuz tarla arazisi ve 9 adet de bağ arazisi bulunmaktadır. 11 adet susuz tarlanın en büyüğü 42 dönüm ve en küçüğü 4 dönüm büyüklüğünde olup susuz arazilerin toplam büyüklüğü 150 dönümdür. 9 adet bağ arazisinin en büyüğü 3 dönüm ve en küçükleri de 1 dönüm olmak üzere toplamda 16 dönümdür. Vakfın tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 166 dönümdür³³.

12. Sütud Suveyzi Vakfı

Sütud Suveyzi vakfına ait 38 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ arazilerinin en büyüğü 4 dönüm en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfın arazilerinin toplamı 79 dönümdür³⁴.

13. Zevye Makberesi (Mezarlığı) Vakfı

Zevye Makberesi vakfına ait 11 adet susuz tarla ve 11 adet de bağ arazisi olmak üzere toplam 22 adet arazisi vardır. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 44 dönüm, en küçüğü ise 4 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarla arazilerinin toplam büyüklüğü 236 dönümdür. 11 adet bağ arazisinin en büyüğü 4 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ arazilerin toplam büyüklüğü 20 dönümdür. Vakfa ait toplam 256 dönüm arazi vakıf tasarrufundadır ve icaren taliplilerine verilmektedir³⁵.

14. Ayn Salib Çeşmesi Vakfı

Ayn Salib çeşmesi vakfına ait 6 adet bağ arazisi, 4 adet susuz tarla ve 2 adet de harman yeri vasfında arazi olmak üzere toplam 12 adet arazisi vardır. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 3 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ arazilerinin toplam büyüklüğü 12 dönümdür. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 40 dönüm en küçüğü ise 7 dönümdür. Susuz tarlaların toplam büyüklüğü 83 dönümdür. Harman yeri vasfındaki arazilerin ikisi de 3'er dönümlük bir büyüklüğe sahiptir ve toplam da 6 dönüm harman yeri arazisi vardır. Vakfa ait toplam 101 dönüm arazi vakıf tasarrufundadır ve icaren taliplilerine verilmektedir³⁶.

15. Hacı Mahmud Sarrac Medresesi Vakfı

Hacı Mahmud Sarrac Medresesi Vakfına ait 3 adet bahçe ve 7 adet de bağ arazisi olmak üzere toplam 10 adet arazisi bulunmaktadır. Bahçelerin en büyüğü 40 dönüm, en küçüğü ise 8 dönümdür. Bahçelerin toplam büyüklüğü 58 dönümdür. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 10 dönüm ve

³³ EV.d./34672, s. 13.

³⁴ EV.d./34672, s. 13-14.

³⁵ EV.d./34672, s. 14.

³⁶ EV.d./34672, s. 14.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

en küçüğü ise 2 dönümdür. Bağ vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü 29 dönümdür. Vakfa ait arazilerin toplam büyüklüğü ise 87 dönümdür³⁷.

16. İbreği Camii Vakfı

İbreği Camii vakfına ait 5 adet susuz tarla ve 6 adet de bağ olmak üzere toplam 11 adet arazisi bulunmaktadır. Susuz tarlaların en büyüğü 16 dönüm ve en küçüğü ise 2 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarlaların toplam büyüklüğü 34 dönümdür. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 3 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 11 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 45 dönümdür³⁸.

17. Hacı İsmail Camii Vakfı

Hacı İsmail Camii vakfına ait 2 adet susuz tarla ve 24 adet bağ olmak üzere toplam 26 adet arazisi vardır. 2 adet susuz tarlanın büyüklükleri 6'şar dönümdür ve toplam da 12 dönüm büyüklüğe sahiptir. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 6 dönüm, en küçüğü ise 1 dönümdür. Bağ vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü 57 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 69 dönümdür³⁹.

18. Sûk el Ayn Çeşmesi Vakfı

Sûk el Ayn Çeşmesi Vakfına ait 11 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ arazilerinin en büyüğü 4 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfa ait arazilerin toplam büyüklüğü ise 27 dönümdür⁴⁰.

19. Şeyh Ferec Camii Vakfı

Şeyh Ferec Camii vakfına ait 4 adet susuz tarla ve 4 adet de arsa vasfında toplam 8 adet arazi vardır. Susuz tarlaların en büyüğü 24 dönüm ve en küçüğü ise 8 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarlaların toplam büyüklüğü 58 dönümdür. Vakfa ait 4 adet arsanın büyüklükleri birer dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 62 dönümdür⁴¹.

20. Cerrah Camii Vakfı

Cerrah camii vakfına ait 16 adet bağ, bir adet susuz tarla ve bir adet de bahçe vasfında arazi vardır. Bağların en büyüğü 8 ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü 43 dönümdür. 1 adet susuz tarlanın büyüklüğü 10 dönüm ve bir adet bahçe ise

³⁷ EV.d./34672, s. 14.

³⁸ EV.d./34672, s. 15.

³⁹ EV.d./34672, s. 15.

⁴⁰ EV.d./34672, s. 15.

⁴¹ EV.d./34672, s. 15.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

8 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü 61 dönümdür⁴².

21. Avin Durre Camii Vakfı

Avin Durre Camii vakfına ait 16 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ arazilerinin en büyüğü 4 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki bağ arazilerinin toplam büyüklüğü ise 29 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki bu araziler taliplerine icaren verilmektedir⁴³.

22. Seyyid Bilal Merkad-ı Şeriflerinin (mezarlığının) Vakfı

Seyyid Bilal Mezarlığı vakfına ait toplam 23 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 4 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü 42 dönümdür⁴⁴.

23. Şeyh Mahmud Camii Vakfı (Bir Sokak Mahallesi)

Şeyh Mahmud Camii Vakfı'na ait 6 adet susuz tarla ve 14 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Susuz tarlaların en büyüğü 48 dönüm, en küçüğü ise 2 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarlaların toplam büyüklüğü 81 dönümdür. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 24 dönüm ve en küçüğü 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü 47 dönümdür. Vakfın tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 95 dönümdür⁴⁵.

24. Şeyh Mahmud Camii Vakfı (Nazif Mahallesi)

Nazif mahallesinde yer alan Şeyh Mahmud Camii vakfına ait 2 adet susuz tarla ve 6 adet bağ olmak üzere toplam 8 adet arazi vardır. Susuz tarla statüsündeki 2 arazinin büyüklükleri 10'ar dönümden 20 dönümdür. En büyüğü 4 dönüm ve en küçüğü 1 dönüm olan bağların toplam büyüklüğü ise 11 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 31 dönümdür⁴⁶.

25. Hacı İsmail Kattan Camii Vakfı

Hacı İsmail Kattan Camii vakfına ait 29 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ arazilerinin en büyüğü 3 dönüm ve en küçüğü 1 dönüm

⁴² EV.d./34672, s. 16.

⁴³ EV.d./34672, s. 16.

⁴⁴ EV.d./34672, s. 16.

⁴⁵ EV.d./34672, s. 17.

⁴⁶ EV.d./34672, s. 17.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

büyüklüğüdür. Vakfın tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 52 dönümdür⁴⁷.

26. Han-ı Sebil Vakfı

Vakfa ait 3 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. En büyüğü 60 dönüm ve en küçüğü 12 dönüm olan arazilerin toplam büyüklüğü 132 dönümdür ve b araziler vakıf tasarrufundadır⁴⁸.

27. Hanü'l-Ahmar Vakfı

Hanü'l-Ahmar Vakfına ait 1 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. Vakıf tasarrufundaki bu arazinin büyüklüğü 10 dönümdür⁴⁹.

28. Turab Hacı Yusuf Vakfı (Mezarlık)

Turab Hacı Yusuf vakfına ait 2 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. En büyüğü 40 dönüm ve küçüğü 20 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki bu arazilerin toplam büyüklüğü ise 60 dönümdür⁵⁰.

29. Tarmil Çeşmesi Vakfı

Tarmil çeşmesi vakfına ait 4 dönüm,6 dönüm ve 40 dönüm büyüklüklerinde 3 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. Vakıf tasarrufundaki bu arazilerin toplam büyüklüğü ise 50 dönümdür⁵¹.

30. Şeyh Sabri Camii Vakfı

Şeyh Sabri Camii vakfına ait 4 adet susuz tarla ve 1 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 24 dönüm ve en küçüğü ise 10 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarla vasfındaki arazilerin toplam büyüklükleri 58 dönümdür. Bağ vasfındaki arazinin büyüklüğü ise 4 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklükleri ise 62 dönümdür⁵².

31. Beytü'l-Kavvak Camii Vakfı

Beytü'l-Kavvak Camii vakfına ait 7 adet susuz tarla vasfında arazi bulunmaktadır. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 24 dönüm ve en küçüğü ise 4 dönüm büyüklüğündedir. Vakfın tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 92 dönümdür⁵³.

⁴⁷ EV.d./34672, s. 17.

⁴⁸ EV.d./34672, s. 18.

⁴⁹ EV.d./34672, s. 18.

⁵⁰ EV.d./34672, s. 18.

⁵¹ EV.d./34672, s. 18.

⁵² EV.d./34672, s. 18.

⁵³ EV.d./34672, s. 18.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

32. Şeyh Türkî Merkadının (Mezarlığının) Vakfı

Şeyh Türkî Mezarlığı vakfına ait 3 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Vakfın tasarrufundaki bağ arazilerinin toplam büyüklüğü 5 dönümdür⁵⁴.

33. Şeyhü'n-Nakkaş Camii Vakfı

Şeyhü'n-Nakkaş Camii Vakfına ait 16 adet bağ arazisi ve 4 adet de susuz tarla vafında arazi bulunmaktadır. Bağ vafındaki arazilerin en büyüğü 3 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vafındaki arazilerin toplam büyüklüğü 33 dönümdür. 4 adet susuz tarlanın en büyüğü 24 dönüm ve en küçüğü 8 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarla vafındaki arazilerin toplam büyüklüğü 54 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 87 dönümdür⁵⁵.

34. Şeyh Halil Camii Vakfı

Şeyh Halil Camii Vakfına ait 14 adet bağ arazisi bulunmaktadır. bağ vafındaki arazilerin en büyüğü 6 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 44 dönümdür⁵⁶.

35. Derga Camii Vakfı

Derga Camii vakfına ait 1 adet susuz tarla ve 9 adet bağ vafında arazi bulunmaktadır. Susuz tarlanın büyüklüğü 4 dönümdür. Bağ vafındaki arazilerin en büyüğü 4 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vafındaki arazilerin toplam büyüklüğü 24 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 28 dönümdür⁵⁷.

36. Breki Çeşmesi Vakfı

Breki Çeşmesi vakfına ait 8 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ vafındaki arazilerin en büyüğü 3 ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakfın tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 12 dönümdür⁵⁸.

37. Fahr Camii Vakfı

Fahr Camii vakfına ait 3 adet susuz tarla ve 2 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Susuz tarla vafındaki arazilerin en büyüğü 26 dönüm ve en küçüğü ise 14 dönümdür. Susuz tarla vafındaki arazilerin toplam büyüklüğü 66 dönümdür. 2 adet bağ vafındaki arazinin büyüğü 12 dönüm

⁵⁴ EV.d./34672, s. 18.

⁵⁵ EV.d./34672, s. 18.

⁵⁶ EV.d./34672, s. 18.

⁵⁷ EV.d./34672, s. 19.

⁵⁸ EV.d./34672, s. 19.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

ve küçüğü 3 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 81 dönümdür⁵⁹.

38. Üryan Camii Vakfı

Üryan Camii Vakfına ait 4 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. Vakıf tasarrufundaki bu arazilerin büyüklükleri belirtilmemiştir⁶⁰.

39. Bia Camii Vakfı

Bia Camii vakfına ait 3 adet susuz tarla ve 2 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 32 dönüm, en küçüğü ise 4 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarla vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü 46 dönümdür. 2 adet bağ arazisinin büyüğü 4 dönüm, küçüğü ise 3 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 53 dönümdür⁶¹.

40. Berğavus Camii Vakfı

Berğavus Camii vakfına ait 5 adet bağ arazisi bulunmaktadır. Bağ arazilerinin en büyüğü 2 dönüm ve en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki bağ arazilerinin toplam büyüklüğü ise 7 dönümdür⁶².

41. Hacı Hüseyin Ağa Vakfı

Hacı Hüseyin Ağa vakfına ait medrese ve mescitlerine ait 81 adet Susuz tarla/tarla, 6 adet bahçe ve 136 adet de bağ arazisi bulunmaktadır. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 200 dönüm, en küçüğü ise 3 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarlaların toplam büyüklüğü 3492 dönümdür. Bahçe vasfındaki arazilerin en büyüğü 32 dönüm ve en küçüğü ise 8 dönüm büyüklüğündedir. Bahçe vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 88 dönümdür. Bağ vasfındaki arazilerin en büyüğü 16 dönüm, en küçüğü ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vasfındaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 286 dönümdür. Vakfın tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 3866 dönümdür⁶³.

42. Bâbü'd-Darb Camii Vakfı

Bâbü'd-Darb Camii vakfına ait 8 adet susuz tarla arazisi bulunmaktadır. Susuz tarla vasfındaki arazilerin en büyüğü 20 dönüm, en küçüğü ise 2 dönüm büyüklüğündedir. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü 69 dönümdür⁶⁴.

⁵⁹ EV.d./34672, s. 19.

⁶⁰ EV.d./34672, s. 19.

⁶¹ EV.d./34672, s. 19.

⁶² EV.d./34672, s. 19.

⁶³ EV.d./34672, s. 19-22.

⁶⁴ EV.d./34672, s. 22.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

43. Şeyh Davud Camii Vakfı

Şeyh Davud Camii vakfına ait 6 adet bağ vafında arazi ve 13 adet de susuz tarla vafında arazi bulunmaktadır. Bağ vafındaki arazilerin en büyüğü 16 dönüm, en küçüğü ise 4 dönüm büyüklüğündedir. Bağ vafındaki arazilerin toplam büyüklüğü 48 dönümdür. Susuz tarla vafındaki arazilerin en büyüğü 20 dönüm ve en küçüğü ise 2 dönüm büyüklüğündedir. Susuz tarla vafındaki arazilerin toplam büyüklüğü 116 dönümdür. Vakıf tasarrufundaki arazilerin toplam büyüklüğü ise 164 dönümdür⁶⁵.

SONUÇ

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Siirt gibi bir taşra kentinin imarında vakıfların katkısı yadsınamaz. Müslüman ahalinin dini vecibelerini ifa ettikleri birçok cami ve mescidin varlıklarını sürdürmesinde, ihtiyaca binaen sayılarının artmasında vakıfların önemli bir yeri vardır. Vakıflar ayrıca eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü medreselere, halkın içme suyu ihtiyacını karşılayan çeşmelere, gelip giden yolcuların barınma ihtiyaçlarının karşılandığı hanlara ve hatta ölenlerin defnedildiği mezarlıklara dahi hayat vermiştir.

Çalışmamızın omurgasını teşkil eden evkaf defteri incelendiğinde cami, mescit, zaviye, medrese, çeşme, han ve mezarlıkların bakım ve onarımlarının yapılması, ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla arazilerin vakfedildiği görülecektir. Siirt ve havalisinde faaliyet gösteren vakıfların arazi sayısı ve ebadı bakımından en büyüğü Hacı Hüseyin Ağa vakfidir. Hacı Hüseyin Ağa vakfının 3492 dönüm susuz tarla, 88 dönüm bahçe ve 286 dönüm bağ olmak üzere toplamda 3866 dönüm vakfedilmiş arazisi bulunmaktadır. Üryan Camii vakfının arazilerinin büyüklükleri belirtilmemiştir. Arazi büyüklüğü olarak en küçük olan vakıf ise 5 dönüm ile Şeyh Türki vakfidir. Arazi sayısı bakımından 223 parça arazisi bulunan Hacı Hüseyin Ağa vakfı en fazla arazisi olan vakıftır. Arazi sayısı bakımından en küçüğü ise 1 adet vakıf arazisi bulunan Hamr Hanı vakfidir. Siirt ve havalisindeki vakıfların toplamda 1323 parça arazisi bulunmaktadır. Vakıf arazilerinin en büyüğü 200 dönüm büyüklüğünde ve en küçükleri ise 1 dönüm büyüklüğündedir. Siirt ve havalisindeki bağ, bahçe, tarla, arsa ve harman yeri vafındaki vakıf arazilerinin toplam büyüklüğü 8832 dönümdür. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Siirt ve havalisindeki vakıf arazilerinin büyüklüğü toplumun vakfa verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir.

Siirt'teki vakıflar ve vakıf arazileri toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına çok büyük katkılar sağlamıştır. Bu katkı şüphesiz iki taraflıdır. Yıllık kira bedelleriyle vakıf kurumlarına ekonomik katkı

⁶⁵ EV.d./34672, s. 23.

XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Siirt Ve Havalisindeki Vakıfların Arazi Varlıkları

sağladığı gibi kiralayan insanların yetiştirdiği ürünler sayesinde geçimlerini sağlamasına da vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Evkaf Defteri (EV.d.), Gömlek Nu: 34672, H. 16 Rebiyülevvel 1291 (3 Mayıs 1874).

2. Resmî Yayınlar

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, 36. Def'a, H. 1298 (M. 1880/1881), Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, H. 1298.

Salname-i Vilâyet-i Bitis, 1. Def'a, H. 1310 (M. 1892/1893).

Salnâme-i Vilâyet-i Diyarbakır, 2. Def'a, H. 1287 (M. 1870/1871).

Salnâme-i Vilâyet-i Diyarbakır, 6. Def'a, H. 1291 (M. 1874/1875).

3. Kitap, Makaleler ve Diğer Eserler

GÜLER, Mustafa, "Osmanlı Devletinde Vakıflar ve Vakıf Müessesesi", **Osmanlı Teşkilat Tarihi El kitabı**, Editör: Tufan GÜNDÜZ, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 317.

GÜNAY, Hacı Mehmet, "Vakıf", **İslam Ansiklopedisi**, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2012, s. 475-479.

GÜNAY, Selçuk, **Resmî Devlet Salnâmelerine Göre (H. 1263–1334) Osmanlı İmparatorluğu'nun Mülkî Taksimatı**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi Ön Çalışması, Erzurum, 1980.

TUNCEL, Metin, "Siirt", **İslam Ansiklopedisi**, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s. 173-175.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Vakıf", **İslam Ansiklopedisi**, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2012, s. 479-486.

OSMANLI'DA BASININ DOĞUŞU VE II. MEŞRUTİYETE KADARKİ GELİŞİMİ

M. Kazım BENEK*

Özet

Osmanlı basın hayatı 1831 yılında çıkarılan Takvim-i Vekayi ile başlamıştır. Gazetecilik başlangıçta Sultan II. Mahmut döneminde başlayan, devleti yeniden yapılandırma çalışmalarının bir parçası olarak görülmüştür. Savaş alanında yaşanan yenilgiler ve 1829 Edirne Antlaşmasından sonra yeniden yapılandırma amacıyla kurulan Islahat meclisinin bu konudaki önerisi II. Mahmut tarafından uygun bulunmuş ve ismini de kendisi koyarak ilk gazetenin çıkmasına vesile olmuştur. Bilgi amaçlı olarak çıkarılmaya başlanan ilk gazete sonraki dönemlerde özel sermayenin devreye girmesiyle gelişmeye ve devlet tekelinden çıkmaya başlamıştır.

William Churchill tarafından çıkarılan 1840 tarihli Ceride-i Havadis yarı resmi hüviyetiyle Osmanlı basın tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. 1860 tarihi ise Osmanlı gazeteciliği için bir dönüm noktası olmuştur. Ağâh Efendi tarafından çıkarılan Tercüman-ı Ahval ilk özel sermayeli gazetedir. Bu tarih itibari ile gazetecilik ve basın, devlet tekelinden çıkmış 1862'de Şinasi tarafından kurulan Tasvir-i Efkâr ile daha da güçlenmiştir.

İlk özel sermayeli gazetelerin çıkma tarihi aynı zamanda devletin kendi eliyle çıkardığı gazeteler ve basın ile mücadele etme döneminin de başlangıcıdır.

Bu çalışmada Osmanlı Devletinde ilk gazetenin basımından, II. Meşrutiyet dönemine kadarki Osmanlı basın hayatı işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Basın, Osmanlı Devleti, Tanzimat, II. Mahmut, Sansür

THE EMERGENCE OF THE PRESS IN OTTOMAN EMPIRE AND ITS DEVELOPMENT UNTIL THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD

Abstract

The press life in Ottoman Empire has begun with the establishment of the first newspaper named as Takvim-i Vekayi in 1831. Journalism was initially seen as a part of the restoration struggles of the empire that began in the time of the Sultan Mahmut II. The suggestions given by the restoration committee which had established for reorganization after the taken defeats in the shambles and the Treaty of Adrianople (1829) have been approved by Sultan Mahmud II and he conducted to the first newspaper by giving name to it. The first newspaper which has started with informational purposes began to develop and release from the state monopolies just after the private capital came into play.

Ceride-i Havadis, issued by William Churchill in 1840, has an important place in the history of the Ottoman press with its semi-official identity. 1860 has been a turning point for the history of the Ottoman journalism. Tercüman-ı Ahval issued by Ağâh Efendi, is the

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, E-posta: benek56@hotmail.com

Osmanlı'da Basının Doğuşu Ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi

first privately owned newspaper. As of this date, the journalism and the press were released from the state monopoly and strengthened with Tasvir-i Efkar issued by Şinasi in 1862.

The history of the rising of the first privately-owned newspaper is also the beginning of the struggling period that carried on by the state's issued newspapers against the press.

In this study, Ottoman press life from the publication of the first newspaper until the second constitutional period will be processed.

Keywords: Press, Ottoman Empire, Tanzimat Edict, Mahmut II, Censorship

Osmanlı Basın Hayatının Başlaması ve Gelişmesi

Osmanlı Devleti'ne matbaanın, gazetenin, dergininin ve çeşitli basın yayın aracının girmesi, bu araçların kurulması ve yaygınlaşması belli safhaları izleyerek ve çeşitli zorluklar geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Osmanlı basın hayatının aynı dönem sınır komşuları ve dönemin Batılı devletlerine hatta içinde barındırdığı gayr-ı Müslimlere göre çok geç başladığını söylemek yerinde olacaktır. Devlet-i Aliye bu yeniliği çok önceden başlatma olanağına sahipti. Ancak bazı gerçeklerin görülmesinden ve güncel bazı olaylardan çıkardığı algıya bağlı olarak basın işine geç girmiştir¹. Oysaki basım yayın aracının olmazsa olmazı olan matbaanın Osmanlı ülkesine girişi ilk gazetenin basımının yapıldığı 1831 tarihinden çok öncedir². Aslında Osmanlı kendi dışında meydana gelen değişimleri ve gelişmeleri ve Batıyı özellikle 18. yüzyılın ilk çeyreği ile beraber Lale Devri faaliyetleri ile takip etmeye ve akabinde taklit³ etmeğe başlamıştır. Bu tarihlerden önce kendisini zamanın bilinen en güçlü devletlerinden biri olarak gördüğü için kendi dışında, başka devletlerde meydana gelen gelişmelere biraz mesafeli kalmıştır. Basının da başlangıçta önemine ve sahip olduğu güce inanmadığı için biraz mesafeli durmuştur. Basının en büyük özelliklerinden olan eleştiri kültürünün padişahlıkla yönetilen bir kurumda yaratacağı negatif yaklaşımları da bu işe geç girişilmesine sebep olduğu söylenebilir. Yani istenirse çok erken bir basın tarihi hayati

¹ Osmanlı Devleti'nin kendi hâkimiyet alanındaki Mısır'da Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın gayretleriyle çıkarmış olduğu Vekay-i Mısri'nin hem yarattığı etki ve bağlı bir valiliğin kendisinin önünde olacak şekilde yenilik faaliyetine girişmesi ve İzmir'de Fransız avukat Alexandre Blacque tarafından devir alınan "İzmir Habercisi" adlı gazetenin Osmanlı yanlısı olarak Avrupa nezdinde Yunan, Rus, İngiliz ve Fransız politikalarını sert bir şekilde eleştirmesi de yönetim tarafından olumlu karşılanarak gazeteciliğin başlamasında etkili olmuştur.

² Osmanlı Devleti matbaa ve basın yayın yolu ile ilerde bu şekilde karşılaşacağını tahmin etse idi, elinde çok daha önceden imkânlar geçmiş iken bunu en güzel şekilde kullanırdı. Bkz; Hakan Yüksel, "Osmanlı İmparatorluğu'na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yankıları", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, 2007 Ankara, s. 125-130.

³ Osmanlı Devleti'nin sadece basın yayın alanında değil, daha birçok alanda çeşitli nedenlerden dolayı modernleşme hamlesinde geç kaldığını söylemek mümkündür, Bkz; Salim Aydın, "Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim", **İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi**, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri 12-15 Nisan 1999, İstanbul 2001, s.355

yaşanabilirdi. Fakat bazı şeyler var ki ne kadar da ertelense belli bir zaman sonra onlarsız olamaz. İşte basın Osmanlı tarihi için onlardan biridir. Ülke için fayda getireceğine inanılması bu alanda atılan adımları hızlandırmıştır. Özellikle savaş alanlarında alınan başarısız yenilgilerden sonra, 1829 Edirne Antlaşmasının akabinde devleti tekrar canlandırma faaliyetleri için görevlendirilen ıslahat meclisinin basın ve gazetecilik konusunda önce kendilerinin ikna olmaları, sonra da Sultan II. Mahmut'u ikna etmeleriyle, basının Osmanlı hayatındaki aşikâre tarihi de başlamıştır.

İlk Osmanlı gazetesi olarak kabul edilen 1831 tarihli Takvim-i Vekayi'den çok önce Osmanlı topraklarında bu işin ehemmiyetini, önemini ve gücünü anlayan yabancı ve gayr-i Müslim tebaa tarafından bazı bülten ve gazetelerin yayın yapması dikkat çekicidir.

Özellikle Fransız ağırlıklı bu neşriyatların, büyük Fransız İhtilali'nden sonra kendi halkı üzerinde uyandırdığı algı ile de ilgili olduğu düşünülmelidir. Bağımsızlık, özgürlük ve serbest düşünceleri bu ihtilal ile beraber çoğalmıştır. Buna inanan kesimler ihtilalin getirdiği düşüncelerin ülke dışında yaşayan Fransızlara ve başka halklara aktarılma aracı olarak başta basın ve yayın araçlarını düşünmüşlerdir⁴.

Bu Fransız gazeteleri İzmir ve İstanbul ağırlıklı basılmıştır⁵. Bu gazetelerin hedef kitlesi Fransızlar olduğundan bu yayınları Osmanlı basın hayatının bir parçası saymak doğru değildir.

Osmanlı sınırları içerisindeki bu gazeteler her ne kadar Osmanlı basın hayatının bir parçası olarak görülmesi de ilk Osmanlı gazetesinin basılmasında oldukça etkili olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

İzmir ve İstanbul'da çıkan gazetelere ek olarak bu işin ehemmiyetini anlayan ve Osmanlıya bağlı bir paşa olan Mehmet Ali Paşa 1828'de yarı Türkçe ve Arapça olan "Vekay-i Mısriyye"⁶ adlı gazeteyi kendi hâkimiyet alanında Mısır'da çıkarmıştır. Paşa bu sayede kurmuş olduğu yeni düzeni ve yenilikleri halka anlatmaya çalışmıştır. Gazetenin ilk çıkış sayısında çıkış nedeni şöyle belirtilmiştir: "Toplumunu asrın çağlarına getirecek tarım ve endüstri alanındaki gelişmelerin izlenmesi ve yapılan yenilikleri anlatarak yeni düzenin propagandasını yapmak."⁷Mehmet Ali Paşa 1830'da Vakay-i

⁴ Ali Budak, "Fransız Devrimi'nin Osmanlıya Armağanı: Gazete, Türk Basınının Doğuşu", **Turkish Studies**, C. VII/III, 2012, s.664.

⁵ Uğur Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)", **Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 8/5 Spring 2013, Ankara, 2013, s. 34.

⁶ Yahya Bağçeci, "İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babiâli İlişkileri (1841-1849)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. VII, S. 32, s. 220

⁷ Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.5, Nisan 2014, s.61.

Giridiye⁸ adında Türkçe ve Yunanca bir gazete daha çıkarmıştır. Neticede Osmanlıya bağlı bir eyaletin bu konudaki çalışmaları da merkezi hükümeti bu konuda teşvik etmiştir. Nitekim 1821'den sonra İzmir'de çıkan bazı Fransız gazetelerin dış basında önce aleyhte, sonraki zamanlarda lehte yazdıkları yazıların dış dünyadaki etkileri Saltanatça görüldükten sonra basının gücü ve ondan nasıl yararlanılacağı artık net olarak anlaşılmıştır.

Osmanlı basın hayatını üç dönem olarak incelemekte fayda vardır. Bu dönemleri gelişen tarihi olayların doğal bir seyri olarak kabul etmek gerekir⁹.

- 1- Tanzimat Dönemi Osmanlı Basını (1831-1876)
- 2- I. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basını (1876-1908)
- 3- II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basını (1908-1918)

1. Tanzimat Dönemi Osmanlı Basını (1831-1876)

Osmanlı Basın hayatı eğer Mısır'da çıkan Vekay-i Mısriyye'yi saymazsak, ilk olarak II. Mahmut tarafından 1831 yılında "Takvimi Vekayi" adlı gazetenin yayınlanmasıyla başlamıştır. Her ne kadar Takvim-i Vekayi'nin basılmasından daha önce İzmir ve İstanbul'da Fransız ağırlıklı gazeteler ve bir Osmanlı eyaleti olan Mısır'da ayrı iki gazete basılmışsa da, Takvim-i Vekayi'nin İstanbul'da ve Türkçe olarak basılması, ona ilk Osmanlı gazetesi olma özelliğini vermiştir. Nitekim II. Mahmut bu işle bizzat ilgilenmiş ve 1831'de yayın hayatına başlayan Takvim-i Vekayi'nin ismini bizzat kendisi koymuştur¹⁰. Bu şekilde geç kalmakla beraber ehemmiyeti ve faydası uzun bir deneme döneminden sonra anlaşılabilen gazetecilik Osmanlı Devleti'nde de resmen başlamış oluyordu. Günümüz basının ilk çekirdeği ve başlangıcı olması bakımından Türk basın tarihinde çok önemli yer tutmaktadır. Tabii gazeteyi günümüz gazetelerinin imkânları ve çeşitliliği ile ölçmemek lazım. Basın sadece gazete çıkarmak değildir. Takvim-i Vekayi'nin yayınlanmasıyla basın hayatının başladığı söylenemez¹¹. Çünkü bu gazete bir havadis kâğıdı, Saltanatın ve hükümetin

⁸ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yay., İstanbul 2006, s. 26.

⁹ Her dönemin içinde bulunduğu koşulların basın ve özellikle gazeteciliğin seyrini, haberlerini, eleştirilerini ve yapılarını değiştirdiğinden böyle bir tasnife gidilmiştir. İlk gazetenin basıldığı 1831 tarihinden I. Meşrutiyetin ilan edildiği 1876 ve akabinde meclisin feshinden 1908 II. Meşrutiyetin ilanına ve 1918 yılına kadar devam İttihat Terakki dönemi ile sonraki dönemde yaşanan Milli Mücadele dönemlerinde yaşanan olaylar basın hayatını şekillendirmiştir. Bkz: Yasemin Doğaner, "Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXIX, S. 1, Haziran 2012, s. 110.

¹⁰ Sema Öner, "Türk Basınının İlk Resmi Gazetesi Takvim-i Vekayi'de Padişah Portresine İlişkin Haberler", **Yıldız Teknik Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi**, s. 151.

¹¹ Mehmet Ali Karaman, "Osmanlı Modelleşmesinde Basın", **SDÜ fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.32, Ağustos 2014, s.138.

reformlarını tanıtmaya çalışan resmi bir yayındı. Takvim-i Vekayi devlet eliyle, devlet matbaasında, memurlar vasıtasıyla haftalık olarak yayın hayatına başlamıştır¹². II Mahmut ve devlet erkânı bu ilk gazeteyi, yapılan reformların halk ve memurlar tarafından anlaşılması ve benimsenmesi için bir araç olarak kullandılar¹³. Takvim-i Vekayi ülke genelindeki çeşitli etnik kimliğe sahip halklar da düşünülerek Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca, Ermenice ve Bulgarca dillerinde basıldı. Gazete ilk yıllarında resmi yazı, ilan ve mahkeme kararlarına ek olarak gayr-ı resmi haberler ve yazılara da yer verdi.

Takvim-i Vekayi bir devlet yayın organı olmasına rağmen zaman zaman çeşitli haber ve dizgi hatalarından dolayı sansüre uğramış, baskılar yaşamış ve yayın hayatı kesilmiştir. İstanbul Hükümeti'nin tarihe karışmasından sonra 1922'de tamamen kapatılmış olsa bile bu tarihten sonra yayın hayatına başlayan resmi gazetenin, Takvim-i Vekayi'nin devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Tanzimat döneminin ikinci gazetesi, devletin verdiği imtiyaz ve maddi destek ile o dönem itibari ile Morning Herald Gazetesi'nin İstanbul muhabirliğini yapan İngiliz vatandaşı ve aynı zamanda tüccar olan William Churchill tarafından çok ilginç ve düşündürücü bir olayın ardından¹⁴ 31 Temmuz 1840 yılında çıkarılan "Ceride-i Havadis" adlı gazetedir. Kadıköy'de avlanırken başından geçen bir avlanma hadisesinin ardından önu açılan Churchill verdiği gazete açma dilekçesi ile bunu gerçekleştirmiştir¹⁵. İlk defa özel teşebbüs eli ile Takvim-i Vekayi'nin ardından basılan ikinci gazete olması ve kuruluşunda özel sermayenin yer almış olması bakımından önemlidir.

¹² Şerif Demir, "İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devletinde Görünümü (1831-1918)", **The Journal of Academic Social Science Studies**, S.33, Bahar 2015, s.368.

¹³ Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa da aynı anlayışla Vekay-i Mısri'yi çıkartmıştı. Bu şekilde yayımlanan fikir ve haberlerle yeni yetişen devlet memurları ve üst rütbedeki bürokratlara devletin bazı olaylara bakış açısını ve resmi devlet ideolojisini benimsetmeyi başarmayı hedeflemişti. Her ne kadar halk ta gazetenin hedef kitlesi arasında yer almışsa da bundan kasıt tüm halk değildir. Çünkü o dönem itibari ile okuma yazma oranı çok düşük idi ve gazeteyi en ücre köşelere kadar götürecek bir altyapı mevcut değildi.

¹⁴ Churchill, Morning Herald Gazetesi'nin İstanbul muhabirliğini yapan William Churchill aynı zamanda bir tüccar olup, 1836 yılında Kadıköy'de avlanırken bir çocuğu yanlışlıkla yaralamış ve tutuklanmıştı. Kapitülasyonlardan kaynaklanan hak ve yetkilere göre İngiliz Elçiliği devreye girmiş, Churchill hemen serbest bırakılmış ve kendisine devlet tarafından pırlantalı bir nişan, zeytinyağı ihracı için bir ferman ve gazete çıkarma izni verilmişti. Churchill, ilk etapta gazete çıkarma izni için acele etmemiştir. Hariciye Nazır'lığından gitmesine sebebiyet verdiği Akif Paşa Dâhiliye Bakan'lığına getirilmişti. Churchill bu sebeple gazete çıkarma imtiyazını kullanmaya cesaret edememiştir. Akif Paşa'nın gözden düşmesiyle gerekli izni alarak Bahçekapı'da Hamidiye türbesi karşısındaki handa matbaayı kurmuş ve 31 Temmuz 1840 tarihinde gazeteyi yayımlamıştır. Bkz: K.Demir, **a.g.m.**, s.63.

¹⁵ U. Akbulut, **a.g.m.**, s. 37.

Gazetede ülke genelinde duyurulması istenen iç haberler, ülke dışında cereyan eden hadiseler, ilanlar ve çeşitli haberler yayınlanmıştır. Devletin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi'nin düzenli yayınlanmadığı ve çıkmadığı zamanlarda onun da açığını kapatarak devletin idare haberleri de yayınlanmıştır. Çeşitli ilanlara yer vermiş olması onu bu konuda bir ilk yapmıştır. İlk ölüm ilanlarını yayınlamıştır. İlan gelirleri gazetenin dışarıdan destek almadan devam etmesi için önemli bir maddi destek olmuştur. Victor Hugo'nun Sefiller'ini tercüme ederek bir sanat köşesi ve kitleleri oluşturmuştur¹⁶. Galata'da Naum Tiyatrosu'nda oynanan piyeslerin Türkçe tercümelerini yayınlamıştır¹⁷.

Churchill'in ikili ilişkileri gazeteyi geliştirmiş, Churchill yabancı muhabirlerin çokluğunun avantajını kullanarak dış ülkeler ile ilgili haberlere yer vermiştir. Ceride-i Havadis sonraki zamanlarda çeşitli maddi sıkıntılar ve devlet desteğinin kesilmesiyle 1843'de yayın hayatına son vermişse de sonraki dönemlerde alınan devlet desteği ile tekrar yayın hayatına başlamış. Özellikle Kırım Savaşı'nda Churchill İngiliz gazetelerinin savaş muhabirliğini yaparak gazeteye hem prestij hem yeni bir tarz ve okuyucu kitleleri ile maddi kazanç sağlamıştır. Ülkenin ilk yarı resmi özel teşebbüs gazetesi olma özelliğini taşıyan Ceride-i Havadis 1212 sayıdan sonra 1864 tarihinde yayın hayatına son vermiştir¹⁸.

Bu iki gazete Türk basın tarihinde önemli yer edinmiş olmalarına karşın gelişen dünya olayları karşısında ve siyasi vakıaların ülke lehine sonuçlar doğurmasına katkı sağlayacak daha özgür ve fikirsel gazetelere ve neşriyatlara ihtiyaç vardı. Takvim-i Vekayi bir devlet gazetesi hüviyetindeydi ve devlet eli ile basılmaktaydı. Aynı şekilde Ceride-i Havadis yarı resmi bir gazete kimliğine sahiptir. Bu vasıfları ile gazetelerin, yönetimi eleştirme ve alternatif gösterme gibi bir olanakları yoktu. İşte bu açığı kapamak üzere 1860 yılında bağımsız tartışma ve düşünce gazetesi parolasıyla Ağâh Efendi kontrolünde ve Tercüman-ı Ahval adında yeni bir gazete Osmanlı basın hayatındaki yerini alır. Ceride-i Havadis'in de devlet yardımıyla hayatını sürdürdüğü düşünüldüğünde, Şinasi'nin de yardımıyla çıkan bu yeni gazetenin özel sermayeli ilk yerli Türkçe gazete olduğu söylenebilir.

Zengin bir yazı dili kullanan Tercüman-ı Ahval, sütunlarında siyasi içerikli makalelere yer vererek ilk fikir gazetesi olma unvanını elde etmenin dışında Genç Osmanlılar adında ilk muhalefetin ve milliyetçilik fikrinin

¹⁶ K. Demir, a.g.m., s.65.

¹⁷ K.Demir, a.g.m., s.65.

¹⁸ Perihan Ölker, "Ceride-i Havadis ve Hakayikül Vekayi Gazetelerinde Türk Dili İle İlgili İki Yazı", **Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, Volume VIII/IX, Summer, Ankara 2013,s. 2023.

ortaya çıkmasında öncü olmuştur¹⁹. 25. Sayısının ardından Şinasi'nin ayrılması ile yalnız kalan Ağâh Efendi, Suphi Bey, Refik Bey ve Ahmet Vefik Paşa gibi yazarlarla devam etmiş, ancak 1866 yılından sonra kapanmıştır.

Şinasi, Ağâh Efendi ile yollarını ayırdıktan sonra tek başına gazete çıkarmayı düşünür ve neticede 27 Haziran 1862 yılında basın hayatımızın en önemli unsurlarından birisi olan Tasvir-i Efkâr adında yeni bir gazete çıkarır. Dönemim en renkli neşriyatlarından olup hürriyetin yayılması noktasında çalışmıştır. Ancak belli bir dönem sonra yazılanlar hükümet ile Şinasi'yi karşı karşıya getirecektir. Nitekim Şinasi baskılara dayanamayıp Paris'e kaçacak ve yerini genç yazar Namık Kemal'e bırakacaktır. Ancak Namık Kemal'in de "Şark Meselesi" isimli makalesinin yayınlanmasından sonra gazetecilik yapılması yasaklanır. O da daha fazla dayanamayıp Paris'e kaçacaktır. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin kurulmasıyla adeta cemiyetin yayın organı haline gelmesi hükümet ile aralarının daha da bozulmasına sebep olmuştur. Bir muhalefet aracına döndüğü gerekçesiyle, gazete 830 sayılı bir yayın hayatından sonra kapanır.

Osmanlı basın hayatı her geçen gün yeni gazete ve mecmuaların neşriyatıyla gelişmekteydi. Ancak bu gelişme ortaya çıkan fikir ayrılıklarıyla beraber, gazetecilerin hükümetle aralarının bozulmasına ve hükümetin caydırıcı tedbirlerle basınla mücadelesine sahne olmuştur.

1866 yılında Ali Suavi yönetiminde çıkan Muhbir, 1869' da Basiretçi Ali Bey tarafından çıkarılan Basiret, 1870'de Namık Kemal önderliğindeki İbret ve değişik tarzlarla ortaya çıkan Muhip, Utarit, Terakki, Mümeyyiz, Hakayikül Vakayi, Asır, Devir, Hadika, Hulasatul Efkâr, Medeniyet, Sadakat, İstikbal, Vakit ve Sabah gibi gazeteler 1876'da I.Meşrutiyetin ilanına kadarki süreç içerisinde basın alanındaki boşluğu doldurmuşlardır.

Tüm bunların dışında ülke genelindeki gazeteciliğin gelişmesinde ve taşra ile merkez arasındaki haberleşmenin önemli bir aracı haline gelen "Vilayet Gazeteleri" bu anlamda önem arz etmektedir. Devletin basımevi desteği de sağladığı bu gazeteler sonraki dönemde taşrada oluşan basının çekirdeğini oluşturacaktır²⁰. Bu destek maddi anlamda olumlu olmuştur. Teknik açıdan Avrupalı gazeteler buharlı ve makineli matbaalarda basılırken bu dönem Osmanlı neşriyatı el tezgâhlarında basılmaktaydı.

1831 yılında Takvim-i Vekayi'nin basılmasından 1876 I.Meşrutiyetin ilanına kadarki süreç içerisinde yayınlanan gazeteler Türk basının tarihinin nüvesini oluşturmuştur. Gazeteciliğin ve yazarların gelişmesine katkı

¹⁹ Yasemin Doğaner, "Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", **Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXIX, S. 1, Haziran 2012, s.112.

²⁰ Uygur Kocabaşoğlu – Ali Birinci, "Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler", **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 1995, s. 101.

sağlamıştır. Fakat gazetelerin yavaş yavaş devlet tekelinden çıkıp özgürleşmek ve eleştirmek niyetindeki yeni fikir yayıncılığı, devlet eliyle kurulmuş bu kurumun yine devlet eliyle konulan bazı sansür ve müeyyidelerle karşı konulmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim basına çeki düzen vermek ve istenilmeyen haberlerin çıkmasını önceden engellemek adına bir dizi düzenleme yapılmıştır.

1857 yılında çıkarılan matbaa nizamnamesi neşriyatlar basılmadan sansür getiren bir düzenlemedir. 1858 yılında ceza kanuna eklenen üç madde ile millet aleyhine yapılan yayınlar, genel adaba aykırı yayınlar ve başkalarına yapılan asılsız isnatlar suç kapsamına alınmıştır. 1864 yılındaki matbuat nizamnamesi ile gazetelerin geçici veya sürekli olarak kapatılması mahkeme kararı yerine idari tasarrufa bırakılmıştır. Yine 1867 yılında çıkarılan Kararname-i Ali ile basına karşı her türlü yetki elde edilmiştir. Tüm bu düzenlemeler yetmemiş ve 1876 yılında yeni bir kararname ile konulan sansürle "Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz olarak kapatmışsa da basın inzibat altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiştir. Bu karar da geçicidir..."²¹ şeklindeki hüküm gazeteleri daha basılmadan kayıt altına alma ve istenilmeyen haberlerin önceden önlenmesi içindir.

Bu düzenlemeler ve kararnameler kâğıt üzerinde kalmamış, bu vesile ile birçok gazete geçici veya sürekli olarak kapatılmış, yazarlar cezalandırılmış, sürgüne gönderilmiş veya kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu cezaların ve sansürlerin örneklerine Osmanlı basın tarihinde karşılaşmak mümkündür. Şöyle ki;

Muhbir Gazetesi, Girit meselesi üzerine yazdığı haberler ve Belgrat Kalesi'nin Sırbistan'a terk edilmesini eleştiren yazısı üzerine geçici olarak kapatılmıştır²².

Namık Kemal "Şark Meselesi" isimli makalesi yüzünden yasaklı duruma düşmüştür.

Mizah dergisi Diyojen 15 kez kapatılmıştır.

İbret Gazetesi bir ay yasaklanmıştır.

İbretnümay-ı Âlem geçici olarak kapatılmıştır.

İbret dört ay kapatılmıştır.

Basiret kapatılmıştır.

Hayal Gazetesi yasak edilmiştir....

²¹ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, Baskı 6,s.47.

²² Hüseyin Çelik, "Muhbir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXI, s.32.

Başta Şinasi olmak üzere Namık Kemal, Ali Suavi ve daha birçok gazeteci 1878'de meclisin kapatılması ile basın üzerinde oluşan baskılara daha fazla dayanamayıp yurt dışına kaçmak zorunda kalmışlardır ve oradan çeşitli yollarla bastırdıkları gazeteleri İstanbul'a göndermeye çalışmışlardır. Nitekim bu tip neşriyatlar da evrak-ı muzırta damgası yiyerek ele geçirildiklerinde, daha yayılmadan ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

2. I. Meşrutiyet ve Abdülhamid Dönemi Osmanlı Basını (1876-1908)

1876 yılında Padişah Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ile geçici bir özgürlük ortamı oluşmuştur. Sürgündeki yazarlar ülkeye dönmeye, gazetelerde her türlü yazılar çıkarmaya başlamıştır. V. Murat'ın üç aylık iktidar dönemi içerisinde serbest bir hava oluştu ve bu hal Sultan II. Abdülhamit'in ilk tahta çıktığı dönemde de devam etmiştir. Özellikle Kanun-i Esasi'nin ilanıyla basın üzerindeki baskıyı kırmış, her tarafı coşkulu bir hal almıştır. Anayasanın 12. maddesindeki "basın kanun dairesinde serbesttir" ibaresi basına kanuni bir yol çiziyordu. Bu şekilde basına kanun çerçevesinde muamele edileceği ve keyfi müdahalelerden kaçınılacağı ifade edilmektedir. Ancak bu ifadeye rağmen basına yapılan baskıların önüne geçilememiştir²³.

Osmanlı basın hayatı yeni gazetelerle sürekli gelişmeye çalışmıştır. Nitekim Kanun-i Esasi ile oluşan uygun ortam ile gazeteci ve gazete sayısında artış olmuştur. Bu dönemde birçok yeni gazete yayın hayatına girmiştir. Bunlardan;

Tercüman-ı Hakikat 1878 yılında Ahmet Mithat Efendi tarafından kurulmuştur. Bu gazete ülkede halk tipi gazeteciliğin gelişmesine öncülük etmiştir. Kullandığı ve herkesin anlayabileceği sade dili nedeniyle bu övgüyü almıştır.

1882 yılında Mihran Efendi tarafından Sabah Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır.

²³ Prof. Dr. Özkan Tikveş 24 Temmuz 1979 günü İzmir Gazeteciler Cemiyetinde tertiplenen törende konferans olarak sunduğu çalışmasının 163. sayfasında, 1876 Anayasasının 12.maddesine rağmen II. Abdülhamit'in bütün saltanatı boyunca (ilk yıllar hariç) neşredilen kararname ve emirnameler ile hürriyet fiilen yok edilmiştir, demekte ve bunu dipnotla bu şekilde izah ediyor ki: "Hayal" adındaki mizah gazetesi Kanuni-i Esasi'nin neşrini müteakip çıkan bir nüshasında eli kolu bağlanmış bir adam resmi yaparak altına Kanun-i Esasinin 12.maddesini koyacak kadar medeni cesaret göstermiştir. Ancak bu uzun sürmemiş, bir kısım gazeteciler hapsedilmiş, içlerinde Şinasi, Namık Kemal ve Said Beylerin de olduğu gazetecilerin çoğu İstanbul'dan ve basın alanından uzaklaştırılmışlardır. Ayrıca hoş gitmeyen gazeteler de kapatılmışlardır. Buna resmi gazete Takvim-i Vekayi dâhildir şeklinde ifade etmektedir.

Yine 1894 yılında Ahmet Cevdet tarafından çıkarılan İkdam Gazetesi II. Meşrutiyet döneminin en önemli gazetelerinden biri olmuştur.

Osmanlı basın hayatının ortaya çıktığından beri yakaladığı en uygun ve kendince en özgürlükçü davranabildiği zaman dilimi çok uzun sürmemiştir. Kanun-i Esasi'nin yayınlanmasından çok kısa bir süre sonra Balkan ülkelerinin çıkarttığı huzursuzluk ve Çarlık Rusyası'nın Osmanlı ülkesine saldırması ülkedeki tüm havayı olduğu gibi basın üzerinde de yeni baskıların kurulmasına sebep olmuştur. II. Abdülhamit dış tehlikeler nedeni ile ortaya çıkan durumun, içerdeki serbest hava nedeni ile yapılan eleştiri ve yönlendirmelerle birleşmesinin, ülkenin geleceğine ve menfaatine olmayacağı kanaatini taşıyarak uzun bir süre bazı özgürlükleri rafa kaldırmıştır. Kendisinden önceki basın sansürleri²⁴ ve müeyyideleri ile ilgili kararnamelere çok ek yapmadan farklı uygulamalara imza atmış. Matbuat Müdürlüğünün çok daha aktif bir şekilde çalışmasını benimsemiştir.

Sultanın, hükümet ve devlet aleyhine küçük düşürücü ve ülkeyi dışarıda zor duruma sokacak en ufak eleştirilere tahammülü yok idi. Bu vesile ile 1877-1908 yılları arasında hiçbir mizah dergisinin yayınlanmasına izin verilmedi²⁵. Diğer taraftan dış basının ne kadar önemli tesirler yarattığının farkında olarak birçok gazeteye lehte haber yapmaları ve ülkenin desteklenmesi karşılığında maddi olanaklar sağlanmıştır²⁶.

Tüm baskılar ve sansürler Osmanlı basınının gelişmesini engelleyememiş aksine yeni duruma uygun tarz değişikliğine gidilmiştir. Özellikle Jön Türk denilen ve baskılardan dolayı yurt dışına gitmek zorunda kalan ve sonraki dönemde sultan Abdülhamit'i tahttan indirecek kadar güçlenen, İttihat ve Terakki adı altında devam eden grubun bu dönemde, tüm engellemelere rağmen boş durmayarak, yurt dışında gazete çıkarmaya devam ettikleri görülmüştür. Bu şekilde Osmanlı gazeteciliği ülke sınırlarını da aşmış oluyordu.

1895 yılında Paris'te Ahmet Rıza Bey tarafından çıkarılan Meşveret,

1896 yılında Tunalı Hilmi tarafından Cenevre'de çıkarılan Ezan,

1897 de Mizancı Murat Bey'in Kahire'de çıkardığı Mizan,

1897 de İshak Sükuti tarafından Cenevre'de çıkarılan Osmanlı,

²⁴ Nurdan İpek Şeber, "Namlunun Ucundaki Padişah: II. Abdülhamit'e Karşı Planlanan Suikastlar", **İÜTAE Türkiyat Mecmuası**, C. XXII, Bahar 2012, s. 33. Bu dönemde birçok kelime başka anlamları hatırlatacağı endişesi ile yayınlanmasına izin verilmemiş. Örneğin V. Murad'ı hatırlatır diye Murad ve kardeş kelimesi veya "hasta" kelimesi "hasta adam"ı çağırıştırır diye izin verilmemiş. Bu örnekler çoğaltılabilir. (N. İ. Şeber, **a.g.m.**, dipnot 42. Bkz: Süleyman Kani İrtem, **Abdulhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür**, (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, 1999, İstanbul, s. 221.

²⁵ Ş. Demir, **a.g.m.**, s. 373(Bkz: Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. VIII, TTK, yay., Ankara 1995, s 263; N. Mazıcı, **a.g.m.**, s. 135)

²⁶ H. Topuz, **a.g.e.**, s. 61-62.

Prens Sabahattin tarafından çıkarılan Terakki,

Şuray-ı Ümmet, Hürriyet, Hakikat...

Dışarıda yayınlanan Jön Türk gazetelerinin elbette hepsi iyi niyetle, özgürlük için çıkartılmamıştır²⁷. Bu gazetelerle maddi imkân elde etmek için Padişaha şantaj yapmaya yönelenler de çok olmuştur. Basının dördüncü güç olarak kabul edilmesi yönetimlerin ve hükümetlerin ona olan ihtiyacını artırmıştır. Bu vesile yazacakları veya yazmayacakları karşılığında maddi destek ile şantaj yapma geleneği aratarak devam etmiştir.

Sonuç

Devlet eliyle İstanbul'da 1831 yılında basılan ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi'nin yayın hayatına başlamasıyla Osmanlı basın tarihi başlamıştır. Bunu 1840 yılında yarı devlet ve yarı özel sermayeli Ceride-i Havadis takip etmiş. 1860'dan sonra da özel sermayeli ve yerli gazetelerin basılmasıyla gerçek anlamda gazeteciliğin başladığını görmekteyiz.

Basının Osmanlı Devletine geliş zamanının Batı ülkelerine göre geciktiği bir gerçektir. Bu gecikmenin birden çok nedeni vardır. Matbaanın gelişinin ve gelişmesinin gecikmesinin nedeni olarak, geçimini el yazması eserler yazarak sağlayan kesimlerin yaşayacağı sıkıntılar düşünülerek ulema tarafından çok desteklenmediği bilgisine sahip olsak da, gazete için din adamlarının menfi tavır aldıkları konusunda çok net bilgiler mevcut değildir. Dolayısıyla gazeteciliğin gecikmesinin nedeni yönetim tarafından bu alanda ihtiyaç duyulmaması ve ehemmiyetinin çok geç anlaşılmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Basın bir fayda aracı olarak düşünülmüş. Özellikle 1860'lardan sonra hak ve özgürlüklerin istendiği, istenilmeyen faaliyetlerin eleştirildiği bir araç haline dönüşen basının devlet eliyle kuruluşunun gayesi çok daha farklıdır. Basın Tanzimat ile getirilen yeniliklerin halka duyurulması şeklinde olup, yönetimin yararını öncelikli hedef olarak gözetmektedir²⁸. Zaten basının bu amacın dışına çıkmaya başlamasının fark edildiği andan itibaren bu sefer basınla mücadeleye yönelik bir dizi tedbirler ve sansürler geliştirilmiştir. Bu bağlamda birçok gazete süreli veya süresiz olarak kapatılmıştır. Aleyhte olan yazarların birçoğu kurtuluşu yurt dışına kaçmakla bulmuş ki bu kaçış planlı olmasa da Osmanlı basınının gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır.

V.Murat döneminde ve akabinde II. Abdülhamit'in tahta geçtiği ilk yılda 1876 da ilan edilen Kanun-i Esasi ile oluşan özgürlük ve serbestlik döneminde yurt dışına kaçan birçok gazeteci yurda geri dönmüş ise de bu rahatlık ortamı çok kısa sürmüştür. Jurnal, şantaj, kalem satın alma ve daha

²⁷ H. Topuz, a.g.e, s. 43

²⁸ Ayhan Ceylan, "Tanzimat Dönemi Basın ve Yayımında Hukuki Düzen", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S.1, Bahar 2006, s. 154-155.

birçok kavramın sıklıkla kullanıldığı bu dönem 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesine kadar devam edecektir.

Neticede Fransa ve Avrupa'daki basının kuruluş amaçları, basının bize özgü kuruluş gayesi ile farklılıklar göstermektedir. Gerçek anlamda gazetecilik ve fikir adamlığı yapmak isteyenler çeşitli zorluklar yaşamışlardır. Temeli bu şekilde atılan basının sonraki dönemlerde kendini düzeltmesi pek mümkün olmamıştır. Tekelcilik kurma ve taraftar sağlama fikri sürekli olmuştur. II. Meşrutiyet dönemine Osmanlı Basını bu şekilde girmiştir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT Uğur , “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı:Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)”, **Turkish Studies –International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, Volume VIII/V Spring , Ankara 2013, p. 31-57.
- AYDÜZ Salim, “Mekteb-i Fenn-i Nücüm”,**İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, Milletlerarası Kongresi Tebliğleri 12-15 Nisan 199**, İstanbul 2001, s. 335-346.
- BAĞÇECİ Yahya, “İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıâli İlişkileri (1841-1849)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. VII, S.32, 2014, s. 219-231.
- BUDAK Ali, “Fransız Devrimi'nin Osmanlıya Armağanı: Gazete, Türk Basınının Doğuşu”, **Turkish Studies**, C.VII, 2012, s. 664 -681.
- CEYLAN Ayhan, “Tanzimat Dönemi Basın ve Yayımında Hukuki Düzen”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, S. 1, Bahar 2006, s. 139-155.
- ÇELİK Hüseyin, “Muhbir”,**TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XXXI, İstanbul 2006, s.32-34.
- DEMİR Kenan, “Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 5, Nisan 2014, s. 57-88.
- DEMİR Şerif, “İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devletinde Görünümü (1831-1918)”, **The Journal Of Academic Social Science Studies**, S.33, Bahar 2015, s. 367-377.
- DOĞANER Yasemin, “Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXIX, S. 1, Haziran 2012, s. 109-121.
- KARAMAN Mehmet Ali, “Osmanlı Modernleşmesinde Basın”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.32, Ağustos 2014, s. 132-142.
- KOCABAŞOĞLU Uygur – BİRİNCİ Ali, “Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbaaları Üzerine Gözlemler”, **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, S. 2, 1995, s. 101-122.
- KOLOĞLU Orhan,**Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yay., İstanbul 2006.
- ÖLKER Perihan, “Ceride-i Havadis ve Hakayıkul Vekayi Gazetelerinde Türk Dili İle İlgili İki Yazı”,**Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, Volume VIII/IX, Summer, Ankara 2013, p. 2021-2033.
- ÖNER Sema, “Türk Basınının İlk Resmi Gazetesi Takvim-i Vekayi'de Padişah Portresine İlişkin Haberler”, **Yıldız Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, s. 149-168.
- ŞEBER Nurdan İpek, “Namlunun Ucundaki Padişah: II. Abdülhamit'e Karşı Planlanan Suikastlar”, **Türkiyat Mecmuası**, C. XXII, Bahar 2012, s. 32-59.
- TOPUZ Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitapevi, İstanbul 2005.
- YÜKSEL Hakan, “Osmanlı İmparatorluğu'na Matbaanın Girişi ve Toplumsal Yankıları”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

SIİRT ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİ PROFİLİ VE HARCAMA ANALİZİ

Rasim TÖSTEN*

Sabri ANIK**

Mehmet Selman KAYAN***

Özet

Bu çalışmada Siirt Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin aylık gelir ve harcamalarını belirlemek ve bu sayede şehir ekonomisine olan katkısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın öğrenci harcamalarını konu edinmiş olmasından KOBİ'lere de yatırım rehberliği bağlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmada nicel desenli betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, 2015-2016 öğretim yılında Siirt Üniversitesinde kayıtlı 10.040 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu Siirt Üniversitesine kayıtlı öğrenciler arasından basit random örnekleme yöntemiyle seçilen 317 öğrenci oluşturmaktadır. Belirlenen amaçlara ulaşmak amacıyla araştırmada anket formu kullanılmıştır. Ölçme aracının oluşturulmasında Selçuk'un (2012) "Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Analizi ve Erzurum Ekonomisine Katkısı" adlı çalışmasında kullandığı ve Tösten, Çenberlitaş ve Gökoğlan'ın (2013) Dicle Üniversitesi örneğinde kullanmış olduğu anket formundan yararlanılmıştır. Araştırmanın veri analizinde betimsel istatistikler kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan 317 verinin tamamı analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda; öğrencilerin Siirt Üniversitesi'ni memleketlerine yakın olduğundan dolayı seçtikleri, öğrencilerin büyük çoğunluğunun Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinden oluştuğu, en fazla harcamanın gıda ve barınmada olduğu, kültürel/sosyal etkinliklere çok fazla harcamanın olmadığı, şehrin yaşanabilir, ekonomik bir şehir olduğu görüşleri ortaya çıkmıştır. Son olarak, öğrencilerin şehre olan mali katkısı aylık yaklaşık 6.532.500₺, yıllık ise yaklaşık 78.390.000₺ olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Siirt Üniversitesi, Harcama Analizi

SIIRT UNIVERSITY STUDENT PROFILE AND EXPENDITURE ANALYSIS

Abstract

This study aims to find out monthly expenses and income of students who study at Siirt University and their contribution to the city's economy. It is believed that the study will also contribute to the SME's as an investment guide since it is conducted on expenditures of students. The study is considered important from this standpoint as well. The quantitative descriptive survey model was used in the study. Population of the study consists of 10040 students who are enrolled in Siirt University in the academic year of 2015-2016. Sample of the study includes 317 students who were selected using the simple random sampling method from among the students who are enrolled in Siirt University. A questionnaire was

* Yard. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Bölümü, E-posta: rasimtosten@hotmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, sabrikanik@hotmail.com

*** Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü selmankayan@gmail.com

used to achieve the purposes of study. After the review of body of literature and measuring instruments, the questionnaire that was used by Selçuk (2012) in his study entitled "Analysis of Expenses of Atatürk University Students and Their Contribution to Erzurum's Economy" and the questionnaire that was used by Tösten, Çenberlitaş and Gökoğlan (2013) in the case of Dicle University were adapted to Siirt University. Descriptive statistics were used in the data analysis of study. All 317 data collected under the study were analyzed. As a result of the study, it is found that students prefer Siirt University because it is close to their hometowns, majority of students are from the Southeastern and Eastern Anatolia Regions, expenses are mostly made for food and accommodation, they do not spend most on cultural and social activities, and the city is a livable and economic city. Finally, it was calculated that financial contribution of students to the city is TRY 6.532.500 per month and TRY 78.390.000 per annum.

Keywords: Siirt, Siirt University, Expenditure Analysis

Giriş

Açık örgüt özelliği taşıyan üniversiteler, coğrafi ve kültürel farklılıklar nedeniyle değişik biçimlerde toplumsal yapı içerisinde örgütlenmiş, üreten, inceleyen, sorgulayan araştırma ve öğretimde yer tutmuş önemli kurumlardır (Çatalbaş, 2007). Üniversitelerin birçok yönden bağlı bulunduğu çevreye pozitif katkıları vardır. Kendi çevrelerine göre daha merkezi özellikler taşıyan üniversiteli şehirler bu katkılar sayesinde sadece kültürel ve bilimsel olarak etkilenmez; aynı zamanda sosyo-ekonomik olarak da üniversitelerin getirilerinden yararlanmaktadırlar. Üniversiteler buldukları sosyal çevrede gerek duyulan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, bilginin üretilip yayılmasında, toplumsal hizmette önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son zamanlarda üniversitelerin büyük şehirlerde merkezileşmesi yerine daha küçük şehirlere de kurulmasının farklı amaçları vardır. Bu amaçlardan bazıları üniversiteler aracılığıyla dezavantajlı şehirlerin bilimsel bilgiye ve hizmete ulaşmanın yanında bu şehirlere ekonomik desteğin sağlanmasıdır. Berdahl ve arkadaşlarına (2011) göre şehir yöneticilerinin üniversite binaları, öğrenci yurtları ve bir takım hizmetlerin temininde kolaylık sağlamasında bu katkılar gözetilmektedir. Üniversitelerin desteklenmesi ile küçük şehirlerin fonksiyonel bakımdan gelişebilecekleri düşünülmektedir.

Üniversitelerin şehir ekonomisine olan katkı derecesi basittir ve kavramsal olarak açıktır. Çevresi ile sürekli etkileşimde oldukları için buldukları bölgelere/şehirlere sosyal, kültürel, eğitsel katkılarının yanında ekonomik katkılar sunmaktadır. Üniversiteler, yerel ekonomiye doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olmak üzere üç tür katkı sağlamaktadırlar. Üniversitelerde çalışan akademik ve idari personel, personele ödenen maaşlar, öğrencilerin yapmış olduğu harcamalar, üniversitenin satın almış olduğu mal ve hizmet, yerel ekonomi üzerinde istihdam ve gelir katkısı bu tür etkilerden birkaçıdır (Atik, 1999). Doğrudan katkılar, üniversite bünyesinde istihdam edilen personele ödenen ücretler, part-time çalışan

burslu öğrenciler, öğrenci harcamalarından elde edilen gelirler; dolaylı katkılar öğrencilerin eğitim öğretim süreci boyunca yaptıkları harcamalar (Lewis, 1988), şehrin kültürlenmesinde, nitelikli insan gücü yetiştirilmesinde, üretim sürecinde rol oynamaktadır. Uyarılmış katkılar ise dolaysız ve dolaylı katkılara bağlı olarak ortaya çıkan gelir, istihdam ve yatırım artışıdır (Ceyhan ve Güney, 2011).

Bu bağlamda ortaya konan katkılar değerlendirildiğinde son yıllarda yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin hedeflerden birisi, ülke kaynaklarının yurt sathına eşit yayılmasını sağlamaktır. Burada her bölgeye yükseköğretim kurumlarının açılması yaklaşımı, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin hareketlenmesini ve böylece ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeyi, dolayısıyla kalkınma pergelini geniş sathlara yaymayı amaçlamaktadır (Arap, 2010).

Gelişmişlik düzeyi düşük illerde (SEGE, 2011) üniversitenin kurulması illerin gelişmişliği üzerindeki etkiye de dikkatleri çekmiştir. Bu çalışmada da Siirt Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin aylık harcamalarını, gelirlerini belirlemek ve şehir ekonomisine olan olası katkılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Aynı zamanda araştırmanın öğrenci harcamalarını konu edinmiş olması KOBİ'lere de yatırım rehberliği bağlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma bu yönüyle de önemli görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde üniversitelerin buldukları şehrin ekonomisine olan katkıları üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır (Yılmaz ve Kaynak, 2011; Yaylalı, Özer ve Dilek, 2012; Vydrostová ve Vydrost, 2007; Selçuk, 2012; Özer ve Çalmaşur, 2010; Ergun, 2014; Tösten, Çenberlitaş ve Gökoğlan, 2013; Ascani, Crescenzi ve Iammarino, 2012; Akçakanat, Çarıkçı ve Dulumpçu, 2010; Akengin ve Kayıkçı, 2013). Yapılan araştırmalar sonucunda üniversitelerin buldukları bölgelere doğrudan ve dolaylı olarak birçok katkısının olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Siirt Üniversitesi öğrencilerinin sarf harcamaları ve şehre olan dolaylı katkıları incelenmiştir. Araştırmanın amacı, Siirt Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin aylık gelir ve harcamalarını belirlemek ve bu sayede şehir ekonomisine olan katkısını ortaya koymaktır.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ile çözümlenmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel desenli betimsel tarama modelindedir. Tarama araştırması, bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin

toplanmasını amaçlayan çalışmalara tarama (survey) araştırması denir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2014:14).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015-2016 öğretim yılında Siirt Üniversitesinde kayıtlı 10.040 öğrenci oluşturmaktadır. Bu çalışmada, zamanın sınırlı olması ve evrenin tümüne ulaşma zorluğundan hedef evreni temsil edildiği düşünülen büyüklükte bir örneklem alma yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu Siirt Üniversitesine kayıtlı öğrenciler arasından basit random yöntemiyle seçilen 317 öğrenci oluşturmaktadır. Bu sayı örnekleme temsil edecek yeterli büyüklüktedir (Büyüköztürk vd., 2014).

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Belirlenen amaçlara ulaşmak amacıyla çalışmada bir anket formu uygulanmıştır. Anket formunun oluşturulmasında Selçuk'un (2012) "Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Analizi ve Erzurum Ekonomisine Katkısı" adlı çalışmasından ve Tösten, Çenberlitaş ve Gökoğlan'ın (2013) Dicle Üniversitesi örneğinde kullanmış olduğu anket formlarından yararlanılmıştır. Anketin son hali verilerle doğrudan uygulamaya çıkmıştır. Ankette toplamda kategorize edilmiş 22 soru yer almaktadır.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın veri analizinde betimsel istatistikler kullanılmıştır. Araştırma kapsamında toplanan 317 verinin tamamı analize tabi tutulmuştur. Öğrenci profilinin ortaya konmasında, "kırtasiye için aylık ne kadar harcarsınız?" şeklindeki açık uçlu soruların çözümlemesinde verilen cevaplar kategorilendirilerek (süresiz hale getirilerek) betimsel istatistiklerden yüzde ve frekans değerlerine ve genel olarak aylık harcama miktarının aritmetik ortalamasına bakılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerin çeşitli değişkenler açısından profilleri ortaya konulmuş olup; harcama kalemleri, harcama maliyetleri ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 1: Öğrencilerin Cinsiyetine İlişkin Verileri

Cinsiyet	<i>f</i>	%
Erkek	155	48,9
Kadın	162	51,1
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 48,9'u (f:155) erkek ve % 51,1'i (f: 162) kadındır. Araştırma sonuçlarında değerlerin birbirine yakın çıkmış olması toplam katılımın cinsiyet bağlamında homojen olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Öğrencilerin Yaşlarına İlişkin Verileri

Yaş	f	%
15-20	124	39,1
21-25	169	53,3
26-30	18	5,7
31 ve üzeri	6	1,9
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu 15-25 yaş arası kapsamaktadır. 15-20 yaş arası öğrenciler %39,1'i (f:124), 21-25 yaş arası öğrenciler %53,3'ü (f:169), 26-30 yaş arası öğrenciler %5,7'si (f:18) ve 31 ve üstü yaş arası öğrenciler %1,9'u (f:6) kapsamaktadır. Katılımcı öğrencilerin yaşları birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların % 92,4'ünün 25 yaş altı olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin Kayıtlı Buldukları Program Alanları

Alan	f	%
Sosyal bilimler	33	10,4
Fen bilimleri	73	23,0
Sağlık bilimleri	50	15,8
Eğitim bilimleri	136	42,9
Teknik bilimler	25	7,9
Toplam	317	100,0

Katılımcı öğrencilerin alanlarını saptamak amacıyla okumakta oldukları alanlar sorulmuştur. Katılımcıların % 10,4'ünü (f:33) sosyal bilimler, %23,0'ını (f:73) Fen bilimleri, %15,8'ini (f:50) Sağlık Bilimleri, %42,9'unu (f:136) Eğitim Bilimleri, %7,9'unu (f:25) Teknik Bilimler öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 4: Öğrencilerin 2015-2016 Öğretim Yılında Aylık Gelir Durumları

Gelir Durumu	f	%
0-300 ₺	42	13,2
301-600 ₺	174	54,9
601-900 ₺	64	20,2
901-1200 ₺	22	6,9
1201 ₺ ve üzeri	15	4,7
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin 2015-2016 öğretim yılındaki aylık gelir durumu sorulmuştur. Katılımcıların geliri 0-300 ₺ olanlar %13,2 (f:42), 301-600 ₺ olanlar %54,9 (f:174), 601-900 ₺ olanlar %20,2 (f:64), 901-1200 ₺ olanlar %6,9 (f:22), 1201 ₺ ve üzeri %4,7 (f:15) olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlasının(%54,9; f:174) gelirlerinin 301-600 ₺ arasında olması dikkat çekmiştir. Bu katılımcıların gelirlerinin alınan devlet bursu olduğu düşünülmektedir. Gelirleri 901 ₺ ve üzeri olanların toplam katılımcılar arasındaki oranı %11,6 (f:37) olması öğrenciler arasında gelir dağılımında dengesizliğin olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Araştırmada Yer Alan Öğrencilerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	f	%
Ön Lisans	31	9,8
Lisans	280	88,3
Lisansüstü	6	1,9
Toplam	317	100,0

Katılımcıların %9,8'i (f:31)ön lisans düzeyindeki programlarda okuyan öğrencileri, %88,3'ü(f:280) lisans programlarında okuyan ve %1,9'u (f:6) lisansüstü programlarda okuyan öğrencileri temsil etmektedir.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ailelerinin Yaşadığı Bölgeye İlişkin Veriler

Yaşadığı Bölge	f	%
Akdeniz	26	8,2
Marmara	22	6,9
Ege	24	7,6
Karadeniz	3	,9
İç Anadolu	11	3,5
Doğu Anadolu	68	21,5
Güneydoğu Anadolu	162	51,1
Yurtdışı	1	,3
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin hangi bölgeden geldiklerini belirlemek amacıyla katılımcı öğrencilere ailelerinin yaşadığı bölge sorulmuştur. Araştırma sonucunda katılımcı öğrencilerin %8,2'sinin (f:26) Akdeniz Bölgesinden, %6,9'unun (f:22) Marmara Bölgesinden, %7,6'sının (f:24) Ege Bölgesinden, %0,9'unun (f:3) Karadeniz Bölgesinden, %3,5'inin (f:11) İç Anadolu'dan, %21,5'inin (f:68) Doğu Anadolu'dan, %51,1'inin (f:162) Güneydoğu Anadolu Bölgesinden ve %0,3'ünün (f:1) yurtdışından geldiği olduğu görülmüştür.

Katılımcı öğrencilerin yarısından fazlasının (%51,1; f:162) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden olduğu görülmektedir. Siirt Üniversitesinin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almasından yakın çevre illerindeki öğrencilerin Siirt Üniversitesini tercih sebebi olduğu söylenebilir.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kaldıkları Yerlere İlişkin Veriler

Kalma Yeri	F	%
Kiralık ev	120	37,9
Devlet yurdu	82	25,9
Özel yurt	50	15,8
Otel/pansiyon	7	2,2
Akraba yanı	9	2,8
Ailemle	49	15,5
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin eğitim öğretim faaliyetlerini devam etmek için kaldıkları yerlere ilişkin verilen cevaplara göre; öğrencilerin

%37,9'u (f:120) kiralık evde, %25,9'u (f:82) devlet yurdunda, %15,8'i (f:50) özel yurttta, %2,2'i (f:7) otel/pansiyonda, %2,8'i (f:9) akrabasının yanında, %15,5'inin (f:49) de ailesiyle beraber kaldığı görülmüştür. Toplam katılımcıların üçte birinden fazlasının (%37,9; f:120) kiraladıkları evde oturdukları görülmektedir.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Siirt Üniversitesini Tercih Etme Nedenlerine İlişkin Veriler

Tercih Nedeni	f	%
Memleketime yakınlık	137	43,2
Eğitim kalitesi	11	3,5
Fiziki imkânlar	6	1,9
Sosyal imkânlar	13	4,1
Pahalı olmaması	11	3,5
Puanı	47	14,8
Sakin bir şehir	32	10,1
Tavsiye	23	7,3
Diğer	37	11,7
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siirt Üniversitesinin tercih sebeplerine ilişkin verdikleri cevap; %43,2'si (f:137) memlekete yakınlık, %3,5'i (f:11) eğitim kalitesi, %1,9'u (f:6) fiziki imkânlar, %4,1'i (f:13) sosyal imkânlar, %3,5'i (f:11) pahalı olmaması, %14,8'i (f:47) puan, %10,1'i sakin bir şehir, %7,3'ü (f:23) tavsiye üzerine, %11,7'si (f:37) diğer sebepler olarak Siirt Üniversitesini tercihlerinde etkili olduğunu söylemişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin üçte birinden fazlasının (%43,2; f:137) Siirt Üniversitesinin memleketlerine yakın olduklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Üniversitelerini Tavsiye Etme Durumuna İlişkin Veriler

Tavsiye Etme Durumu	<i>f</i>	%
Kesinlikle tavsiye etmem	65	20,5
Tavsiye etmem	78	24,6
Kararsızım	87	27,4
Tavsiye ederim	78	24,6
Kesinlikle tavsiye ederim	9	2,8
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siirt Üniversitesini başka öğrencilere tavsiye edip etmeyecekleri sorusuna verdikleri cevap; %20,5'i (*f*:65) 'kesinlikle tavsiye etmem', %24,6'sı (*f*:78) 'tavsiye etmem', %27,4 (*f*:87) 'kararsızım', %24,6'sı (*f*:78) 'tavsiye ederim' ve %2,8'i (*f*:9) 'kesinlikle tavsiye ederim' şeklinde görüş belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarısına yakını Siirt Üniversitesi'nde okumayı tavsiye etmemektedir. Yaklaşık dörtte biri ise kararsız kaldığını ifade etmiştir.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Siirt'te Okumanın Maliyeti Hakkındaki Görüşleri

Okuma Maliyeti	<i>f</i>	%
Çok yüksek	26	8,2
Yüksek	71	22,4
Normal	161	50,8
Düşük	44	13,9
Çok düşük	15	4,7
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siirt'e okumanın maliyeti alternatiflere göre görüşleri sorulduğunda öğrencilerin verdikleri cevaplar; %8,2'si (*f*:26) maliyetin 'Çok Yüksek', %22,4'ü (*f*:71) maliyetin 'Yüksek', %50,8'i (*f*:161) maliyetin 'Normal', %13,9'u (*f*:44) maliyetin 'Düşük', %4,7'si (*f*:15) maliyetin 'Çok Düşük' olduğunu söylemiştir. Katılımcıların yarısına fazlasının (%50,8; *f*:161) Siirt ilinde okumanın maliyetinin normal olduğunu söylemeleri dikkat çekicidir. Ancak Siirt'e okumanın maliyetinin 'Normal', 'Düşük' ve 'Çok Düşük' olduğunu söyleyenlerin toplamı %69,4 olması okuma maliyetinin uygun olduğunu değerlendirdikleri düşünülebilir.

Tablo 11: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Siirt İlinde Barınma Maliyeti Hakkındaki Görüşleri

Barınma Maliyeti	<i>f</i>	%
Çok yüksek	49	15,5
Yüksek	107	33,8
Normal	126	39,7
Düşük	22	6,9
Çok düşük	13	4,1
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siirt ilinde barınmanın maliyetine yönelik görüşlerini almak için yöneltilen soruyu öğrencilerin %15,5'i (*f*:49) "Çok Yüksek" şeklinde cevap verirken %33,8'i (*f*:107) "yüksek", %39,7'i (*f*:126) 'Normal', %6,9'u (*f*:22) 'Düşük', %4,1'i (Çok Düşük) olarak belirtmişlerdir.

Tablo 12: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Siirt İlinde Yiyecek İçecek Fiyatları Hakkındaki Görüşleri

Siirt'e Yiyecek İçecek Fiyatı	<i>f</i>	%
Çok Yüksek	30	9,5
Yüksek	100	31,5
Normal	151	47,6
Düşük	27	8,5
Çok Düşük	9	2,8
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin Siirt'te yiyecek-içecek fiyatları hakkındaki görüşlerini almak için yöneltilen soruyu öğrencilerin %9,5'i (*f*:30) 'Çok Yüksek', %31,5'i 'yüksek', %47,6'sı (*f*:151) 'Normal', %8,5'i (*f*:27) 'Düşük' ve %2,8'i (*f*:9) 'Çok Düşük' olarak cevaplamıştır. Bu durumda öğrencilerin toplam cevapları arasında 'Normal, Düşük, Çok Düşük' oranlarına genel bakıldığında Siirt ilinde yiyecek ve içecek uygun olduğu görülebilir.

Tablo 13: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aylık Çeşitli (Ulaşım, Yeme-İçme, Enerji Tüketimi, Telefon, Barınma Harcamaları) Harcama Kalemlerine İlişkin Maliyet Analizi

Aylık Ulaşım Harcamaları	<i>f</i>	%
0-25 ₺	30	9,5
26-50 ₺	136	42,9
51-75 ₺	59	18,6
76-100 ₺	82	25,9
101 ve üzeri	10	3,2
Toplam	317	100,0
Aylık Yeme İçme Harcamaları	<i>f</i>	%
0-50₺	73	23,0
51-100₺	93	29,3
101-150₺	59	18,6
151-200₺	65	20,5
201-250₺	19	6,0
251 ve üzeri₺	8	2,5
Toplam	317	100,0
Aylık Enerji Harcamaları	<i>f</i>	%
0-50₺	136	42,9
51-100₺	53	16,7
101-150₺	44	13,9
151-200₺	54	17,0
201-250₺	25	7,9
251 ve üzeri₺	5	1,6
Toplam	317	100,0
Aylık Telefon Harcamaları	<i>f</i>	%
0-20₺	61	19,2
21-40₺	167	52,7

41-60₺	61	19,2
61-80₺	18	5,7
81-100₺	9	2,8
100 ve üzeri₺	1	0,3
Toplam	317	100,0
Aylık Barınma Harcamaları	f	%
0-100₺	67	21,1
101-200₺	127	40,1
201-300₺	84	26,5
301-400₺	30	9,5
401-500₺	6	1,9
500 ve üzeri ₺	3	0,9
Toplam	317	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık ulaşım maliyetleri incelendiğinde ulaşım ile ilgili harcama yapanlar şöyledir; 0-25 ₺ arasında harcama yapanlar %9,5 (f:30), 26-50 ₺ arasında harcama yapanlar %42,9 (f:136), 51-75 ₺ arasında harcama yapanlar %18,6 (f:59), 76-100 ₺ arasında harcama yapanlar %25,9 (f:82), 101 ve üzeri ₺ harcama yapanların %3,2 (f:10) oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık yeme-içme maliyetleri incelendiğinde aylık 0-50 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %23'ünü (f:73), 51-100 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %29,3'ünü (f:93), 101-150 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %18,6'sını (f:59), 151-200 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %20,5'ini (f:65), 201-250 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %6,0'ını (f:19), 251 ve üstü harcama yapanlar katılımcıların %2,5'ini (f:8) oluşturmaktadır.

Katılımcıların verdikleri cevaplar göz önüne alındığında yeme-içme harcamaları 0-150 ₺ arasında olanlar katılımcıların %70,9'una (f:225) denk gelmektedir.

Katılımcıların enerji tüketimi harcamaları ile ilgili soruya verdikleri cevaplar şöyledir; 0-50 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %42,9'unu (f:136), 51-100 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların

%16,7'sini ($f:53$), 101-150 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %13,9'unu ($f:44$), 151-200 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %17,0'ını ($f:54$), 201-250 ₺ arasında harcama yapanların katılımcıların %7,9'unu ($f:25$), 251 ve üstü ₺ harcama yapanların sayısı katılımcıların %1,6'sını ($f:5$) oluşturmaktadır. Katılımcıların %59,6 ($f:189$) 0-100 ₺ arasında ücretle enerji ihtiyaçlarını giderebildikleri gözlemlenmiştir.

Katılımcıların aylık telefon kullanım maliyetine ilişkin verdikleri cevaplar şöyledir; 0-20 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %19,2'sini ($f:61$), 21-40 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %52,7'sini ($f:167$), 41-60 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %19,2'sini ($f:61$), 61-80 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %5,7'sini ($f:18$), 81-100 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %2,8'ini ($f:9$), 100 ₺ ve üzeri harcama yapanlar katılımcıların %0,3'ünü ($f:1$) oluşturmaktadır. Buna göre katılımcıların çoğu (%91,1; $f:289$) 0-60 ₺ arasında bir harcama ile telefon harcamalarını karşıladıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin barınmaya ilişkin; barınma harcamalarında 0-100 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %21,1'ini ($f:67$), 101-200 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %40,1'ini ($f:127$), 201-300 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %26,5'ini ($f:84$), 301-400 ₺ arasında harcama yapanlar %9,5'ini ($f:30$), 401-500 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %1,9'unu ($f:6$), 500 ₺ ve üzeri harcama yapanlar katılımcıların %0,9'unu ($f:3$) oluşturmaktadır. Bu da gösteriyor ki Siirt ilinde eğitim öğretimini sürdüren araştırmamıza katılanlardan çoğu (%61,2; $f:194$) 200 ₺'ye kadar barınma ihtiyacını giderebilmektedir.

Tablo 14: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aylık Çeşitli Aktivite(Kültürel, Sportif Aktiviteler, Giyecek, Eğitim araçlarına ilişkin Harcamaları) Harcama Kalemlerine İlişkin Maliyet Analizi

Kültürel Aktivite Harcamaları	f	%
0-20₺	133	42,0
21-40₺	39	12,3
41-60₺	94	29,7
61-80₺	21	6,6
81-100₺	20	6,3
101 ve üzeri₺	10	3,2
Toplam	317	100,0
Sportif Aktivite Harcamaları	f	%
0-20	172	54,3

Siirt Üniversitesi Öğrenci Profili ve Harcama Analizi

21-40	30	9,5
41-60	72	22,7
61-80	18	5,7
81-100	16	5,0
101 ve üzeri	9	2,8
Toplam	317	100,0
Aylık Giyecek Harcamaları	f	%
0-30₺	56	17,7
31-60₺	89	28,1
61-90₺	43	13,6
91-120₺	103	32,5
120 ve üstü₺	26	8,2
Toplam	317	100,0
Aylık eğitim Aracı Harcamaları	f	%
0-20₺	142	44,8
21-40₺	71	22,4
41-60₺	71	22,4
61-80₺	22	6,9
81 ve üstü₺	11	3,5
Toplam	317	100,0

Katılımcı öğrencilerin aylık kültürel aktivitelerine ilişkin harcamaları sorulduğunda; 0-20 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %42,0'ını (f:133), 21-40 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %12,3'ünü (f:39), 41-60 ₺ arasında harcama yapanların sayısı katılımcıların %29,7'sini (f:94), 61-80 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %6,6'sını (f:21), 81-100 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %6,3'ünü (f:20) ve 101 ₺ ve üzeri harcama yapanlar katılımcıların %3,2'sini (f:10) oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan Siirt Üniversitesi öğrencilerinin çoğu (%54,3; f:172) 0 ile 40 ₺ arasında aylık kültürel aktivite harcamalarını karşılayabildiklerini göstermiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sportif aktivite harcamalarına ilişkin verdikleri cevaplar; 0-20 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %54,3'ünü (f:172), 21-40 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %9,5'ini (f:30), 41-60 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %22,7'sini (f:72), 61-80 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların

%5,7'sini (*f*:18), 81-100 ₺ arasında harcama yapanlar %5,0'ını (*f*:16), 101 ₺ ve üzeri harcama yapanlar katılımcıların %2,8'ini (*f*:9) oluşturmaktadır.

Katılımcıların çoğu 0 ile 40 ₺ arasında sportif aktiviteleri karşılayabildikleri gözlemlenmiştir. Ancak bu sonuç ile beraber katılımcıların sportif aktivitelere yeteri kadar ilgi göstermedikleri de ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık giyecek harcamalarına ilişkin cevapları şöyledir; 0-30 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %17,7'sini (*f*:56), 31-60 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %28,1'ini (*f*:89), 61-90 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %13,6'sını (*f*:43), 91-120 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %32,5'ini (*f*:103), 120 ₺ ve üstü harcama yapanlar katılımcıların %8,2'sini (*f*:26) oluşturmaktadır. Katılımcıların aylık eğitim araçlarına yaptıkları harcamaları ne kadar olduğuna ilişkin maddeye verdikleri cevaplar şöyledir; 0-20 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %44,8'ini (*f*:142), 21-40 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %22,4'ünü (*f*:71), 41-60 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %22,4'ünü (*f*:71), 61-80 ₺ arasında harcama yapanlar katılımcıların %6,9'unu (*f*:22), 81 ₺ ve üstü harcama yapanlar katılımcıların %3,5'ini (*f*:11) oluşturdukları gözlemlenmiştir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin yarısından fazlasının (%67,2; *f*:213) eğitim harcamalarının 40 ₺'yi geçmediği görülmüştür.

Tablo 15: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Aylık Ortalama Harcama Verileri

Aylık Ortalama Harcamaları	<i>f</i>	%
0-300₺	49	15,5
301-600₺	178	56,2
601-900₺	73	23,0
901-1200₺	12	3,8
1201 ve üzeri₺	5	1,6
Toplam	317	100,0

Tablo 15'te araştırmaya katılan öğrencilerin aylık ortalama harcama verileri verilmiştir. Buna göre 0-300 ₺ arasında harcaması olan öğrenciler katılımcıların %15,5'ini (*f*:49), 301-600 ₺ arasında harcaması olan öğrenciler katılımcıların %56,2'sini (*f*:178), 601-900 ₺ arasında harcaması olan öğrenciler katılımcıların %23'ünü (*f*:73), 901-1200 ₺ arasında harcaması olan öğrenciler katılımcıların %3,8'ini (*f*:12), 1201 ₺ ve üzeri harcaması olan öğrencilerin katılımcıların %1,6'sını (*f*:5) oluşturmuştur.

Öğrencilerin aylık ortalama harcamalarına bakıldığında 0 ile 600 ₺ arasında harcaması olan öğrencilerin tüm katılımcıların %71,7 (f:227) oluşturduğu saptanmıştır. Frekans değerlerinin 0 ile 600 ₺ arasında yığılma göstermiştir.

Sonuç ve Tartışma

2015-2016 öğretim yılında Siirt Üniversitesine kayıtlı toplamda 317 öğrenciye yönelik yapılan araştırma sonucunda;

Araştırmada yer alan katılımcıların 155'i erkek ve 162'si kadındır. Katılımcıların %92,4'ü 25 yaş ve altındadır. Katılımcıların katılımcıların%88,3 lisans programına kayıtlıdır. Önlisans ve lisansüstü programlara kayıtlı olanların sayısı tüm katılımcıların sadece %11,7'sini oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerden memleketleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olduğunu söyleyenlerin sayısı tüm katılımcıların %72,6'sını oluşturmaktadır. Öğrencilerin Siirt Üniversitesini tercih sebepleri göz önüne alındığında ise memlekete yakınlığın tercihlerinde etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcıların %37,9'u kiralık evlerde ve %25,9'u ise devlet yurdunda kalmaktadır. Aileleriyle kalanların oranı yaklaşık %15'tir.

Öğrencilerin harcama kalemlerine bakıldığında en fazla harcamanın barınma, yiyecek-içecek ve giyimde olduğu; sosyal, kültürel ve sportif aktiviteler ile ilgili çok fazla harcamanın olmadığı anlaşılmıştır.

Araştırmada yer alan ve aylık gelirleri 600 ₺'ye kadar olan öğrenciler katılımcıların %68,1'ini oluşturmaktadır.

Katılımcı öğrencilerin aylık harcamalarının aritmetik ortalaması 650 ₺ olarak hesaplanmıştır. Siirt Üniversitesinde 10.050 öğrencinin olduğu düşünülürse aylık harcama yaklaşık 6 532 500 ₺, yıllık olarak 78390000 ₺ olur. Siirt ilinin nüfusu ve ekonomik göstergeleri düşünüldüğünde bu harcamaların şehir ekonomisine önemli katkısının olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akçakanat, T., Çarıkcı, İ., ve Dulupçu, M. A. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Buldukları İl Merkezine Ekonomik Katkıları ve Harcama Eğilimleri: Isparta 2003–2009 Yılları Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010 (22).
- Akengin, H. ve Kaykı, A.(2013). Şehirleşme Üniversite İlişkisine Bir Örnek: Gazimağusa, *Marmara Coğrafya Dergisi*
- Arap, S. K. (2010). Türkiye yeni üniversitelere kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 65 (1): 1-29.
- Ascani, A., Crescenzi, R., & Iammarino, S. (2012). Regional Economic Development: A Review. Interregionally Cohesive Neighborhoods (SEARCH) within the 7th European Community Framework Programme FP7-SSH -2010.2.2-1 (266834) European Commission.
- Atik, H. (1999). Üniversitelerin yerel ekonomiye katkıları: teori ve Erciyes üniversitesi üzerine bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15, 99-109.
- Berdahl, R. M., Cohon, J. L., Simmons, R. J., Sexton, J., & Berlowitz, L. C. (2011). The University and the City. *Bulletin of the American Academy*, 4-18.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 18. Baskı Ankara: Pegem Akademi.
- Ceyhan, M.S. ve Güney, G.(2011). Bartın Üniversitesi’nin Bartın İli’nin Ekonomik Gelişimine 20 Yıllık Projeksiyonda Katkılarının Değerlendirilmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*
- Çatalbaş, N. (2007). Üniversite-yerel ekonomi ilişkisinde kutuplaşma teorisi iyi bir model. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), 90.
- Ergun, C. (2014). Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(31), 216-237.
- Lewis, J. A. (1988), “Assessing the Effect of the Polytechnic, Wolverhampton on the Local Community” *Urban Studies*, 25.
- Özer, H., Akan, Y., & Çalmaşur, G. (2010). Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Gelir-Harcama İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 231-249.
- SEGE, Kalkınma Bakanlığı. (2011). “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Selçuk, G. N. (2012). Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Harcamalarının Analizi ve Erzurum Ekonomisine Katkısı/The Expenditure Analysis for the Students of Ataturk University and its Contribution to the Economy of Erzurum. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3).
- Tösten, R. , Çenberlitaş, İ., Gökoğlan, K. (2013). Dicle Üniversitesi Öğrenci Profili ve Harcama Analizi. *Elektronik Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5,10.

- Výrostová, V. ve Výrost, T.(2007), Measuring The Role Of Universities İn Regional Development, *2ndCentral European Conference İn RegionalScience*, Slovak Republic
- Yaylalı, M., Özer, H., &Dilek, Ö. (2012). Selçuk Üniversitesi Seydişehir Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Gelir-Harcama İlişkisi ve Meslek Yüksekokulunun İlçe Ekonomisine Katkısı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(13), 1-13.
- Yılmaz, M. K., & Kaynak, S. (2011). Sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinde üniversitelerin rolü ve yöre halkının üniversite'den beklentileri ile ilgili bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(4), 55-73.

SES TEMELLİ OKUMA-YAZMA ÖĞRETİMİNDE SINIF ÖĞRETMENLERİNİN KARŞILAŞTIĞI SORUNLARIN İNCELENMESİ

Yunus Emre AVCI*

Mehmet ŞAHİN**

Özet

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak ilkokul birinci sınıflarda uygulanan "Ses Temelli Cümle Yöntemi" ile okuma-yazma öğretiminde karşılaşılan güçlükleri ortaya koymak ve güçlükler giderilmesine yönelik öneriler sunmaktır. Araştırmanın çalışma grubunu Adıyaman ilinde bulunan 7 ilkokulda görev yapan 15 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma nitel olarak desenlenmiş ve veriler doğrudan görüşme yoluyla elde edilmiştir. Bu amaçla yarı yapılandırılmış görüşme formu altında uzman kişilerin görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, betimsel analiz metodu uygulanarak analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre; ders kitabından kaynaklanan sorunların olduğu, bitişik eğik harflerle okuma yazma öğretimi tamamlandıktan sonra ileriki sınıflarda dik temel harflerle okuma-yazmanın devam ettiği, okula başlama yaşı ile ilgili sorunların olduğu, birinci sınıf ders programında on saat Türkçe dersinin yetersiz olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretimi, İlk Okuma-Yazma

"INVESTIGATION OF CLASSROOM TEACHERS' PROBLEMS DURING SOUND-BASED READING AND WRITING TRAINING"

Abstract

The aim of study, based on the opinions of teachers in primary schools, the problems of reading and writing training with "sound-based sentence method" in primary schools revealed and provided suggestions for resolving the difficulties. The sample of the research is 15 primary school teachers in seven schools in Adıyaman province. From the qualitative research methods, interview was used in the research. For that reason semi-structured interview form was prepared by the views of the experts. The results obtained in this study were analyzed by applying thematic analysis method. The findings obtained in the study are as follows; there are problems resulting from textbooks, after completing reading and writing with italic and adjoining letters in the forthcoming years vertical basic letters are used, there are problems about the age of starting school, there are ten hours Turkish subject and it is insufficient.

Keywords: Sound-Based Reading and Writing Instruction, Basic Reading-Writing

*Yard. Doç. Dr., Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, E-posta: yunusavci027@hotmail.com

**Sınıf Öğretmeni, Adıyaman Besni İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Şehit Er Serdar Küpeli İlköğretim Okulu, E-posta: msahin0244@hotmail.com

1.GİRİŞ

Eğitim süreci bir bütün olarak ele alındığında insanın potansiyelini en üst düzeyde kullanması ve toplumsal uyumu en önemli hedefler arasındadır. Eğitimin her kademesinde öğrencilerin seviyesine, ilgi ve isteklerine göre gereken bilgi ve becerilerin kazandırılması gerekir. Çocuğa kalıcı alışkanlıkların yoğun olarak kazandırıldığı dönem ilkököl dönemiştir. Öğrencilerin birinci sınıfta kazanacakları güzel ve etkili okuma, dinleme ve izleme, anlama, sözlü ve yazılı anlatım becerileri, olumlu davranış değişiklikleri, gelecekteki öğrenim yaşantılarını etkilemekte ve başarılarına katkı sağlamaktadır (Cemaloğlu, 2000:2).“Günümüzde bireyin çağdaş toplumun işlevsel bir üyesi olabilmesi, kendi iş ve yaşam koşullarını düzenleyebilmesi, özgür, bağımsız ve katılımcı bir kişilik oluşturabilmesi, çağdaş bir dünya görüşü kazanabilmesi okuryazar olması ile mümkündür.” (Çelenk, 2006: 12).

Geleceğin insanının yetiştirilmesinde ilkököl yazma öğretimi büyük önem taşımaktadır. İlk okuma yazma yaşam için bir anahtar rolü oynamaktadır. İnsan yaşamının geleceğe ait projesi ve kaderi ilk yıllarda verilen eğitimle çizilmektedir (Dikmen, 2003: 2).Okuma ve yazmayı öğrenmek, bireyin kendi ayakları üstünde durmasını sağlayan bir etkinliktir. Okuryazar olmadan en basit etkinliklerden, karmaşık bilimsel teknolojik, siyasal ve kültürel etkinliklere kadar çağdaşlığa ait ne varsa hiçbirinden yararlanılamaz. Öyleyse okuma yazmada kazandırılacak bilgi, beceri ve davranışlar, bireyin yaşamında başarı ya da başarısızlığını, bir bakıma mutluluğunu, büyük ölçüde belirleyecektir (Çınar, 2004).

İlköğretim okulları birinci sınıfta çocuklar okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerin yanında dili kullanmayı da öğrenirler. Dili çevrelerinden duydukları kadar öğrenen bireyler okuma-yazma öğrenirken doğru, düzgün ve akıcı bir şekilde kullanmayı öğrenirler. “Çocuklar okumayı öğrenirken dilin yapıları üzerinde düşünmek durumunda kalırlar. Bunun sonucunda, onların sözcük, söz dizimi ve iletişim süreci hakkındaki bilgileri nesnelleşir.” (Wood, 2003: 271). Sağır’a (2002) göre, İlköğretim Türkçe programının temel amaçlarından biri de öğrencilere okuma-yazma alışkanlığının yanında öğrencilere dil ve dilin etkili kullanımını öğretmektir. Çünkü dili etkili kullanabilen bireyler diğer bireylerle iletişim kurabilirler. Kişinin iletişim yeteneğini; büyük ölçüde onun, iletişim aracı olan dili kullanabilme becerisinin belirlediği söylenebilir. Yaşamda başarılı olmak, mutlaka ilköğretimin ilk yıllarında kazanılan alışkanlıklarınve özellikle birinci sınıftaki öğretimin niteliğine bağlıdır. İlk okuma yazma ile kazandırılacak beceri ve alışkanlıkların niteliği, gerek ilköğretimde, gerekse daha sonraki öğrenim yaşamında öğrenciye gerekli olacak, öğrencinin yalnızca Türkçe dersinde değil diğer derslerde ve gelecekteki başarısını büyük ölçüde etkileyecektir (Göçer, 2000: 67; Kılıç, 2000: 18-19).

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

Bu bilgiler ışığında bilginin hızla üretildiği ve tüketildiği günümüzde, ülkelerin gelişebilmeleri ve ilerleyebilmeleri yetişmiş nitelikli insan gücüne bağlıdır. Nitelikli insan yetiştirilmesi de nitelikli bir eğitim gerektirir. İlk okuma veyazma öğretimi ise eğitimin başlangıç aşamasıdır. Dolayısıyla nitelikli bir okuma yazma öğretimi amacıyla öğretmenlerin karşılaştığı sorunların tespiti ve bertaraf edilmesinin eğitsel niteliğin artırılmasında önemli olduğu söylenebilir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı bitişik eğik harfler kullanılarak öğretilen okuma yazma öğretiminde sınıf öğretmenlerinin karşılaştığı sorunların incelenmesi ve bu sorunun alt başlıklarında ders kitapları, okula başlama yaşı, Türkçe dersi haftalık ders sayısı ve diğer sorunları tespit etmek, bu sorunlara çözüm önerileri getirmektir. Bu amaçla aşağıda yer alan problem cümlelerine yanıt aranmıştır:

1. İlk okuma yazma programında belirtilen kazanımlarla, sınıftaki uygulamalar ne kadar uyumaktadır?
2. İlk okuma yazma etkinliklerinde ders kitabından kaynaklanan güçlükler nelerdir?
3. İlkokul birinci sınıfa başlama yaşı kaç olmalıdır?
4. İlk okuma yazma için ayrılan süre ne derecede yeterlidir?

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizine ilişkin bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" türü olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, 39).

Bu araştırma betimsel bir araştırmadır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen bireylerin görüşlerinin çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla sık sık doğrudan alıntılarının kullanıldığı ve elde edilen sonuçların neden- sonuç ilişkileri çerçevesinde yorumlandığı analiz tekniğidir. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılıp; Nitel veri toplama yöntemi olarak görüşme ve doküman incelemesi yapılmıştır.

Bu araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak toplanmış olup, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı deneğe sormak istediği soruları önceden hazırlar. Hazırlanan bu sorular her

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

katılımcıya belli bir sistem çerçevesinde sorulur. Katılımcılardan her katılımcıya aynı soruların sorulduğu görüşmede aynı cevapları vermemelerini sağlamak amacıyla ayrıntıya inebilmeleri sağlanır (Altunışık, Coşkun, Yıldırım ve Bayraktaroğlu, 2001). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği diğer görüşme tekniklerine nazaran daha esnek bir yapıya sahip olması sayesinde eğitimbilim araştırmalarına daha uygun bir veri toplama tekniği görünümünü vermektedir (Türnüklü, 2000). Bu tekniğin esneklik özelliğinden faydalanabilen araştırmacı aydınlanmak istediği konu hakkındaki soruları istediği kadar derinleştirip ayrıntıya inebilir. Bunu yaparken sorulan sorular karşısında zorlanan görüşmeciye küçük ipuçları verebilir.

Bu araştırmada kullanılacak olan görüşme formu hazırlanırken şu ilkelere dikkat edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

1. Kolay anlaşılabilir ve odaklı soruların hazırlanması.
2. Açık uçlu sorular sorulup, yönlendirmekten kaçınılması
3. Çok boyutlu soru sormaktan kaçınılması
4. Alternatif soruların hazırlanması
5. Farklı türden soruların yazılması ve soruların mantıklı bir şekilde düzenlenmesidir.

Bu ilkeler göz önünde tutularak hazırlanan sorular alanında uzman kişilerin de fikri alındıktan sonra görüşme formuna son şekli verilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma gurubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında, Adıyaman ili ilkokullarında görevli, gönüllülük esasına dayalı olarak seçilen on beş(15) öğretmen ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tablo 1’de araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri verilmiştir.

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

Tablo 1.Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Öğretmen	Cinsiyeti	Mesleki Kıdem	Okulun Yerleşim Yeri	Kaç Kez Birinci Sınıf Okuttuğu
1. Öğretmen	Erkek	15 yıl	Köy	3 yıl
2. Öğretmen	Kadın	16 yıl	Köy	3 yıl
3. Öğretmen	Erkek	2 yıl	Köy	2 yıl
4. Öğretmen	Kadın	18 yıl	Merkez	3 yıl
5. Öğretmen	Kadın	25 yıl	Merkez	4 yıl
6. Öğretmen	Erkek	5 yıl	Köy	3 yıl
7. Öğretmen	Erkek	18 yıl	Merkez	3 yıl
8. Öğretmen	Erkek	8 yıl	Köy	3 yıl
9. Öğretmen	Kadın	9 yıl	Merkez	3 yıl
10. Öğretmen	Erkek	14 yıl	Merkez	5 yıl
11. Öğretmen	Erkek	11 yıl	Köy	2 yıl
12. Öğretmen	Kadın	9 yıl	Köy	2 yıl
13. Öğretmen	Erkek	22 yıl	Merkez	4 yıl
14. Öğretmen	Erkek	6 yıl	Merkez	2 yıl
15. Öğretmen	Kadın	15 yıl	Köy	3 yıl

3.3. Verilerin Toplanması

İlkokullara gidilerek okul yöneticileri ile araştırmaya yönelik görüşmelerin yapılması konusunda izlenecek yöntemler görüşülmüştür. Öğretmenler için uygun olan zaman konuşulup anlaşıldıktan sonra okulda seçilen sessiz bir ortamda birebir görüşmeler yapılmıştır. Görüşmenin kaydının daha sağlıklı olması ve kontrollerin yapılabilmesi amacıyla görüşmeciden de izin alarak ses kaydı alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Miles ve Hubennan'ın (1994), (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005) belirttiği gibi veri analizi sürecinde dört aşamadan geçilir. Elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmak için; Elde edilen veriler mantıklı ve anlaşılır biçimde betimlenir, Yapılan bu betimlemeler yorumlanır, Neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır ve araştırmacının yapacağı yorumlar arasında ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerde bulunulması işlemleri vardır. Bu araştırmada bunlar göz önünde bulundurularak, elde edilen veriler betimlenerek yorumlandı. Veriler neden-sonuç ilişkileri irdelenip sonuçlara ulaşıldı. Bu sonuçlar bağlamında ileriye

dönük tahminler yapıldı. Bunlar yapılırken “betimsel analiz” süreci takip edilmiştir. Görüşülen öğretmenlerden elde edilen veriler betimlenerek yorumlandı. Neden sonuç ilişkileri irdelenmeye çalışılıp, okuyucunun rahatça görebileceği özet bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

4. BULGULAR

4.1. Programda Belirtilen Kazanımlarla, Sınıftaki Uygulamalar Arasındaki Uyum

Öğretmenlerle yapılan görüşmeler sırasında öğretmenlere “İlk okuma ve yazma programında belirtilen kazanımlarla, sınıftaki uygulamalar ne kadar uyushmaktadır? Uyuşmuyorsa sizce sebepleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerden sekizi, ilkokuma yazma programında belirtilen kazanımlarla sınıftaki uygulamaların genellikle uyushuğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerden dördü, programda belirtilen kazanımlarla sınıftaki uygulamaların kırsal kesimde uyushmadığını ifade etmiştir.

Öğretmenlerden dördü, birinci sınıfa farklı yaş guruplarından öğrencilerin eğitim aldığını bu sebeple birinci sınıf programında belirtilen kazanımlar ile uygulamaların uyushmadığını belirtmiştir. Bu soruya öğretmenler tarafından verilen cevaplar Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo 2. İlkokuma Yazma Programında Belirtilen Kazanımlarla, Sınıftaki Uygulamalar Ne Kadar Uyuşmaktadır?

Tema	Kodlar	f	%
Kazanımlarla Uygulamalar Arası Uyum	Genellikle Uyuşmaktadır	8	53
	Kırsal Kesime Uyuşmuyor	4	26
	Yaş Farklılığından Uyuşmuyor	4	26
	Bulunduğu Çevreye Göre Değil	2	13
	Kazanımın Uygulanma Süresi ile Sınıftaki Uygulama Saati Uyuşmuyor	2	13
	Anasınıfı ve Kreş Eğitimi Alanlara Uyuşuyor	1	7

Görüşme yapılan öğretmenlerin çoğunluğu, ilkokuma ve yazma programında belirtilen kazanımlarla sınıftaki uygulamaların uyushuğunu söylemiştir. Doğrudan alınan cevaplar şu şekildedir:

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

Birinci sınıfa kayıt olan öğrencilerin farklı yaş guruplarına sahip olması ilkokuma yazma programında belirtilen kazanımlarla sınıftaki uygulamaları sıkıntıya koymaktadır (Ö. 5).

Somut işlemler dönemindeki çocukların soyut kavramlar ve kazanımlar ile karşılaştıklarına, ilkokuma yazma programında belirtilen kazanımlarla sınıftaki uygulamaların kırsal kesimde uyuşmaz (Ö. 15).

İlkokuma yazma programında belirtilen kazanımlarla sınıftaki uygulamalara uyuşmamasının nedeni olarak kazanımların anasınıfı ve kreş eğitimi alanlara yönelik hazırlandığı görülebilir (Ö. 1).

Genel olarak uyuştuğunu söyleyebiliriz. Bir iki husus var o da şudur: Öncelikle programda belirtilen kazanımların fazla olduğunu söylemeliyim. Daha az, net ve uygulanabilir kazanımlar olması gerekmektedir. Hatta şehir, bölge hatta köy farkı göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda kazanımların çok olması birde üstüne sınıfların kalabalık olması uygulama şansını düşürmektedir (Ö.7).

Özellikle bitişik eğik el yazısına geçildiğinden beri sınıftaki uygulamalarla kazanımlar birbirine uymuyor. Sınıftaki uygulamalar daha çok zaman gerektiriyor. Öğrencilerin yazısının daha düzgün olması için çok zaman harcanyor (Ö. 2).

Uyuşmamasının sebebi programın esnek olmayışıdır.. Doğudaki öğretmen kazanımları yetiştiremiyor. (Ö. 3).

Kazanımların kırsal kesimdeki okulların ve özelliklede birleştirilmiş sınıflı okullarda uygulama imkânının kısıtlı olması sebebiyle yeterli şekilde uygulanmamaktadır. Bazı kazanımlarda öğrenci seviyesine uygun olmadığından uyuşmamaktadır (Ö. 6).

Kazanımlarla sınıftaki gerçek uygulamalar birebir uyuşmamaktadır. Kazanımlar hazırlanırken bölgesel farklılıklar, hazır bulunuşluluk düzeyi göz ardı edilmektedir (Ö. 9).

İlk okuma yazma programında ki kazanımlar ile sınıftaki gerçek uygulamalar uyum içerisindedir. Birbiriyle uyuşmaz olursa, öğrenciye bir şey kazandırılmaz (Ö. 14).

4.2. Ses Temelli Cümle Yöntemi İle Okuma Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Problemler

Görüşme yapılan öğretmenlerden sekizi, ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde çocukların okuduğunu anlamada güçlük çektiğini söylemiştir.

Öğretmenlerden on üçü, ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde harflerin okunuşu sessiz harflerin sonuna herhangi bir sesli harf getirilmeden yapılıyor. Ancak veliler bunu bilmediğinden harfleri çocuklara

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

öğretirken sessiz harflerin arkasına sesli harf getirerek okuyor. Böyle bir durumda da çocuğun bir karmaşa yaşadığını ifade etmiştir.

Öğretmenlerden onu, ses temelli cümle ile okuma yazma öğretiminde öğrencilerin kendi yazısını okuyamadığını belirtmiştir.

Tablo 3.Ses Temelli Cümle Yöntemi İle Okuma Yazma öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Problemler

Tema	Kodlar	f	%
Karşılaşılan Problemler	Velilerin sesleri yanlış öğretmesi	13	86
	Bitişik eğik yazı yazan öğrencinin kendi yazısını okuyamaması	10	66
	Okuduğunu Anlayamama	8	53
	Sözcüklerin yanlış hecelenmesi	7	46
	Hızlı ve akıcı Okuyamama	5	33
	Seslerin yanlış telaffuzu	4	26
	Sesleri doğru birleştirememesi	3	20

Görüşme yapılan öğretmenlerin hepsi ses temelli yöntem ile okuma yazma öğretiminde problemlerle karşılaştığını belirterek; öğrencilerin bu yöntemle okuma yazma öğrendiklerinde okuduğunu anlamada yetersiz olduklarını, okumalarında akıcılık olmadığını belirtmişleridir. Ayrıca parçadan bütüne doğru bir yol izleyen bu yeni yöntemin somut işlemler döneminde olan ve bütünü görebilme yeteneğine henüz sahip olmayan 7 yaş çocukları için zorlayıcı bir yöntem olduğuna dikkat çekmişlerdir. Öğretmen ifadelerinden yapılan alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Sesleri doğru birleştirememekten kaynaklanan problemler vardır, sesin ağızdan yanlış çıkarılmasının sonucunda okumada yanlışlık olmaktadır. Örneğin, öğrenciler tarafından “c” sesi “cı” olarak, “z” sesi “zı” olarak telaffuz edildiğinde “baba” sözcüğü “biabia” olarak, “dede” sözcüğü “diedie” olarak okunmaktadır. Bunların yanı sıra, ses temelli cümle yöntemi uygulanırken kullanılan bitişik eğik harfleri yazarken öğrencilerin zorlanmaktadır ve ne yazacaklarını değil de nasıl yazacaklarını düşünmekten okumada yavaşlama anlamsızlaşma olabilmektedir (Ö. 11).

Özellikle yazı ile ilgilidir. Yazılar bozuk oluyor. Öğrenciler birinci sınıfa başlamadan önce evlerinde sesleri yanlış öğrenerek geldiklerinde hece döneminde çok zorluklar yaşıyor. (Ö. 2).

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

Karşılaştığımız güçlüklerin başında ünsüz harflerin seslerini kavratmadaki güçlük gelmektedir. Özellikle ailelerin ünsüz harflerin yanına “e” sesini getirerek harfleri öğretmeleri sıkıntı yaratıyor. (Ö. 4).

Ses temelli cümle yönteminde çocuklar çabuk okumaya geçiyor fakat hece bütünlüğünü algılamakta zorlanıyor. Açık heceleri kavratmak zor oluyor. Bazı öğrenciler kapalı heceyi okuyor, açık hecede takılıyor. (Ö. 5).

Yazılması ve okunması zor olan bazı seslerin daha kolay yazılabilen ve okunabilen seslerden sonra gelmesi yöntemin uygulanmasını kolaylaştıracaktır (Ö. 6).

Ses temelli yöntemde en büyük sıkıntılardan biri çok hızlı ve seri geçildiği için (programın içeriği gereği) bazı öğrenciler buna uyum sağlayamıyor. Bu tarz öğrenciler ileride de bunun sıkıntısını çekmektedir. Kanımca uygulanan yaş farkı bunda etkili olmaktadır (Ö. 7).

Okuma yazmaya geçme daha uzun zamanda gerçekleşmektedir. Bu nedenle veli ve öğretmende stres başlıyor (Ö. 8).

Bazı harflerin çıkışında öğrenciyle birlikte öğretmen bile zorlanmaktadır. Ses temelli öğretimde bazen hece oluşturmada sesler birbirinden çok bağımsız gibiymiş gibi söylenmekte bu da okumada ve hece oluşturmada aksaklıklara yol açmaktadır (Ö. 9).

6-7 yaş grubu çocuklar önce bütünü görür. Bu bilimsel bir veridir. Ses temelli sistemde ise parçadan bütüne gidilmektedir. Bunu sorun olarak görüyorum (Ö. 12).

4.3. Ders Kitaplarından Kaynaklanan Güçlükler

Öğretmenlerden on biri, ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde kullanılan ders kitaplarında sözcüklerin hecelerine yanlış ayrıldığını söylemiştir.

Öğretmenlerin hepsi, ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde kullanılan ders kitaplarının yetersiz olduğunu bunların dışında kaynaklar veya fotokopi şeklinde yazıcıdan çıkardıkları etkinlik kâğıtlarını kullandıklarını söylemişlerdir.

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

Tablo 4.Ders Kitaplarından Kaynaklanan Güçlükler ve Dağılımları

Tema	Kodlar	f	%
Ders Kitaplarından Kaynaklanan Güçlükler	Ağırlıklı olarak başka kaynak kullanımı	15	100
	Sözcüklerin hecelerine yanlış ayrılması	11	66
	Görsellerle ses uyumsuz	6	40
	Bazı sözcükler soyut	4	26
	Bazı sözcükler öğrencinin günlük hayatta kullanmadığı sözcükler	3	20
	Ses öğretimi esnasında etkinliklerin seviyenin üzerinde ve yetersiz olması	3	20

Öğretmenlerinbiri dışında hepsi ders kitabı olarak kullanılan okuma yazmaöğreniyorum kitabını içerikve işleniş açısından yetersiz ve olumsuz bulunduğunu belirtmişlerdir. Görüşme yapılanöğretmenler kitaptaki çizgi çalışmalarının çok yetersiz olduğunu ses temelli cümleyönteminin bitişik eğik yazı ile birlikte uygulandığının unutulmaması gerektiğini vebitişik eğik yazı için çizgi çalışmalarına önem gösterilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Somut işlemler döneminde bulunan öğrenciler için soyutsözcüklerin örnek olarak verildiğinden, ses görsellerinin verilmek istenen sesle alakası yoktur (Ö. 4).

Kelimelerin anlamını bilmeden sadece okumuş olmak için okuyorlar. Bu da metinde anlama-anlatım sorunlarına yol açıyor. Özellikle ana fikir bulma konusunda (Ö. 2).

Resimlerle harf arasında alakasız bağlantılar olabiliyor. Örneğin “ü” harfinde tavuk resminin konulması gibi, bazıları bu bağlantıyı kurabiliyor. Ama bazıları sıkıntı yaşıyor. “ü” harfinde üzüm resmi olsa daha iyi olur (Ö. 3).

Ders kitapları zaman zaman anlamayı zorlaştıracak kadar sıkıcı ve seviye üstü olabilmektedir. Çalışma kitabındaki etkinlik soruları kazanımlara uygun, somut çıkarımlar yapacak kapasitede olmayabiliyor. Bu durum öğrencinin konuyu tam kavramamasını olumsuz etkilediği gibi,

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

çocukların sıkılmasına yol açmaktadır. Öğretilmek istenen sesle ilgili görseller, sınıf içi öğretmenin öğrencilere örnekler verilmesi ile desteklenmelidir (Ö. 4).

Ders kitaplarında alıştırılmalar yetersiz bir iki örnekle harfi bitiriyor. Hâlbuki bir harfi kavratmak için bol bol çalışmaya yapmak gerekiyor. Bununla birlikte kitaplardaki resimlerde birden fazla obje var ve bir kısmı harfle doğrudan bağlantılı değil dolayısıyla bizim bu konuda açıklamalar yapmamız gerekiyor (Ö. 5).

Ders kitaplarının içeriği etkinlik açısından çocukların ilgisini çekmemektedir. Ders kitabını hazırlayan firmanın özel olarak çıkardığı kaynaklar yardımcı kaynaklardan çok farklı (Ö. 8).

Ders kitabında yer alan etkinlikler çoğu zaman güzel ve verimli gibi görünse de bazen üst düzey beceri veya teknolojik araçlar gerektirmektedir. Haliyle teknolojinin uğramadığı okulda bu etkinlikler yapılmamakta ve havada kalmaktadır. Ayrıca özellikle Türkçe kitaplarında bazı metinler gereğinden uzun, sıkıcı ve anlamsız olabilmekte (Ö. 9).

Ders kitaplarında somut kavramlar olduğunda öğrencilerin anlamalarında bir sorun yaşanmıyor. Soyut kavramlar olduğunda bazı anlama problemleri görülüyor (Ö. 11).

Ders kitabı öğrencinin öğrenmesi için yeterli içeriğe sahip değildir. Yeterince etkinlik bulunmamaktadır. Örneğin bir öğrencinin bir sesi doğru yapabilmesi için iki üç sıra çalışma bulunmakta. Bence bir ya da iki sayfa bulunmalıdır. Öğretilmek istenen sesin ne kadar çok tekrar edilirse, o kadar çok öğrenmeyi kolaylaştırmasına yardımcı olur. Etkinlik olarak da kitapta fazla bir şey yok. Verilen ses ile ilgili ses bulmacası, metinler buna benzer etkinliklerle zenginleştirilmesi lazım (Ö. 14).

4.4. Bitişik Eğik Harflerle Okuma Yazma Öğretimi Sonrasında Dik Temel Harfler

Öğretmenlerden on üçü, bitişik eğik harflerle okuma yazma öğretimi tamamlandıktan sonra dik temel harflerle karşılaşan öğrencilerin uyumsuzluk yaşadığını söylemiştir.

Öğretmenlerintamamı, bitişik eğik harflerle okuma yazma öğretimi tamamlandıktan sonra dik temel harflerle karşılaşan öğrencilerin kısa veya uzun süreli uyumsuzluk yaşadığını belirtmiştir.

Öğretmen görüşleri aşağıda belirtilmiştir.

Bitişik eğik harflerle okuma yazma öğretimi tamamlandıktan sonra dik temel harflerle karşılaşan öğrenci uyumsuzluk yaşamıştır, bununla birlikte okuma yazma öğretimi esnasında bitişik eğik harflerle birlikte dik temel harfleri vermediğimden dolayı pişmanım. Bence öğretim esnasında dik

temel harfleri de birlikte verilmesi daha olumlu sonuçlar doğuracaktır (Ö. 9).

Tablo 5. Bitişik Eğik Harfler Sonrası Dik Temel Harflerde Karşılaşan Öğrenci Uyumsuzluk Durumu

Tema	Kodlar	f	%
	Uyumsuzluk yaşandı	13	86
Yazı Tipi	Kısa bir süre uyumsuzluk yaşandı	2	13

Görüşmeye katılan öğretmen görüşleri aşağıda örneklendirilmiştir.

Bitişik eğik harflerle okuma yazma öğretimi tamamlandıktan sonra dik temel harflerle karşılaşan öğrenci kısa bir süre uyumsuzluk yaşamakta ama hemen atlatılmaktadır. Dik temel harfler kullanılarak yazılan hikâyeler dağıttım, her gün bir öğrenci görevlendirerek sınıfa günlük gazete aldurdım ve bu sayede okuma hızı da arttırılmıştır (Ö. 7).

Dik temel harflerin toplumda ve zaman zaman öğretmenlerin sınıfta kullanımından dolayı öğrenciler de kullanımda heves oluşturabiliyor. Öğrenciler ileriki yıllarda dik temel harfleri kullanacağını düşünüyor. (Ö. 4).

İkinci sınıftan itibaren düz yazı yazma merakları geliyor. Bazı öğrenciler düz yazıya geçmek istiyor. Defterlerine el yazısı yazıyorlar ama kendi kendilerine olduklarında düz yazıyı tercih ediyorlar (Ö. 5).

Uyumsuzluk yaşayan çocuklar var. Bunun sebebi ise çocuğun harfi benzetememesi, harfin başka bir şeklinin olduğunu kavrayamaması (Ö. 6)...

Kesinlikle uyumsuzluk yaşıyoruz. Birincisi yazılar bozuluyor. Çünkü öğrenci düz yazı yazmaya heves etmeye başlıyor. O yazıyı yazmak için büyük bir gayret içerisine giriyor. Dolayısıyla yazılarda çok büyük bir değişiklik olmaktadır. Hatta öyle ki kendi okuduğu yazıyı bile okuyamama dercesine gelen öğrenciler gözlemlenmektedir. İkincisi yazıların yazımında yavaşlamalar olmaktadır. Üçüncüsü ise okumalar konusunda zorluklar yaşanmaktadır. El yazıyı çok hızlı okuyan bazı öğrencilerin düz yazıyı okumada yavaşlama tespit edilmiştir (Ö. 7).

Bitişik eğik el yazısının kullanılması bana göre öğrencinin öğrenmesinde ve yazmasında büyük bir problemdir. Öğrenci sadece kitaptaki ve defterde yaptığı çalışmalarla el yazısını görüyor. Bunun dışında kalan yazılı ve görsel tüm araçlarda düz yazıyla karşılaşılıyor. Bu da bana çok mantıklı gelmiyor. Öğrenci başka yerde karşılaştığı dik temel harflerle yazılmış bir yazıyı, kendi öğrendiği eğik el yazısı ile karşılaştırmaktadır. Yazma işine geldiğinde önündeki metin dik temel yazı, öğrenciden beklenen eğik el yazısı. Eğik el yazısı öğrencinin öğrenimi açısından şuan ki duruma

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

bakıldığında çok zor bir engeldir. Dik temel yazının kullanılması gerekmektedir (Ö. 14).

4.5. Birinci Sınıf Öğrenim Yaşı

Birinci sınıfa yeni başlayan öğrencilerin okul başlama yaşıyla ilgili olarak öğretmenlerden on üçü, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirtilen yaş sınırını doğru bulmadığını ifade etmiştir.

Öğretmenlerin tamamı sınıftaki farklı yaş guruplarının öğrenmeyi olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

Tablo 6. Öğrenim Yaşına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	Kodlar	f	%
Birinci Sınıf Öğrenim Yaşı	Yönetmeliğin yaş sınırları doğru değil	13	86
	Okul idaresinin ve öğretmenlerin okula başlama yaşı ile ilgili yetki sahibi olması gerekir	8	53
	Birinci sınıfa kayıt yaşı 72 ay ve üzeri olmalı	5	33
	Yönetmeliğin yaş sınırları doğru	2	13

Görüşmeye verilen cevaplara bakıldığında öğretmenlerin Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirlenen yaş sınırlarını doğru bulmadıkları; okula kayıt yaşının 70 ay ve üzeri olmasının uygun olacağı; kayıt edilirken öğretmen ve idarecilerin ortaklaşa karar vermesi gerektiği doğrultusunda görüş belirtmişlerdir.

Öğretmen görüşleri örneklendirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirlenen yaş sınırlarını doğru bulmuyorum. Farklı yaş gurubundaki öğrenciler aynı sınıfta eğitim öğretim görebilmektedir. Daha küçük yaş gurubundaki öğrenciler, büyük yaş gurubu öğrencilerine göre zorlanmakta ve bu küçük yaş gurubu öğrencilerin kendilerini diğer çocuklarla aynı ortamda bulmasından dolayı kendini yetersiz görmekte bu da öğrencide öz güven duygusunun oluşmasında engel teşkil etmektedir. Bazı öğrenci velilerinin çocuğunu tam olarak zihinsel ve fiziksel olarak tanımamaları sonucu okula kaydolan öğrencilerin zamanla diğer öğrencilere göre başarısız olduğu ve bunun öğrencinin psikolojisine etki etmesi ve içine kapanıp sosyalleşmesine engel olduğunu gözlemlemekteyim (Ö. 11).

Sınıfta farklı yaş guruplarının olması eğitim öğretimi olumsuz etkiliyor ve öğretimde aksaklıklara yol açıyor. Yaşı biraz daha büyük hazır bulunuşluluk düzeyi biraz daha yüksek olan öğrenci konuyu, sesi

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

öğrenmişken, zorluk çeken öğrenciyi beklerken sınıfta sıkılmakta haliyle sınıfta bazı uygunsuz ve rahatsız edici davranışlar sergilemektedir. 60 aylık öğrencinin okula başlaması veliden ziyade öğretmenin inisiyatifine bırakılmalıdır. Çünkü bu konuda öğrencinin öğrenip öğrenemeyeceğine en iyi öğretmen karar verir. Genelde her veliye göre çocuğu başarılı ve zekidir. Ayrıca oyun çağındaki çocuğun ana kucagından alınıp okula getirilmesi doğru değildir (Ö. 9).

Yaş uygulamasında 72 ayını doldurmuş olan çocuklar okula daha çok uyumlu oluyor. 72 ayın altındaki öğrencilerde problemler yaşanıyor. 60-66 aylık çocuklar genellikle okuma yazmaya geçmekte geride kalıyor veya geçemiyorlar. Dolayısıyla bütün sınıfın ders ortamını ve konu işleyişini etkileyebiliyorlar (Ö. 12).

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirlenen yaş sınırlarını doğru bulmuyorum. Çünkü burada biz eğitimcilere bir söz kalmıyor. Veli isterse gönderir isterse göndermez. Çocuğun gelişimini yani 1. sınıfa kaydının uygun olup olmadığını en iyi olarak bilen bizler yani bu işi yapanlarız. Çocuğun gelişimi yetersiz olmasına rağmen 60-66 aylık arası ise veli göndermek istiyor ve bizlerde kabul etmek zorunda kalıyoruz. Ama sonuç hüsrana oluyor çocuk yapamıyor ve arkadaşlarından geri kalmak zorunda kalıyor. Bu geri kalma çocuğun bütün hayatına yansıyor ve çocuk başarısız bir birey olarak çıkıyor (Ö. 6).

Yönetmeliğin öngördüğü yaş sınırının küçük olduğunu düşünüyorum. Sınıf içi ay farklılıklarının öğretilmede zorluk yaşattığını gözlemliyorum. Öğrencinin sınıfa kaydında öğretmen görüşü alınmalıdır. Birinci sınıf öğrenim yaşun en az 70 ay olması gerektiğini düşünüyorum (Ö. 4).

Sınıfta farklı yaş gruplarının olması yöntemin uygulamasını olumsuz yönde etkiliyor. Çünkü yaşça küçük öğrencilerin el ve parmak becerilerinin gelişiminden dolayı yazı yazmada zorlanılıyor. Bu durum okumayı da etkiliyor. Dolayısıyla geriden gelme durumu söz konusu olmaktadır. Bu da bütün bir eğitim-öğretim hayatını etkilemektedir. Dolayısıyla bütün bunlar öğretmenin sınıftaki uygulamasını etkiliyor. Öğretmen farklı yöntemlere başvurmak durumunda kalıyor. Sınıftaki ahenk ve birliktelik de bozulmuş oluyor. Bu da sınıfın seviyesini etkiliyor (Ö. 7).

4.6. Türkçe Ders Saati

Öğretmenlerden üçü, günde iki saat haftada toplam 10 saat Türkçe dersi okuma yazma öğretimi için yeterli olduğunu söylemişlerdir. Öğretmenlerden on ikisi, günde iki saat haftada toplam 10 saat Türkçe dersi okuma yazma öğretimi için yeterli olmadığını söylemişlerdir.

Tablo 7. Türkçe Ders Saati Yeterlilik Durumu

Tema	Kodlar	f	%

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

	Yeterli Değildir	12	80
Türkçe Ders Saati	Yeterlidir	3	20

Görüşmeye katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu birinci sınıfta okuma yazma etkinliklerine daha çok zaman ayrılması gerektiği doğrultusunda görüş belirtmişlerdir. Ayrıca okuma yazmaya geçmek konusunda acele edilmezse ve serbest etkinlikler dersinde de okuma yazma etkinliklerine yer verilirse haftada 10 saat Türkçe dersinin yeterli olacağı doğrultusunda görüş belirtmişlerdir.

Öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ders saati yeterli değil biz öğretmenler bu ders saatine uyamıyoruz. Günde 4 saat okuma yazma faaliyetine ayırıyoruz (Ö. 5).

Eğitimi oyunlaştırıp Oyun ve Fiziki etkinlikler dersi ile Serbest Etkinlikler derslerini Türkçe dersi ile ilişkilendirip oyun ve etkinlikler düzenlersek yeterli yoksa birinci sınıf için yeterli değil. Ancak okuma yazma bir ay geç gerçekleşse önemli değil önemli olan çocukların kazanımları kazanması diye düşünüyorum. Ama biz ikinci dönem okuma kitaplarına geçtiğimiz için yeterli değil (Ö. 6).

Birinci sınıf için günde iki saat yetmez. Çünkü 60 aylıktan başlayan çocuklara soyut olan harfleri öğretmek ve yazı yazmasını öğretmek oldukça zor. Fakat dediğim gibi 72 aylık ve üzer, oldular mı günde iki saat yeterli olur diye düşünüyorum. Günde 3 saat Türkçe dersi olması da doğru değildir. Çocuklar bir yerden sonra sıkılıyorlar. Yani çözüm okula kayıt yaşı ile çözülebilir (Ö. 3).

Bendeniz şu ana kadar dört kez birinci sınıf okuttum. Bence yeterli değil. Şöyle ki birinci sınıfta dönem dönem ayrılmalı. Birinci dönem yeterli gelmiyor. Bu dönemde günde üç saate çıkarılabilir. Çünkü birçok öğretmen inisiyatifini kullanarak zaten bunu yapıyor. İkinci dönemde ise tekrar 2 saate dönülebilir (Ö. 7).

Birinci sınıf başta olmak üzere okuma ve yazmaya ayrılan süre arttırılmalıdır(Ö. 13).

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın amacı doğrultusunda, elde edilen bulgulara yönelik aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Görüşme yapılan öğretmenlerin tümüne yakını ses temelli cümle yöntemi ile okuma yazma öğretiminde değişik birçok problemle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu problemlerin; öğrencilerin okuduğunu

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

anlamama, harflerin seslerini yanlış çıkarmalarından kaynaklı yanlış okumaları, iki sesi birleştirirken ayrı ayrı okuyup sesleri birleştirememeleri ile ilgilidir. Ayrıca yöntem uygulanırken kullanılan bitişik eğik harflerle yazan öğrencinin yazdıktan sonra kendi yazısını okuyamadıkları ya da yanlış okudukları yönünde görüş bildirmişlerdir. Bununla beraber bu yaş çocukların gelişim özelliklerinin bütünü görmeyi gerektirdiğini, uygulanan bu yöntemin çocukları parçayı görmeye yönlendirdiği için çocukların zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Yapılan araştırmalarda benzer nitelikli problemlere değinilmiş ve ses temelli cümle yönteminin uygulamadaki eksik yönlerine alan yazında yer verilmiştir (Sönmez, 2006; Uğuz, 2006; Gün, 2006; Samancı, 2007; Yıldırım, 2008; Değirmenci, 2008; Bektaş, 2007; Şahin, 2008; Aktürk, 2009; Ortabağ Çevik, 2006; Arslantaş ve Cinoğlu, 2010; Alyıldız, 2011; Yalçın, 2015)

Öğretmenler birinci sınıf Türkçe ders kazanımlarının bazılarının anasını ve kreş eğitimi alanlara yönelik olduğu, birinci sınıfa erken yaşta kayıt olan öğrencilere yönelik olmadığını ve öğretim programında belirtilen kazanımın uygulama saati ile sınıftaki uygulamanın uyuşmadığını söylemişlerdir.

Öğretmenlerin tümüne yakını ses temelli cümle yöntemi ile okuma yazma öğretimi sırasında kullanılan “okuma yazma öğreniyorum” kitabını yetersiz gördüğünü, bu kitapta sözcüklerin hecelerine yanlış ayrılmasının sonucu olarak öğrencilerde okuma bozukluğunun görüldüğünü ifade etmişlerdir. Ayrıca kitapta soyut düşünme yeteneğine sahip olmayan öğrencilere soyut örneklerin verildiği vurgulandı. Aynı zamanda öğretmenlerin büyük çoğunluğu kaynak kitabı yetersiz bulduğunu bu sebeple ek kaynak kitaplara gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Kaynak kitaptaki yanlışlık ve eksiklere örnek olarak; sözcüklerin hecelerine yanlış ayrılmasından dolayı öğrencilerin heceleme ve yanlış öğrenmeleri, ses öğretimindeki etkinliklerin bir sayfayla sınırlandırıldığı, örnek olarak verilen sözcüklerin soyut ve günlük hayatta öğrencilerin çok sık karşılaşmadığı seviyelerine uygun olmayan sözcükler olduğu, öğretmek istenen sesle birlikte verilen görselin sesle alakası olmadığı verilmiştir. Kutluca Canbulat (2013) araştırmasında dilbilim uzman görüşüne dayandırarak ders materyallerinde kullanılan ifadelerin yöntemin yapısı ile ilişkili ses, hece, ek kök, kelime oluşturma süreçleri ile ilgili ve yöntemin yapısı ile ilgili bulgularda da birtakım yanlışlara rastlandığını belirtmiştir. Ayrıca Bektaş, (2007) araştırması sonucunda öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun “Okuma Yazma Öğreniyorum” kitabını ve yöntemle ilgili diğer kaynakları yetersiz bulduğunu belirtmiştir. Yalçın, (2015) araştırmasında öğretmenlerin ders kitaplarındaki dikteyi geliştiren etkinlikleri yeterli bulmadıklarını ve gerekli hazırlıkları kendilerinin yaptığını ifade etmektedir. Araştırmaya göre program ile ilgili olarak

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

öğretmenler, parçadan bütünegeçildiği için programın öğrenci gelişimine uymadığı görüşündedir.

Öğretmenlerin tamamına yakını, bitişik eğik harflerle okuma yazma öğretirken dik temel harfleri de birlikte verdiği için dik temel harflerle okuma yazma konusunda problem yaşanmadığını belirtmiştir. Bununla beraber okuma yazma öğretimi sırasında yalnızca “okuma yazma öğreniyorum” kitabını kullanmış olsalardı, bu kitapta dik temel harflere yer verilmediği için çocukların uyumsuzluk yaşamalarının kaçınılmaz olduğu doğrultusunda görüş bildirmişleridir. Aktürk ve Mentiş Taş, (2011) ve Kadioğlu Ateş, Ada ve Baysal, (2014) Belet ve Karadağ, (2007) araştırmalarında; öğretmenlerin Ses Temelli Cümle Yönteminin sınırlılıkları hakkındaki görüşlerinde en sık rastlanan görüşlerden biri bitişik eğik yazının kullanılmasındaki güçlükler olmuştur.

Öğretmenlerin tümüne yakını birinci sınıfa başlama yaşının düzeltilmesi gerektiğini, bu konuda öğretmen ve okul idarecilerine inisiyatif verilmesi gerektiğinin, herhangi bir düzenleme olmadığı takdirde sınıflarda farklı yaş guruplarından öğrencilerin olduğunu bunun da sınıfta sorunlara neden olduğunu vurgulamışlardır.

Öğretmenlerin tamamına yakını günde 2 saat, haftada toplam 10 saat Türkçe dersinin birinci sınıf öğrencilerinin okuma yazma faaliyetleri için yetersiz olduğunu ders saati sayısının yükseltilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

5.2. Öneriler

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği birinci sınıfa kayıt yaşı ile ilgili madde de düzenleme yapılabilir. 60-66 ay arasındaki çocukların birinci sınıfa kaydettirilmesi yerine 66-72 ay arasındaki çocukların kayıt işlemleri birinci sınıf öğretmenler zümresi, rehber öğretmen ve okul idarecisi başkanlığında komisyon marifetiyle yapılabilir. 72 ay ve üzeri çocuklar birinci sınıfa doğrudan kayıt edilmelidir. Hiçbir öğrenci doktor raporuna muhtaç bırakılmamalıdır.

2005 yılında birinci sınıfların eğitim programı değişmiştir. Bu değişiklikte ses temelli cümle yöntemi benimsenmiştir. Program uygulanmaya başlandığında eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde harfleri öğrenme ve yazma etkinliklerine başlanıyordu yani birinci dönem okuma ve yazmaya hazırlık çalışmaları ile geçiriliyordu. Şimdiki durumda ise küçük yaşta birinci sınıfa gelen öğrenci çok kısa bir süre okuma ve yazmaya hazırlık çalışmaları eğitimi aldıktan sonra hemen harfler verilmektedir. Öğretmenler arasındaki rekabetten dolayı 2. dönem başında artık hikâye ve metin okumaya geçilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı hazırlık çalışmaları süresini ve harflerin işleniş süresini bir takvime bağlayarak ilan etmeli hızlı ve rekabetçi anlayışı engellenebilir.

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu 1. Sınıf ders çizelgesinde Türkçe günde 2 saat haftada toplam 10 saat olarak belirlenmiştir. Daha üst sınıflarda yeterli olsa da, 1. sınıf için yetersiz bir planlamadır. 1. Sınıf ders çizelgesinde Türkçe ders saati arttırılabilir veya birinci sınıfa özgü sadece ilk okuma yazma ile ilgili etkinliklerin yapıldığı bir ders planlanabilir.

Ses temelli cümle yönteminde bitişik eğik el yazısı kullanılmaktadır. Ancak öğrenciler üst sınıflara geçince dik temel harfleri kullanarak yazmaktadırlar. Ayrıca öğrenciler kendi yazdıklarını okumada büyük zorluk çekmektedirler. Yaş itibariyle parçadan ziyade bütünü görebilen birinci sınıf öğrencileri anlamlı okuma sıkıntısı yaşamaktadırlar. Bu nedenlerle kalıplaşmış yöntemler yerine yeni yöntem çalışmalarına ağırlık verilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Y. (2009). İlk Okuma-Yazma Öğretiminde “Ses Temelli Cümle Yöntemi” in Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı*, Konya.
- Aktürk, Y. ve Mentiş Taş, A. (2011). İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Ses Temelli Cümle” Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri. (Şanlıurfa Viranşehir Örneği). *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. Haziran 2011, 2 (1), 27-37.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S. (2001), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Adapazarı: Sakarya Kitapevi.
- Alyıldız, A. (2011). Ses Temelli Cümle Yöntemiyle İlkokuma Yazma Öğretiminde Öğrenci Hatalarının İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı*. İstanbul.
- Arslantaş, H. İ. ve Cinoğlu, M. (2010). İlkokuma Yazma Öğretiminde Ses Temelli Cümle Yöntemiyle Çözümleme Yönteminin Karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Nisan 2010/ Cilt. 11, Sayı. 1, ss. 81–92.
- Bektaş, A. (2007). Ses Temelli Cümle Yöntemiyle Gerçekleştirilen İlk Okuma-Yazma Öğretiminin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı*. Adana.
- Belet, D. ve Karadağ, D. (2007). Ses Temelli Cümle Yönteminin Etkililiğine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 18-20 Haziran 2007, Adana.
- Cemaloğlu, N. (2000), *İlk Okuma Yazma Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çelenk, S. (2006), *Etkinlik Temelli İlkokuma ve Yazma Öğretimi*, İstanbul: Morpa.
- Çınar, İ. (2004) , “Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretimlerde İlkokuma Yazma Öğretimine İlişkin Bir Araştırma”, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:7.
- Değirmenci, M. (2008). İlk Okuma Yazma Öğretiminde Ses Temelli Cümle Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

- Dikmen, S. (2003), *İlk Okuma Yazma Öğretimi Öğretmen Rehberi*, Ankara: Pelikan Tıp ve Teknik Kitapçılık Tic. Ltd. Şti.
- Göçer, A. (2000), *İlköğretim Öğretmeni Adaylarına İlkokuma Yazma Çalışmaları ile İlgili Pratik Öneriler*, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:148, Ankara: MEB Yayınları.
- Gün, A. (2006). Öğretmenlerin Ses Temelli Cümle Yöntemine İlişkin Algıları ve Görüşleri. (Yüksek Lisans Tezi). *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı*. İzmir.
- Kadioğlu Ateş, H., Ada, S. ve Baysal, Z. N. (2014). Ses Temelli Cümle Yöntemine Göre İlk Okuma Yazma Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Güz, Sayı 5, 79-96.
- Kılıç, A. (2000), “*İlkokuma Yazma Öğretiminde Programlandırılmış Öğretime Göre Metin Yönteminin Etkililiği*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kutluca Canbulat, A. N. (2013). Ses Temelli Cümle Yöntemi ile İlk Okuma Yazma Öğretiminde Anlamlı Okumayı Etkileyen Unsurlar. *Mediterranean Journal of Humanities*. III/2, 2013, 173-191.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. SagePublication, London, 2. Edition.
- Ortabağ Çevik, S. (2006). Birinci Sınıf Öğretmenlerinin İlk okuma Yazma Öğretiminde Ses Temelli Cümle Yöntemine İlişkin Görüşleri (Bursa İli Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Eskişehir.
- Sağır, M. (2002), *Türkçe Dilbilgisi Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Samancı, S. (2007). Ses Temelli Cümle Yöntemiyle Okuma Yazma Öğretiminde İlköğretim Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Problemler. (Yüksek Lisans Tezi). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Afyon.
- Sönmez, M. (2006). Ses Temelli Cümle Yönteminin Uygulanmasında Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. (Yüksek Lisans Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı*. Ankara.
- Şahin, N. (2008). Ses Temelli Cümle Yöntemine Yönelik Öğretmen Görüşleri ve Uygulamalarına İlişkin Bir İnceleme. (Doktora Tezi). *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı*. Bursa.

Ses Temelli Okuma-Yazma Öğretiminde Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştığı Sorunların İncelenmesi

- Türnüklü, A. (2000), “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme,”*Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*.
- Uğuz, S. (2006). Ses Temelli Cümle Yönteminin Öğretmenler Tarafından Algılama Biçimleri Ve Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler. (Yüksek Lisans Tezi).*Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Afyon.
- Wood, D. (2003), *Çocuklarda Düşünme ve Öğrenme* (E. Kılıç, Çev.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yalçın, R. (2015). Ses Temelli Cümle Yönteminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi “Alanya Örneği”. (Yüksek Lisans Tezi). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Yüksek Lisans Programı*. Burdur.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, M. (2008). Birleştirilmiş Sınıflı İlköğretim Okullarında Ses Temelli Cümle Öğretimi Yöntemi İle İlk Okuma Yazma Öğretimi Sırasında Karşılaşılan Güçlükler. (Yüksek Lisans Tezi). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı*. Adana.

SIİRT MENKİBELERİ VE TÜRBE RİTÜELLERİ

Rezan KARAKAŞ

Maya Akademi Yayınevi, Ankara, 2014. 189 Sayfa, ISBN:
9786054515448

Erdem AKIN*

Son zamanlarda Türk halk edebiyatı alan yazınında efsane derleme ve inceleme çalışmaları yoğunluk kazanmaktadır. Henüz derleme yapılmamış yörelerde araştırmacılar kaynak kişilere ulaşım sözlü ürünlerimizi yazılı kültür ortamına aktarabilmek için büyük çaba sarf etmektedirler. İşte, Siirt ili için böyle bir ihtiyacı karşılayan Rezan Karakaş'ın, "*Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri*" adlı eseri, Nisan 2014'te Maya Akademi yayınevinden çıktı. Yazar, Dicle Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirmiş, yine aynı üniversitede Türk Halk Edebiyatı alanında yüksek lisans eğitimi almış, "Kemal Tahir'in Romanlarında Halkbilimi Unsurları" teziyle doktorasını tamamlamıştır. Nisan 2015'te doçent unvanını almıştır. Menkıbeler, mitoloji, yeme içme kültürü giyim-kuşam ve daha pek çok konuda geniş bir alanda çalışmaları bulunmaktadır. *Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri* adlı kitabında ise Siirt menkıbeleri üzerine yoğunlaşmış, Siirt iline has bilinmeyen türbe ritüellerinin izini sürmüştür. Dört yılı aşkın derleme ve gözlem yaptığı Siirt ili merkez ve ilçelerinde, türbe ritüellerinin sürdürülmesinin sebeplerini, birtakım uygulamaların kaybolmasının nedenlerini ve belli başlı ritüellerin sonraki süreçte yerini neyin aldığını sonuç olarak menkıbelerin oluşum ortamında kültürel yapılanmanın nasıl değiştiğini tespit etmeyi amaçlamıştır.

Yazar, eserin amaç ve yöntemine kitabın önsözünde şu şekilde değinmiştir. "Bu araştırmanın özünü, Siirt menkıbeleri ve türbe ritüelleri oluşturmaktadır. Siirt yöresi, türbe ve ziyaret yerleri açısından büyük önem taşır. Bu çalışmada Siirt menkıbeleri, motif yapısı bakımından incelenmiş; aynı zamanda hakkında menkıbeler anlatılan dini şahsiyetlerin türbeleri etrafında gerçekleştirilen ritüeller irdelenmiştir" (Karakaş, 2014: 3).

Eser sırasıyla şu altı ana başlıktan oluşmaktadır; "Halkbilimi Unsurları (Kavramlar)", "Siirt Menkıbelerinde Yer Alan Olağanüstü Durumlar ve

* Arş. Gör., Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
E-posta: erdemakin@siirt.edu.tr

Motifler”, “Siirt’teki Türbelerde Yapılan Ritüeller”, “Siirt Menkıbeleri ve Ritüellerinde Kült Unsurları”.

Eseri incelemeye başlamadan önce menkıbeleri de kapsayan efsane türünün tanımını vermek uygun olacaktır. “Efsane, başlıca niteliği inanırlığı olan; kendine has bir anlatıcısı ve anlatma zamanı olmayan; üslup kaygısı gütmeyerek üslubunu ve malzemesini gelenekten alan; çoğu zaman olağanüstü kişi, kavram ve olaylara yer veren; her zaman olmasa da genellikle olayın geçtiği yer ve zaman belli olan; milli değerlere sahip ama aynı zamanda bazı evrensel değerleri de bünyesinde barındıran; işlev bakımından, öğüt verme ve örnek gösterme yöntemiyle toplumsal inanç, kural ve davranışları devam ettirmeye çalışan; dünya, yüzey şekilleri, insan, diğer canlılar, vb kavramların kökeni ve işlevi hakkında açıklayıcı bilgi vermeye çalışan; insanların evreni, doğayı anlama gayretinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve insanın akıl erdiremediği olayları açıklayarak o konularda zihinsel rahatlama sağlayan; genellikle kısa ve nesir şeklinde olan bir anonim halk anlatı türüdür” (Türktaş, 2013: 39).

Altı bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde halkbilimi kavramlarından mit, ritüel, mit ve ritüel ilişkisi, efsane, mit ve efsane ilişkisi, menkıbe, mit ve menkıbe ilişkisi ve son olarak efsane, menkıbe, memorat ilişkisi verilmiştir. Bunun yanı sıra veli kavramı, veli kültü ve keramet kavramları ayrı ayrı ele alınıp açıklanmıştır.

Giriş bölümüne, “Evliyalar diyarı” olarak adlandırılan Siirt ili hakkında genel bilgiler verilerek başlanmıştır. “Siirt Tarihi” adlı bölümde, Siirt kelimesine, etimolojik bir yaklaşım söz konusudur. Siirt’in bir yerleşim yeri olarak kurulması bölümde ağırlıklı olarak işlenen konudur. Anlatıları, bağlamdan bağımsız bir şekilde işlemek eksik olacağı için Siirt ilinin coğrafi özelliklerinin bir bölüm olarak aktarılması, eser için olumlu bir özelliktir. “Siirt İl Yıllığı” ve “Yurt Ansiklopedisi”nden alınan bilgiler bölgeye yabancı okurlar için bölgeyi anlamlandırmada kolaylık sağlamaktadır. Devamında ekonomik yapı, mimari yapı, ulaşım birer bölüm olarak verilmiştir.

Kitap halkbilimi alanında bir eser olduğu için “Kültür ve Turizm” bölümünün unutulmaması ve geniş olarak ele alınması isabetli olmuştur. Yazar, bölüme “Siirt inanç turizmi açısından güçlü bir potansiyele sahiptir” (Karakaş, 2014: 6). Sözüyle yerinde bir tespit yaparak başlamıştır. İbrahim Hakkı, Sultan Memduh, İsmail Fakirullah tespiti örnek olarak bölümde verilmiştir. Bölümün bir diğer dikkat çeken konusu “Deylem” ve “Bazuki” bahçelerinin kuruluş maceralarıdır ve tarihi arka planıyla birlikte aktarılmıştır. Özkul Çobanoğlu’nun dediği gibi; halkbilimi ve genelinde Türkoloji, kuru ve ruhsuz bir kitap bilgisinin olmanın ötesinde ve öncesinde hayat ve insanımızın var oluş ve var ediş bilgisidir. Yazar da bu paralellikte hareket ederek kitabına “Sosyal Yaşam” ve “Yemek Kültürü” bölümlerini

eklemiştir. Siirt'te sosyal yaşamın aktarıldığı bölüm kırsal ve kentsel nüfus bilgileri aktararak başlar. Toplumsal sınıflar, mahalli ve özel bayramlar, ekonomik faaliyetler bölümde yer alan diğer konulardır. Perde pilavı, bumar, cokat, kitel, pariv adı verilen Siirt büryanı gibi Siirt'e has yöresel yemekler “Yemek kültürü” bölümünde verilmiştir. “Pilavın üzerini saran hamurla kaynana, geline evin sınırlarını dışarıya vermemesi gerektiği mesajını verir. Pilavın içinde eğer fıstık varsa bu kız özlemini, badem varsa bu erkek çocuk özlemini ifade eder. Pilavın içindeki kuş üzümü ise yeni evli çiftlere mutluluk dilemek içindir” (Karakaş, 2014: 11). Bilgisi aktararak, yöresel yemeklerin sosyo-kültürel arka planı okuyucuya sunulmuş olur.

Eser, temelde iki ana kavram üzerine oturtulmuştur. Bu kavramlardan ilki menkıbedir. Menkıbe türüne geçmeden önce bu türü de kapsayan efsane bölümünün anlaşılabilirliğini arttırmak için yazar, sırasıyla Elçin (Elçin, 2004: 314), Aslan (Aslan, 2010: 417), Sakaoğlu (Sakaoğlu, 1980: 6), Örnek (Örnek, 1971: 210, 211), Boratav (Boratav, 1999: 98), Bascom (Bascom: 2003: 79) gibi halkbilimi alanında çalışma yapan önemli kişilerin efsane türü için yaptıkları tanımlara yer vermiştir. Yazar, efsanelerin halkla bütünleşme aşamasında şu tespitleri yapar: “Nerede, ne zaman ve kim sorularına cevap bulan efsane dinleyicisi efsanenin etkisinde kalır. Böylece efsane halkın belleğinde bir inanış konusu olur” (Karakaş, 2014: 21, 22).

Menkıbe türü için yazar, “Menakıpname tabiatüstü niteliklere sahip ermiş kişilerin hayatlarıyla ilgili sahnelerin anlatıldığı hikâyelerdir. Menakıpnamelerin genellikle mensur olmakla beraber manzum-mensur, hatta manzum yapıda olanları da vardır. Menakıp ‘Allah’ın dostluğunu kazanmış veli denilen büyük şahsiyetlerin izhar ettikleri kerametleri anlatan küçük hikâyeler’ demektir ve ‘övünülecek güzel iş’ anlamına gelen ‘menkıbe’nin çoğuludur. İran edebiyatında, XVI. yüzyıldan itibaren başta Hz. Ali olmak üzere On İki İmam’ı öven şiirler için de menakıp kelimesi kullanılmıştır. Menkıbeler, IX. yüzyıldan itibaren vücut bulmaya başlamış ve kısa zamanda bütün İslam dünyasına yayılıp çoğalmıştır. Müslüman Türk topluluklarında Şamanist ve Budist menkıbeler, İslami kisveye büründürülerek anlatılmıştır.” şeklinde geniş bir tanım vermiştir (Kaya, 2007: 512). Sonrasında sırasıyla Pehlivan (Pehlivan, 2009: 91), Ocak (Ocak, 2013: 25), Ortaylı (Ortaylı, 2004: 12, 16) gibi araştırmacıların tanımlarını aktararak konuyu iyice açmıştır. Ahmet Yaşar Ocak tarafından hazırlanan altı maddelik “Evliya menkıbelerinin belirgin özellikleri”ni vererek menkıbe türünün çerçevesinin çizilmesine zemin hazırlamıştır. Son olarak yazar, menkıbelerin kültür tarihimiz açısından önemini vurgulamak için Mehmet Fuat Köprülü’nün menakıpnamelerden tarihi kaynak olarak faydalanılması gerektiği sözlerine değinmiş, menkıbelerin tarihi kaynak olarak verilmesinin önemine vurgu yapan Zeki Velidi Togan, Abdülbaki Gölpınarlı, Orhan Köprülü, Agâh Sırrı Levend ve Ahmet Yaşar Ocak gibi araştırmacıları bölümde aktarmıştır.

Diğer ana kavram ise ritüeldir. Yazar bu bölüme, Ali Selçuk'un ritüel tanımını vererek başlar: “Değerler sistemini ve sosyal yapıyı bünyesinde saklayan, aynı zamanda sembolik kodları kırıldığında bir değerler sistemi ve sosyal yapıya ulaşma imkânı tanıyan kültürel davranışlardır” (Selçuk, 2010: 137). “Ritüel katılımcısı için inanarak yaptığı her şey bir teselli sebebidir” (Karakaş, 2014: 19). Bunu ritüelin işlevi olarak saydığımızda diğer bir işlev olarak kimlik tanımlayıcısı rolü karşımıza çıkar. Bu noktada bölümde şu satırlar dikkat çekiyor: “Ritüeller, temsil ettikleri toplumlar ya da topluluklar için hem toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan hem de onların diğer topluluk ya da toplumlardan farklılıklarını ortaya koyan bir kimlik tanımlayıcılarıdır” (Karaman, 2010: 234, 235). “Ritüeller, toplumsal kimlik sisteminin alt yapısını kuran damarları oluştururlar. Ritüeller, ritüele katılanlar arasında oluşan grup bilinci veya kolektif şuur vasıtasıyla bir toplumsal kimlik tanımlayıcısı olurlar” (Karakaş, 2014: 235).

İkinci bölümde yazar halk anlatılarının içeriğini ihmal etmeyerek anlatıdaki motifleri belirlemiş ve gerekli bilgileri aktarmıştır. Derlenen menkıbelerde bulunan motifler şu şekildedir: Ateşte yanmama, az yiyecek çok kişiyi doyurma, çocuk sahibi olma, evliyanın hacdaki yakınına yiyecek götürmesi, gelecekte/gaipten haber verme, hastalıkları tedavi etme, hayvanlarla dostluk kurma, Hızır ve evliyalar, ilk gece hakkı, kesikbaş evliyalar, kılık değiştirme, kış mevsiminde üzümle misafir ağırlama, kuş donuna girme, kuyu hadisesi, nesnelere üzerinde hâkimiyet kurma, rüyaya girme, savaşa katılma, sırrın açığa çıkması ve ölüm, suyu geçme/deniz üstünde durma, şeyhin bastonu/asası/ayağı, şeyhin duası/bedduası, şeytan ve evliyalar, tabiat olaylarını yönlendirme, tayy-ı mekân yapabilme, türbeleri konusunda karar verme, diğer motifler. Yazar, motiflerin dışında olağanüstü durumları da tespit ederek kitapta yer vermiştir. Bölümün sonuç kısmındaki şu paragraf, bölümün özeti niteliğindedir: “Siirt menkıbelerinde yer alan kahramanların az yiyecek çok kişiyi doyurdukları, hastaları tedavi ettikleri, savaşa katıldıkları, tabiat olaylarını yönlendirdikleri, kesik başları ile savaştıkları, asaları ve ayakları ile yerden su çıkardıkları, hayvanlar ve nesnelere üzerinde hâkimiyet kurdukları, ateşe yanmadıkları, gelecekte haber verdikleri, kış mevsiminde misafirlerini taze üzümle ağırladıkları görülür” (Karakaş, 2014: 63).

“Siirt'teki Türbelerde Yapılan Ritüeller” adlı kitabın önemli bir bölümü oluşturan üçüncü bölüm, ziyaretler ve ziyaretlerde yapılan ritüelleri içermektedir. Yazar bölümde yer yer artık terk edilmiş ritüellerin uygulanmama sebeplerini veya yerine hangi ritüellerin geçmiş olabileceği konusunda düşünsel bir süreç içerisindedir. Bölümde aktarılan ziyaretler; Muhammed-i Ali ziyareti, Murat şenlikleri, Veysel Karani ziyareti, Hesta kaplıcası, Benetis Sıtra, Şeyh Halef camisi, Kara ev, Şeyh Gırdı'nın mezarı, Şeyhü't Türkî şenliğidir. Bunun yanı sıra bu ziyaretlerde yapılan ritüeller uyuma ritüeli, rüya ritüeli, hacı ekmeği ritüeli, türbe toprağı ilgili ritüeller,

taşla ilgili ritüeller, ağaçla ilgili ritüeller ve arketipsel olaylar aktarılmıştır. Yazar, türbeler bağlamında gerçekleşen bu ritüelleri bir kültür olayı olarak dikkate değer bulur. Çünkü canlı cansız varlıklar doğa unsurları dışında farklı anlamlar kazanmıştır. Bölümde yazar, son olarak ritüellere varoluşsal bir açıdan bakarak insan hayatında yerini anlamlandırmaya çalışır. “İnsanoğlu, yineleyerek yenilenir. Birtakım eylemlerin tekrarı her nasılsa, bir kısım insanları mutlu etmiştir. Ritüellerin devamlılığı biraz da buradan gelir. Herkes tarafından devamlı yapılan eylemlerin tekrarı, yenilenmek için ideal bir yol olarak tercih edilir. Kriz dönemlerinde hatırlanan ve uygulanan bu eylemler sayesinde insan, iç ve dış dünyasında psikolojik ve sosyal bir uyum sağlamış, bir anlamda çocukluğunda ana kucağında hissettiği güvene benzer bir rahatlığı da elde etmiş olur” (Karakaş, 2014: 100).

Kitabın, “Siirt Menkıbeleri ve Ritüellerinde Kült Unsurları” adlı dördüncü ve son bölümünde Karakaş; anlatılardaki kült unsurlarını daha resmedilebilir ve anlaşılabilir kılmak için metin içi örneklere ağırlık vermiştir. Ağaç kültürüne örnek olarak kitapta örnek verilen metinler; İbrahim Hakkı ve Ağaç, Dara Ser Zere ve Bir Sahabe: Abdurrahman Bin Avf, Şeyh Tomani’nin Ağaçta Tecelli Etmesi, Şeyh Arap Türbesi ve Meyve Vermeyen Ağaç ve Diğer Ağaçlar. Eserde verilen diğer kültürler dağ kültürü, demir kültürü, mağara kültürü, su kültürü, taş kültürü ve toprak kültürü. Kültürler eserde aktarılırken teknik terimlerin literatürdeki kullanımı verilerek alan dışı okumalar için okuma süreci kolaylaştırılmıştır. Siirt menkıbelerinde yer alan kült unsurlarının işlev vurgusu ve İslamiyet öncesi dönemle ilişkisi şöyle aktarılır: “Siirt menkıbe ve ritüellerinde kült unsurlarının önemli fonksiyonları vardır. İslami bir tonda yapılan türbe ziyaretlerinin esasında İslamiyet öncesi dinlerden kalma alışkanlıklar olduğu da bu kült varlıkları sayesinde kolaylıkla anlaşılır” (Karakaş, 2014: 116).

Siirt menkıbe metinleri eserin “Ekler” bölümünde “Kutsal Öyküler” başlığı altında verilmiştir. Yaklaşık doksan kadar Siirt menkıbesi alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Menkıbe başlıkları şu şekildedir: Amine Hacıyo 1, Amine Hacıyo 2, Amine Hacıyo 3, Benetis Sıtra (İbleliye) 1, Benetis Sıtra (Korunmuş Kızlar) 2, Dara Ser Zer (Abdurrahman Bin Avf) 1, Dara Ser Zer (Abdurrahman Bin Avf) 2, Dara Ser Zer (Abdurrahman Bin Avf) 3, Fekhe Teyran ve Botan Çayı, Gusir gölü Efsanesi ve Hızır, Hesta Kaplıcası 1, Hesta Kaplıcası 2, Hesta Kaplıcası 3, İbrahim Hakkı 1, İbrahim Hakkı 2, İbrahim Hakkı ve Bittim Ağacı 1, İbrahim Hakkı ve Bittim Ağacı 2, İsmail Fakirullah ve Kuyu Hadisesi, Karanlık Kaplıca (Mağara), Mete AliyaReş, Mele Helile Sert, Mitik Bir At, Muhammed-i Ali 1, Muhammed-i Ali (Muhammed-i Hanife) 2, Muhammed-i Ali 3, Muhammed-i Ali 4, Muhammed-i Ali 5, Seyit Ahmet, Seyit Davut (Sağmacı Ahmet), Seyit Hafız, Seyit Mehmet, Sultan Memduh 1, Sultan Memduh 2, Sultan Memduh 3, Sultan Memduh 4, Sultan Memduh 5, Şemse Mir Kaplıcası ve Şeyh Şerafettin’in Kerameti, Şeyh Alaaddin 1, Şeyh Alaaddin 2, Şeyh Alaaddin

3, Şeyh Ali-Baykan, Şeyh Ali-Eruh 1, Şeyh Ali-Eruh 2, Şeyh Ali-Pervari, Şeyh Ali Fiskini 1, Şeyh Ali Fiskini 2, Şeyh Ebubekir Efsanesi, Şeyh Halef, Şeyh Hasan, Şeyh Hüseyin (Bapiro) Türbesi 1, Şeyh Hüseyin (Bapiro) Türbesi 2, Şeyh Hüseyin (Bapiro) 3, Şeyh İbrahim Mücahit 1, Şeyh İbrahim Mücahit 2, Şeyh İbrahim Mücahit 3, Şeyh İbrahim Mücahit 4, Şeyh İlyas, Şeyh Kâl (Babikal) 1, Şeyh Kâl (Babikal) 2, Şeyh Kâl (Babikal) 3, Şeyh Kursi, Şeyh Mahmut Bayraktar, Şeyh Muhammet Barik (Bırayka), Şeyh Muhammet ve Kara Ev, Şeyh Muhammet Kâzım, Şeyh Muhammet El Hâzin 1, Şeyh Muhammet El Hâzin 2, Şeyh Muhammet El Hâzin 3, Şeyh Musal, Şeyh Musa 2, Şeyh Mücahit ve Hızır, Şeyh Neccar 1, Şeyh Neccar 2, Şeyh Neccar 3, Şeyh Neccar 4, Şeyh Osman Türbesi, Şeyh Ömer, Şeyh Saad, Şeyh Şah-ı Veli 1, Şeyh Şah-ı Veli 2, Şeyh Şah-ı Veli 3, Şeyh Şerafettin, Şeyh Tayyar Türbesi ve Ağaç, Veysel Karani 1, Veysel Karani 2, Yeşil Işık Şeyhi: Şeyh Halil Menkıbesi, Yeşil Işık Şeyhi Memorat 1, Yeşil Işık Şeyhi Memorat 2, Yeşil Işık Şeyhinin Kardeşi, Zemzemü'l Hassa 1, Zemzemü'l Hassa 2, ve son olarak Zemzemü'l Hassa İle İlgili Memorat.

Ekler bölümünün “Fotoğraflar” başlığı altında çeşitli türbelerden görseller aktarılmıştır. Siirt ilinin Eruh ilçesindeki Bağgöze köyünde bulunan Şeyh Kal türbesinden iki görsel, Abdurrahman Bin Avf türbesinden üç görsel, Veysel Karani türbesinden iki görsel, Benetis Sıtra türbesinden iki görsel, Seyit Şeyh Muhammet Tomani türbesinden iki görsel, Şeyh Neccar türbesinden üç görsel, Şeyh Münkedir türbesinden iki görsel ve son olarak çeşitli türbe ziyaretleri bu bölümde sıralanmıştır.

Araştırmacıların işini kolaylaştırabilmek adına, eserde bulunan yer adları, kişi adları, halkbilimi kavram ve terimleri vb. on iki sayfalık “Dizin” bölümünde verilmiştir. Kitapta, “Siirt Hakkında Sosyal Bilimler Alanında Yapılan Bazı Çalışmalar ve Eserler” adlı bir bölümün bulunması ve menkıbeleri aktaran kaynak kişilerin kitabın hemen arkasında verilmesi, kitabın akademik kalitesini arttırdığı ve araştırmacılara kolaylık sağlayacağı söylenebilir. Karakaş, kaynak kişilerden aktarılan anlatıları, tahliller ve betimlemelerle okuyucuya aktarmıştır. Bu sayede, Siirtlilerin “anlam dünyasına” girildiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Karakaş’ın kitabı bize Siirt merkez ve ilçelerinin inanç profilini, sebepleriyle birlikte sunmaktadır. Karakaş’ın yazın alanına kazandırdığı bu değerli kaynak kitap, menkıbelerin bölgede ve ülke topraklarında daha yakından tanınmasına yardımcı olacaktır. Menkıbelerin arka planını öğrenmek isteyen alan dışı okurlara da hitap eden kitap, Türk Dili ve Edebiyatı çatısı altında Türk Halk Edebiyatı ve özellikle Halkbilimi programlarına kayıtlı öğrenciler için de yararlanılabilen bir kaynak niteliği taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- ASLAN, Ensar. (2010), **Türk Halk Edebiyatı**, Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2010.
- BASCOM, William. (2003), “*Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar*”, Çeviren: R. Nur Aktaş vd., **Milli Folklor, Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.59, Güz 2003, ss.76-95.
- BORATAV, Pertev Naili. (1999), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- ELÇİN, Şükrü. (2004), **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- GÜROL, Pehlivan. (2010), “*Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar*”, **Milli Folklor, Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.83, Bahar 2010, ss.89.
- KARAKAŞ, Rezan. (2014), **Siirt Menkıbesi Türbe Ritüelleri**, Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2014.
- KARAMAN, Kasım. (2010), “*Ritüellerin Toplumsal Etkileri*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, Mayıs 2010, ss.227-236.
- KAYA, Doğan. (2007), **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2013), **Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber. (2004), **Osmanlı Devletinin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler, Panel Bildirileri**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. (1971), **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim. (1980), **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- SELÇUK, Ali. (2010), “*Horasanda Eren Anadolu’da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü*”, **Milli Folklor, Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, S.87, Bahar 2010, ss.136-147.
- TÜRKTAŞ, Metin. (2013), **Denizli Efsaneleri**, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.